

לתולדות התנועה הציונית בתוניסיה

מאת
שלמה ברד

יד. טבנקין

המכון

לחקר התנועה הציונית והחלוצית
בארצות המזרח

הוצאת יד. טבנקין
לשירות המחקר
תל אביב - 1971

ל ז כ ר ם ש ל

הרב יוסף בראמי

הרב יעקב אבוקארא

עו"ד אלפרד ואלנסי

הרב וזיפה כהן

ד"ר ג' אקומו לומברוזו

ד"ר ליאופולד ברטנס

פליקס עלוש

אשר חרפו נפשם למען ציון

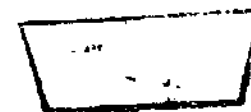
בסיוע

המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח

משרד החינוך והתרבות

עריכה מדעית : חנה אברהמי-פואה

DS
149.5
T9B3

© כל הזכויות שמורות למחבר

נסדר ונדפס ב"קט-אומסט", תל-אביב. תש"ם .

ת ו כ ן ה ע נ י נ י ם

עמוד

1	מ ב ו א	פרק ראשון : ימים ראשונים -
6	עד למלחמת העולם הראשונה.	פרק שני : אחרי מלחמת העולם הראשונה
14	פרק שלישי : בימי מלחמת העולם השנייה -	ולאחריה.
35		

נ ס פ ח י ם (רשימה מפורטת בעמ' 63)

131	ה ע ר ו ת	כ י ו ג ר פ י ו ת
143	ג י ב ל י ו ג ר פ י ה	
146	מ פ ת ח	ש מ ו ת
151	מ פ ת ח	ש מ ו ת בצרפתית
I	מ ב ו א	בצרפתית

/...

עם השלמת העריכה של חוברת זו והוצאתה לאור, נתונים מיטב רגשי תודתי לנתן פלד, מזכיר הקיבוץ הארצי, לאריה דולצ'ין, יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית, ליאיר עוז-ארי, סגן-מנהל המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, ולחברי הקרן לחקר הציונות בתוניסיה, על יוזמתם המבורכת ועידודם בפרסום מחקר זה.

ברצוני להביע תודה עמוקה לחברים שהגישו את מלוא עזרתם: לחנה אברהמי פואה, חברה קיבוץ רגבים; ליצחק אברהמי, בנו של הרב יוסף בראמי ז"ל, מאוניברסיטת בר-אילן ואיש קיבוץ רגבים; לד"ר מיכאל אביטבול, מנהל המרכז לחקר יהדות צפון-אפריקה במכון בן-צבי; לאברתם הטל, ספרן וביבליוגרף מובהק במכון בן-צבי, ולחנוך לקח, חברי בקיבוץ כרמיה.

קובץ זה מוקדש לאישים שהלכו לעולמם ואשר הטביעו בי חותם בל-לימחה, לשלושת המייסדים שלא זכו לראות הגשמת חזונם: הרב יוסף בראמי, הרב יעקב אבוקארא ועו"ד אלפרד ואלנסקי, זכרונם לברכה; ולארבעה ממשיכים, אשר זכו להגשים את חלומם ותרמו מיטב שנותיהם לחהליך קיומנו הלאומי. הרב זליפה כהן, די"ר ג'אקומו לומברוזו, די"ר ליאופולד ברטבס ופליקס עלוש זכרונם לברכה.

אך קובץ זה משקף פרי עמלם של רבים נוספים: פעילים צנועים ומסורים, אשר הקדישו את כל אונם לשילוב בני קהילת תוניסיה במפעל הציוני המשחרר.

מ ב א

התנועה הציונית בתוניסיה צמחה מתוך קהילה שורשית, מסורתית וסובלנית הנתונה בשידוד מערכות ותמורות הזמן.

הנכוחות הצרפתית, שהחלה בשנת 1881 ונמשכה עד לשנת 1956, חוללה מפנה בחילי הנהודים:

א. מספרם כמעט חוכפל. בשנות התמישים למאה העשרים חיו בתוניסיה מעל למאה אלף יהודים * שהיוו קרוב ל-2,5% מכלל האוכלוסיה. הם היו מפוזרים בעשרים ושש ערים ועיירות, אך יותר ממחציתם התרכזו בתוניס הבירה ובפרבריה.

ב. בואם של הצרפתים הגביר את תחושת כסתונם הפיזי, אמנם מעמדם חמשפטי השתפר במידה מסוימת עוד לפני כן, מאז מתן חוקת היסוד בשנת 1857; חיהם לא היו נתונים עוד בידי האוכלוסיה המקומית ולא לחסדו הכלערי של השיפוט המוסלמי. תחושת הבטחון החיצונה רק חסם השלטון הצרפתי.

ג. צעירים רבים נהרו לצרפת להשלים את לימודיהם האוניברסיטאיים, החל מסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, והם הפכו לעורכי-דין, אנשי כלכלה, רופאים, רוקחים, עתונאים, פרופטורים ומורים. הם היו למעשה העילית היהודית החדשה. ואלה היו היהודים התוניסאיים שזכו לקבל את האזרחות הצרפתית, במסגרת ההקלות שהועבדו לכל בעלי תואר אקדמאי צרפתי, החל משנת 1910.

ר ש י מ ת ה א י ו ר י ס :

- א. עו"ד אלפרד ואלנסי .
- ב. יוסף בראמי - ר' יעקב אבוקארא .
- ר' יוסף בראמי ותלמידיו בשנת 1922 .
- ג. תלמידיו של נחום ירושלמי בשנת 1942 .
- ד. עו"ד ויקטור קסן - עו"ד אלפרד רוסי .
- עו"ד מאיר בליטי - פליקס עלוש .
- ה. חברי "צעירי-ציון" בהכשרה בביג'אואה בשנת 1944 .
- סמינר ראשון למפקדי "ההגנה" בצפון-אפריקה בשנת 1947 .
- ו. הרצאה גב' גלבוץ למען הקה"ל, בתוניס, בשנת 1951 .
- ז. מסיבת פרידה לעו"ד סובר ברנמ ולרעייתו, בשנת 1952 .
- ח. מסקד תנועות הנוער הציוניות בתוניסיה, בשנת 1946 .
- ביקור נציגי מחלקת העליה בג'רבה, בשנת 1953 .

מתנועה רעיונית ומחוסרת אתגרי הגשמה, הפכה הציונות בתוניסיה לתנועה מגשימה בעצם ימי מלחמת העולם השנייה, מלחמה שהסכיעה את חותמת העז כששת הודשי הכיבוש הגרמני בתוניסיה (מנובמבר 1942 עד מאי 1943). היא כבר גילתה את אופיית החילוני של התנועה הציונית העולמית ונאבקה להסיר את-ההכנות של ההסתדרות הציונית העולמית לצרכיה הספציפיים של יהדות תוניסיה.

בקהילה היהודית החל תהליך דמוקרטיזציה בסוף שנת 1921, בבחירת מוסדותיה, שהיו לפני כן ממונים על ידי השלטונות. צעד זה בא במסגרת הרפורמות הדמוקרטיות שחוללו השלטונות הצרפתיים בכל המוסדות התוניסאיים.

על אף הפער המעמדי הקיים, התפתחה בקהילה מערכת מסועפת של עזרה הדדית.

ליד בתי הספר התורניים המסורתיים הלך וגדל מספר התלמידים כבתי-הספר של ה"אליאנס" בהם רכשו, נוסף לידע מצומצם בעברית וביהדות, השכלה כללית רחבה. צעירים יהודיים רבים יותר ביקרו בבתי-הספר הכלליים הצרפתיים.

מספרם הגדול של המשכילים היהודיים נתן את אותותיו בקידום הפעילות החברתית הכלכלית והפוליטית שלהם בקרב כלל הציבור. הם פעלו רבות, כשדה העתונות בין בשפה היהודית-ערבית ובין בשפה הצרפתית, ובקרב האיגודים המקצועיים והארגונים הפוליטיים. רב היה מספרם בהנהגות מפלגות השמאל ובמידה קטנה יותר בהנהגות האיגודים המקצועיים.

כך הצליחו לבטא זיקתם לבעיות הזמן וחשעה.

ד. הצפייה לזכות באזרחות הצרפתית, כאחיהם באלג'יריה, מקורה ברצון להשתחרר כליל מהתלות בבתי המשפט המקומיים. מספר היהודים שקיבלו אזרחות צרפתית הלך וגדל במשך השנים, לאחר שנת 1923 בה הממשל הצרפתי פרסם חוק כללי שהקל תנאי קבלת האזרחות הצרפתית.

השלטון הקולוניאלי הצרפתי ניצל עובדת קיום היהודים כמיעוט דתי לביסוס מעמדו. הוא לא העניק להם זכויות יתר, ואף לא חולל שינוי יסודי במעמדם האזרחי.

רוב היהודים בתוניסיה היו כפופים לבתי הדין הרבניים בעניני אישות, ולמשפט התוניסאי בעניני אזרחות, כבתניני שלט תוניסיה ה-"כני".

כמאה העשרים, היו יהודי תוניסיה כתוניים להשפעת שתי תרבויות: תרבות הערבית המקומית והתרבות הצרפתית, אך הם ינקו ללא הפסק מהתרבות והמסורת היהודית.

התנועה הציונית, כראשית המאה העשרים, פילסה את דרכה במסגרת האגודות הציוניות המקומיות שנוסדו את המיכתן בהסתדרות הציונית העולמית, על ידי רכישת "השקל" וגם בהגשת עזרתן הכספית לקרנות הלאומיות.

כמכשול ראשון כהתפתחות התנועה הציונית עמדה חברת "כל ישראל חברים" ("האליאנס") אשר נשאה בשורת האמנציפציה התרבותית והחברתית ליהודים בדרך קבלת התרבות הצרפתית.

לתולדות התנועה הציונית בתוניסיה היבטים רבים: אגודות ציוניות מקומיות וארציות, ארגונים כלליים שונים, תנועות הנוער, כתבי-עת ועתונות, מערכת החינוך העברי, הכשרות חקלאיות, ארגון ההגנה על חיי היהודים, ההעפלה, העליה ועוד...

במחקר 'ראשון' זה, ניסיתי לשחזר התפתחות התנועה הציונית על כל שלוחותיה, משחר ימיה, מתוך רצון לגלות את הרצף ההיסטורי הכולל של הפעילות הציונית בתוניסיה. הקפדתי להיצמד לעובדות ולעדויות מוסמכות בכתב ובעל פה, ובעיקר למסמכים המדברים בעד עצמם.

ערכת את תולדות התנועה הציונית בתוניסיה בשלושה פרקים:

1. פעילותם של האגודות הציוניות המקומיות ושל אישים כוודדים, לפני הקמת הפדרציה הציונית (1920) ולפני כיסוס ממסד הקהילה, מילאה תפקיד מכריע בהפצת הרעיון הציוני ובתרגומו לשפת מעשה. התנועה העברית, ההזדהות עם הרעיון הציוני והסולידריות היהודית שימשו אבני דרך לפעילות הציונית ולתמיכה ביהודים הנודפים הן באירופה והן בארצות ערב.

2. בתקופה השניה, עם הקמת הפדרציה הציונית ועיצוב ארגונה של הקהילה, פרחו עתונות יהודית וציונית, קמו תנועות נוער שהפילו רוח חדשה בתנועה. החלו להופיע הבדלים רעיוניים והם שעוררו התמודדות פוליטית בשאלות ייצוג ובחידה למפגשים בין-ארציים ועולמיים. אף משבר ארגוני, פרישות וקיטוב פקדו אותה. סנוניות ראשונות של עליה העלו את התנועה הציונית התוניסאית על בימת ההגשמה הציונית, ונמתח גשר ראשון אל ארץ-ישראל באמצעות שליחיה הראשונים.

3. בחקופה השלישית, ימי מלחמת העולם השניה, גרמו תקנות ממשל וישי הגזעניות והכיבוש הגרמני למפנה בדרכי פעולתם של כל הארגונים הציוניים, והצמיחו תנועה חלוצית שאפתנית ורבת גוונים שהעלתה לראש סולם העדיפות של הקהילה היהודית את ההגשמה הציונית בעליה לארץ ישראל.

הקמת מדינת ישראל שימשה מנוף לפעילות רחבת היקף של כל הארגונים הציוניים, בעזרת שליחים ישראלים. ממסד הסוכנות היהודית פעל בכל ערי תוניסיה ונשא על שכמו, בסיוע פעילים מקומיים נאמנים, את מפעל העליה הגדולה וההתיישבות של יהודי תוניסיה.

שיתוף הפעולה בין בני שני דורות ציוניים היה פורה.

ובכל שלוש התקופות, הצטיינה התנועה הציונית בהתגייסות חבריה המקומיים, בהתנדבותם להפצת רעיונותיה בעל פה ובכתב, מעבר לתחום מושבם, ובקרב הנוער, ברמה גבוהה של הקרבה עצמית למען רעיון מתגשם.

יותר משלושים שנה חלפו מאז החלה קליטת יהודי תוניסיה בישראל. נראה שעדיין לא פורסמה שום תעודה על התנועה שחוללה את עלייתם. נרחמתי למלאכה זו מתוך רצון לתרום את תרומתי בגילוי מעשייה של קהילה אחת בישראל, בתהליך קיבוץ הגלויות.

ה-19 בכל חלקי העולם היהודי וקריאתם עוררה גם התכתבות. כך התפרסמו מכתבים מתונים, על מצב יהודי תוניסיה, בעתונות העברית. תחדשה, לרוב בעילום שם ולעתים רחוקות בחתימת ידם של תלמידי חכמים ומשכילים, בני דורו של הרב שלמה דאנא (1850 - 1913), אשר ייסד בתוניס את הישיבה "חברת לימוד התלמוד".

כתבי העת שהגיעו לתוניסיה ואשר פרסמו סקירות על מצב היהודים שם, היו:

"המגיד" - שבועון עברי שיצא לאור בעיר ליק (בפרוסיה) בשנת 1856 בעריכת דוד גורדון.

"המליץ" - כתב עת עברי ראשון ליהודי רוסיה, נוסד בשנת 1860.

"הצפירה" - עתון עברי ראשון ליהודי פולין, נוסד בשנת 1862.

"השחר" - ירחון עברי, נוסד בווינה בשנת 1868 בעריכת פנץ סמולנסקין.

"חאסיף" - שנתון ספרותי, הופיע בוורשה בשנים 1884 - 1894 בעריכת נחום סקולוב.

נחום סלושץ (1871 - 1966) חוקר ארצישראלי בתולדות תפוצות ישראל, ביקר בתוניסיה בשנים 1906, 1920, 1924 וכתב:

"לשנה הבאה בארץ דישראל,
בני חורין!
לשנה הבאה בירושלים!"

פרק ראשון

ימים ראשונים - עד למלחמת העולם הראשונה

X התנועה הציונית הופיעה כתנועה פוליטית מאורגנת בשנת 1897, כפועל יוצא או כתגובה לאנטישמיות באירופה ולשם פתרון בעיית מצוקת היהודי מזרח אירופה.

אך הרעיון הציוני קדם להתארגנות התנועה. הכמיהה לשיבת ציון לא פסקה מנמי תוכנו הבנת השבב ונטפחה על ידי הספרות העברית, מימי התנאים ועד לימי ההשכלה במאה ה-19. השפה העברית היתה לתעודת זרות לילשות היהודית הלאומית ושימשה כלי תקשורת ראשי לצינוני רצון החזית הלאומית.

1. התנועה העברית

בתוניסיה, קדמה התנועה העברית לתנועה הציונית הפוליטית. בסוף המאה ה-19, ליהודי תוניסיה היו קשרים מפותחים עם העולם החיצון וכמיוחד עם תפוצות ישראל. לא נפקד בקהילה זו מקומם של רוב כתבי העת העבריים שהופיעו במחצית המאה

"תוניס היא כמעט העיר היחידה במזרח שבה התפתחה תנועה של השכלה על סהרת העברית, ובאחרונה ספרות ועתונות כיהודית-ערבית. עוד כראשית המאה מצאתי בעיר זו חבר של משכילים עבריים קוראי עתונים עבריים ובקיאים בספרות החדשה - מהם, גם השתתפו ב"המגיד", ב"הצפירה" וב"האסיף", כגון: שלום פלאח, אברהם קאסטרו, י. כהן ואחרים. גם לתחיה הלאומית העברית ולארץ ישראל קמו גואלים בקרב הסופרים והעתונאים. ויזכר לכבוד ידידי נדיב הלכ אלפרד ואלנסקי, אשר החדיר הרעיון הציוני ללכות בני ארצו, וגם המנוח יוסף בראמי זכור לטוב כעד פעולתו העברית, והוא שניסה להוציא עתון בעברית ולא מצא לו די קוראים".¹

בשנת 1878 יסדה החברה היהודית-צרפתית "כל ישראל הבריס" ("אליאב" ישראלית אוניברסל") את בית ספרה הראשון בתוניס, בו התחילכה... "ללמד תורה, לשונות העמים ומלאכות..."²

בעיית הקניית השפה העברית והחינוך היהודי בבית ספר ח"אליאנס" היחה נקודה מחלוקת עם פעילי התנועה העברית ולותר מאוחר עזרה ביקורתם החריפה של פעילי התנועה הציונית בתוניס.

בין הלוחמים למען השפה העברית היה יוסף בראמי שפרסם מאמר בשם: "האלינס והעברית" בעתון ציוני קושטא "המבשר"³.

1. נחום סלושץ: "נפוצות ישראל באפריקה הצפונית" ירושלים, תש"ו, עמ' 72-73.
2. שלום פלאח: "הצופה את פני תוניס", האסיף, התרבי"ד, עמ' 78-94.
3. ראה תעודה: "בעדות היהודיות" - כנספה מספר 1.

2. האגודות הציוניות

בשורתו של הרצל נתקבלה בהתלהבות בכל קהילות ישראל. לקונגרס הציוני הראשון שחתכנס בבאזל בשנת 1897 הגיע מברק ברכה החתום בשם "קבוצת ציונים צעירים" מתוניס.⁴

בשנת 1901, יהודי מעיר סוסא, הרב אברהם וזאן, כתב בעברית מכתב להנחלת ההסתדרות הציונית, וזכה לתשובה בשפת הלאדינו בחתימת ידם של בנימין זאב הרצל וד"ר עוזר קאקעש, ביום 1901-4-25.⁵ כתבו בלאדינו כי חשבו אותו לספרדי, בעוד להודי ארצות ערב דוברי ערבית.

שפת ההסתדרות הציונית, בימי הרצל וגם אחריו, הייתה השפה הגרמנית. מכתבים רבים ששוגרו ליהודי צפון אפריקה בשפה הזו היו בלתי מובנים. יהודים אלה, דוברי ערבית וצרפתית, תבעו שהשפה הרשמית של ההסתדרות הציונית בשחר ימיה תהיה עברית ולא גרמנית.

אגודות ציוניות רבות החלו לצמוח בכל אפריקה הצפונית משנת 1900, ביוזמת רבנים מקומיים, שהיו מנהיגי קהילה מסורתית בעלת רגש לאומי עמוק שבא לביטוי חזק בחגי ישראל.

4. פרוטוקול הקונגרס הציוני הראשון -

(1897).

5. צבי יהודה: "מקורות על הפעילות הציונית בארצות המזרח",

(1897-1917), אוניברסיטת באר-שבע, תשל"ח, עמ' 61-62.

בתוניסיה, לדוגמא, היתה נוהרת בכל מוצאי חג הפסח וב"תשליך" תהלוכה יהודית המובילת מחוץ הים אל הרובע היהודי "החארה", ובראשה - דגל תכלת לבן. הטליתות בצבע תכלת לבן, שעטפו כתפי היהודים, קיבלו משמעות לאומית.

לא היתה בתוניסיה אף תנועה דתית אחת אנטי-ציונית, כי הציונות בתוניסיה הזדהתה מראשיתה עם המאווים המסורתיים של היהודים, ויהדות שאיננה ציונית לא התקבלה על דעתם.

בשנת 1910 נוסדה בתוניס האגודה הציונית הראשונה "אגודת-ציון" ביוזמת עורך הדין אלפרד ואלנסי ובעזרתם של יוסף בראמי והרב יעקב אבוקארא.

אלפרד ואלנסי (1878 - 1944) סיים את לימודיו בחוק ומשפט בצרפת, שם הכיר את מאקס נורדאו וקלט את תורתו הציונית המדינית. הוא התגלה מיד כאיש בעל כושר ארגוני וגם פובליציסט מעולה.⁶

6. בכתב העת הפאריסאי "La Société Nouvelle" - התפרסם בשנת 1911 מאמר יסודי ומבריק על "ציונות וסוציאליזם", פרי עטו של אלפרד ואלנסי, כתשובה לכתבה אנטי-ציונית של המדינאי הצרפתי אלפרד נקא (1834 - 1916). בעמ' 6 (במקור) מובאים דברי מנהיג הסייעה הסוציאליסטית בתנועה הצנונת; אלה דברי בר-בוזוכוב!... ראה נספח מספר 2.

יוסף בראמי (1888 - 1924), משכיל עברי ונואם בחסד עליון בכל שפות יהודי תוניסיה, הצטיין כאיש החסברה והתלבון בתנועת הציונית.

הרב יעקב אבוקארא (1843 - 1941), מנהיג קהילת ח"גראנה⁷, יישם את התזהות בין יהדות וציונות. הוא היה הציר הראשון של יהודי תוניסיה בקונגרס הציוני העולמי.⁸

"אגודת ציון" קיבלה אישור השלטונות הצרפתיים בתוניסיה לפעילות חושמית ביום 1-19-1911, ובאותה שנה השתתף הרב יעקב בוקארא בקונגרס הציוני ה-10 בבאזל.

בשנת 1913, כתב א. טורצ'יניר, נציג ההסתדרות הציונית וקרן הקיימת בתוניס ובאלג'יר, לנחום סוקולוב:

"בניגוד ליהודי אלג'יריה, יהודי תוניס חינם כמעט כולם אנשי מופת, נאמנים לעמם וציונים ברוח ישראל סבא. הלב היהודי בתוניס ער לכל דבר חיקר והקדוש לנו, והוא מסור לכל נפשו למסורתנו ולשפתנו".⁹

7. "הגראנה": כנוי של יהודי לצוררנו שהתגשבו בתוניסיה

במאה ה-17. היהודים הליבורניזים נבדלו מהיהודים המקומיים ברמתם התרבותית ובמעמדם החברתי והכלכלי.

8. ראה נספח מספר 14.

9. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, חוק Z 3/731 על צירי תוניסיה בקונגרסים הציוניים, ראה נספח 14.

בשנת 1913, החליטה חברת "עזרה", שליסדה ב-1912 את הטכניון בחיפה, לקיים בו את לימודי הטכניקה והטבע בשפה הגרמנית. אז פרצה בלישוב היהודי בארץ ישראל "מלחמת השפות". יהודי תוניסיה היו שותפים למאבק למען העברית, ושלחו בשנת 1914 מכתבים בעברית אל הועד הפועל של ההסתדרות הציונית העולמית¹⁰.

לפני מלחמת העולם הראשונה ובעצם ימיה צצו אגודות ציוניות ברוב ערי תוניסיה, ללא כל עזרה מצד הנהלת ההסתדרות הציונית העולמית, על אף הפניות הרבות בבקשת שליחת מרצים בכירים וחומר הסברתי בעברית ובצרפתית.

בשנת 1913 קמו האגודות:

"אוהבי ציון" - בספאקס, ביוזמת נסים לוזון.

"כני ציון" - בעיר באג'ה^{*}, על ידי הרב חי חאג'ג'.

ב-1914-6-14, ייסדו ז'ול בונאן, ראול דרמון ואלי זאנא בתוניס "יושבת ציון" כחברה להחיאת השפה העברית, בראשות העו"ד אלי פלטוסי והרב יעקב אבוקארא.

בשנת 1913, הוציא לאור יוסף בראמי בתוניס, את העתון הציוני "קול ציון" בשפה היהודית ערבית¹¹.

10. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים. תיק Z 3/751
ראה - נספחים מספר 3, 4.

11. ראה - נחום סלושץ, שם, עמ' 73.

* BEJA

בשנת 1916 נוסדה בעיר סוסא האגודה "תרחם ציון" בראשות דוד טוביאנה, נסים דרמוני, פליקס בלג'אוי וסובר ברנס.

במה עסקו כל האגודות הציוניות ?

הן הפיצו את חשקל הציוני, אספו תרומות ללישוב ארץ ישראל (למען אוצר ההתישכות היהודית בא"י ולמען הקרן הקיזמת לישראל), ארגנו אסיפות והרצאות על הרעיון הציוני ומימושו בימינו ועמלו להפצת השפה העברית.

התנועה הציונית עסקה לא רק בפעילות ציונית. היא היתה מעורה בחילי הקהילה במקום.

באוגוסט 1917 פרעו חיילים תוניסאיים ביהודים בערים אחדות בתוניסיה, והשלטונות לא מנעו בתוקף פרעות אלה.

מנהיגי הקהילה והתנועה הציונית חברו יחדיו בשיגור מחאה חריפה אל ממשלת צרפת על אזלת ידי נציגיה.¹²

בלום שניתנה הצהרת בלפור (1917 - 11-2) שלחו ציוני תוניסיה את ברכותיהם לד"ר תלים ויצמן.¹³

12. ראה - בנספת מספר 6.

13. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק Z 4/2087 I

אחרי מלחמת העולם הראשונה

משנת 1918 התקיים קשר סדיר בין האגודות הציוניות בתוניסיה לבין המשרד הראשי של ההסתדרות הציונית העולמית, שעבר אז מברלין ללונדון.

ביום כ' בתמוז התרע"ח (1918) התקיימה בתונים אזכרה ליום השנה ה-14 למותו של תיאודור הרצל, בה נאמו יוסף בראמי ועו"ד אלפרד ואלנסקי.¹⁴

ביום 12-11-1918, שוב התנפלו ערבים על היהודים בתונים, הפעם בהשראת הצרפתים. יום לפני כן, עם חתימת הסכם הפסקת האש בין צרפת לבין גרמניה, הפגינו יהודי תוניס את שמהתם בתהלכות המונית בה הניפו דגל תכלת לכן ליד הדגל הצרפתי. אז פרצה קטטה בשרת ז'ול פרי, בין צרפתים ויהודים, והצרפתים סילקו את הדגל היתודי. נוכחותם של פקידים צרפתיים אנטישמיים בתוניס עודדה את הערבים לעשות שפטים בנתינים היהודיים.

מכתב מחאה חריף נשלח לנציב הצרפתי בתונים, בחתימת ידם של 15 בכבדי הקהילה היהודית, ובו תביעה להעמיד לדין את האשמים בליבוני המאורעות המבישים האלה.¹⁵

14. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק I 4/2087 Z
ראה תעודה בנספח מספר 5.

15. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק I 4/2087 Z
ראה תעודה בנספח מספר 6.

בשנת 1919 התארגנו בתוניסיה עוד שש אגודות ציוניות:

- "עשרת ציון" - באי ג'רבה, בראשות דוד עיידאן.
- "תיפדה ציון" ו"תקוות ציון" - בעיר נאבל.
- "חיבת ציון" - בעיר הנמל חלק-אל-ואד*, ליד תוניס.
- "בחורי ציון" - אגודת הנוער הציוני הצפון-אפריקאי - בתוניס, בראשות יעקב בלעיש.
- "משמח ציון" - בעיר תוניס, בראשות יצחק פרילינט.

האגודות הציוניות מנו כמה מאות חברים, התנועה הציונית לא היתה עדיין תנועה המונית, וככל זאת מצויות בעיר אחת אגודות שונות - בתוניס: "יושבת ציון", "בחורי ציון", ו"אגודת ציון", ובנאבל - "תיפדה ציון ו"תקוות-ציון". זה נובע מהעובדה שהאגודות הציוניות התרכזו סביב אישים שונים, שכל אחד מהם ריכז סביבו ציבור שונה.

1. המאבק נגד "האליאנס"

פעילות חשובה לאגודות הציוניות היתה הוראת השפה העברית והמאבק בעמדתה האדישה של ה"אליאנס".

נכתב העת: "LA VOIX JUIVE" - בתוניס הופיעו בשנת 1920 שני מאמרים: מאמר ראשון בשם: "למה נגד האליאנס" ע"י הנרי מערך¹⁶, ומאמר שני בשם "חובה" ע"י אלפרד ואלנסקי,

16. ראה בנספח מספר 7. 31-8-1920 - "LA VOIX JUIVE"

* La Goulette

הקורא למאבק נגד "האליאנס", בהיותה אנטי ציונית, אנטי-דמוקרטית ומחנכת להתבוללות.¹⁷

בשנת 1921, הופיע באותו כתב עת מאמר גדול בשם "אליאנס ישראלית, עליך למות!" החתום ע"י הנרי שרשבסקי (שם בדוי לעתונאי הנרי מערץ), והמסכם: "כל רצונך, אליאנס, הוא לא כאמנציפציה של היהודים, כי אם בהתבוללותם ובהתאבדותם".¹⁸

בתוניסיה, עמדו בעלי הממון והבורגנות המתבוללת לימין האליאנס, אך הרבנים ובעלי ההשכלה התליצבו לימין התנועה הציונית. אלה וגם אלה היו מיוצגים בממסד הקהילתי. במשך הזמן חלה התקרבות מה ביניהם.

אך התנועה הציונית הייתה מראשיתה הארגון היחיד בה פעלו במשותף היהודים התוניסאיים המקומיים והליוורניזים.¹⁹

הפרציה הציונית

לאחר כינון המנדט הבריטי בארץ ישראל, התכנסה בלונדון, ביום 4-7-1920, ועידה ציונית עולמית בה הוכרז על הקמת "קרן היסוד" לבנין הארץ.

. ראה נספח מספר 8. 31-12-1920 - "LA VOIX JUIVE"
"Alliance Israélite", 28-21921 - "LA VOIX JUIVE"
" il faut mourir! "

. יהודים אחדים שרגלו בהתבוללות לתרבות צרפת הביעו את התנגדותם לקיומה של "האליאנס" בכתב העת "LA JUSTICE" ולחמו למען החלתו של המשפט הצרפתי על היהודים וביטולו בתי הדין הרבניים. על הקבוצה "לה ז'וסטיס", ראה להלן.

בוועידה הזאת השתתפו שני נציגים מתוניסיה: הרב יוסף בראמי ועו"ד אלפרד ואלנסקי. הרב יוסף בראמי השתתף באופן פעיל בוועדה החינוך והתרבות של הועידה. הוא נשא נאום מרשים על מצב יהדות תוניסיה, והוקיע את האחריות הגדולה של "האליאנס" לחוסר חינוך עברי ויהודי בתוניסיה. הוא תבע עזרת הועידה במתן חינוך עברי ליהודי תוניסיה על מנת להכשיר אותם לעליה לארץ ישראל. לבסוף הוא ביקש מועדת החינוך והתרבות להמליץ בפני הועידה, להקים גני ילדים בתוניס ובכרים סוסא וספאקס, ולארגן שעורי ערב להכשרת מורים לעברית למוסדות אלה.

כשפרצה מחלוקת בין מאקס נורדאו לבין ד"ר חיים ויצמן בשאלת מדיניותה של הנהלת ההסתדרות הציונית, תהו ציוני תוניסיה על משמעות המשבר הזה,²⁰ כי הם הכירו את מאקס נורדאו, שישב שנים רבות בפאריס ושאלו השראה גדולה מדבריו ומכתביו, ולא הכירו באותה המידה שום מנהיג ציוני אחר. הציונות המדינית רבת המעוף הייתה יותר מוכנת לציוני תוניסיה מאשר הציונות הסלנטית שהתגבשה בהסתדרות הציונית בהנהגתו של ד"ר ויצמן. רב היה צערם של יהודי תוניסיה בחיודע פרישתו של נורדאו מהנהלת הציונית.

מאז, החל להתפתח בתנועה הציונית הזרם הרביזיוניסטי בראשותו של זאב ז'בוטינסקי, בעל כושר הביסוי תחריף שמצא את דרכו הנכבדה בכל העתונות היהודית.

20. נורדאו תבע בשנת 1920 להעלות מיד חצי מליון יהודים ממזרח אירופה לביסוס הישוב היהודי בארץ ישראל ולשם קביעת שלטון יהודי בא"י.

כתוביסייה חוקמה הפדרציה הציונית בשנת 1920, והשלטונות הצרפתיים של תוניסיה הכירו בה כארגון חוקי ביום 10-22-1920. כנשיא הפדרציה נבחר אלפרד ואלנסי, וכמזכירה הכללי נבחר חברי מערך: יורד כתב העת "הקול היהודי" ("LA VOIX JUIVE").

ביום 19-6-1921 התכנסה מועצת הפדרציה הציונית בתוניסיה בהשתתפות נציגי שמונה אגודות ציוניות, ובהיעדרות אגודת "אוהבי ציון" זעיר ספאקס.²¹

ו"ד אלפרד ואלנסי השתתף בקונגרס הציוני ה-12 שהתכנס בקרלסבאד שנת 1921. מאז החלה בתוניסיה הפעולה גם למען קרן היסוד.

שליח ראשון מטעם קרן היסוד ביקר בתוניס עורך הדין יהושע ויכמיל (1869 - 1938) בינואר 1923. וכשליח מטעם הקרן הקיימת לישראל, הגיע לתוניס, באותה השנה, אברהם אלמליח (1885 - 1967). ל השליחים הארצישראלים, נחום סלושץ, יוסף בויכמיל ואברהם אלמליח יו כבני בית אצל הרב יוסף בראמי בתוניס.

קהילה היהודית בתוניס הלכה מחיל אל חיל. היא קיבלה בסוף דצמבר 1921 את הזכות לבחור את נציגיה הרשמיים, שהיו לפני כן ממזונים ל ידי השלטונות.

עד זה ננקט ע"י השלטונות הצרפתיים כמטגרת מדיניות הריפורמות דמוקרטיות שהחלו לחולל בכל המוסדות התוניסאיים.

2. אגודת "אוהבי ציון" - מספאקס, לא השתתפה בכנס היסוד של הפדרציה הציונית מחשש לאבד את עצמאותה הארגונית, והצטרפה לפדרציה מאוחר יותר.

חברי מערך, מזכיר הפדרציה הציונית בתוניסיה, כתב מתוניס אל המשרד הראשי של ההסתדרות הציונית העולמית כלונדון, ביום 1-1-1922:

"הבחירות למועצת הקהילה התקיימו ביום ראשון 18-12-1921, 1600 בעלי זכות בחירה (ששילמו 5 פראנקים כדמי חבר לקופת הקהילה) בחרו ב-60 צירים מתוך רשימה של 77 מועמדים. מתוך 60 הצירים הנבחרים, אנו שמחים לציין 14 חברים ציוניים. 60 הצירים בחרו ביום 26-12-1921 במועצת הקהילה (בוועד המנהל) בת 12 חברים. ומתוכם, חמישה הם חברי הפדרציה הציונית".²²

כנשיא הקהילה ויו"ר הוועד המנהל נבחר מר אג'ן בסיס, אשר כיהן בתפקיד הזה עד שנת 1934.

נבחרה הקהילה הציוניים דחפו להעמקת החינוך היהודי והעברי וחבעו הזמנת מורים לעברית מארץ ישראל.

במערכ אירופה בחרה העילית היהודית ברובה בדרך האמנציפציה וההתבוללות, ולעומתה בתוניסיה נצמדה העילית היהודית לקהילה ולתנועה הציונית. עילית זו כללה בעיקר בעלי השכלה שהגיעו למעמד מכובד במקצועות החופשיים. אלה עמדו בראש התנועה הציונית כשרוב חברי האגודות הציוניות באו משכבות עממיות.

22. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק 4/2486 Z

כך למשל, על גלוי הדעת שפורסם בשנת 1922 ע"י הפדרציה הציונית, לרגל פתיחת המגבית הראשונה למען קרן היסוד, חתמו כל מנהיגי הקהילה בתוניס, לרבות הרב הראשי משה שתרוג, נשיא הקהילה אג'ן בסיס, יו"ר הפדרציה הציונית אלפרד ואלנסי, ראש משרד העליה לא"י אלברט בסיס, ועוד...²³

העתונות היהודית

העתונות היהודית מילאה תפקיד מכריע בהפצת הרעיון הציוני. בתוניסיה הופיעו עתונים בשפה היהודית-ערבית, בדפוס עברי, ומספר כתבי-עת יהודיים בשפה הצרפתית. העתונים שזכו בתפוצה הרבה והממושכת ביותר בשפה היהודית-ערבית היו:

(א) "אל-צבאח" ("הבוקר") - בתוניס, בעריכת יעקב כהן - הופיע משנת 1903 עד 1920.

(ב) "אל-נג'מה" ("הכוכב") - בעיר סומא, בעריכת מכלוף נג'אר - הופיע משנת 1920 עד 1961.

בין חמשת העתונים היומיים הצרפתיים, הופיע עתון בשם "לה פטי מאטן" * ("השחר") בבעלות היהודי שמעון זאנא שהפך להיות בתקופת

23. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים. תיק 4/2486 Z
ראה - נספח מספר 9.

* "LE PETIT MATIN"

ויש, עתון יהודי תוניסיה, הוא הופיע ברציפות משנת 1923, עד שנת 1964, ופרסם בקביעות מידע על כל המתרחש בקהילה היהודית.

אך רעיונות יהודי תוניסיה באו לביטוי בצרפתית בכתבי העת הבאים לפי סדר הופעתם:

1. "לה ז'וסטיס" * ("הצדק" - 1907 - 1914) - בעריכת מרדכי סמאג'ה (1869 - 1921) - תבע החלת המשפט הצרפתי על כל יהודי תוניסיה, והקלות בקבלת האזרחות הצרפתית. אחרי מלחמת העולם הראשונה, עם פטירת עורכו, המשיכה קבוצה בת חמישה אנשים (ד"ר חייט ועורכי הדין אלי נסף, שמואל טיבל, ויקטור כהן-הדריה וגסטון סמאג'ה) בהוצאתו לאור כשבועון (1923 - 1934). בעיני יהודי תוניסיה נראה השבועון הזה ככמה למיעוט שחטיף בזהירות להתבוללות.

2. "ליאיגליטה" ** ("השוויון") - בעריכת יוסף כהן גנובה, משנת 1912 עד לפטירתו בשנת 1929, החליצב לחגנת מדיניות האליאנס.

3. "לה וואה דישראל" *** ("יקול ישראל") - בעריכת יעקב בלעיש, הופיע בתוניס בשנת 1919 והיה לכטאון הציוני הפוליטי הראשון ליהדות צפון אפריקה.

* "LA JUSTICE"
** "L'EGALITE"
*** "LA VOIX D'ISRAEL"

4. "לה וואה ז'ואיב" **** ("הקול היהודי") - בעריכת הנרי מערץ, מזכיר הפדרציה הציונית, הופיע משנת 1920 עד לשנת 1924 כבטאון לחינוך יהודי וציוני, ושימש למעשה כמכשיר רעיוני בידי הפדרציה הציונית בתוניסיה.

"לה ריבייז'ואיף" ***** (התעוררות היהודית) - הופיע בעיר ספאקס משנת 1924 עד לשנת 1934 בעריכת פליקס עלוש והפך מהר מאד להיות השבועון הציוני הלוחם בתוניסיה ובכל צפון אפריקה. הוא עלה בתפוצתו על כל כתבי העת היהודיים בצפון אפריקה והעביר מידע פוליטי שוסף על המתרחש בקהילה היהודית בתוניסיה, בהסתדרות הציונית העולמית ובארץ ישראל. הזדהות עורכו של השבועון עם תורתו של ז'בוטינסקי בשנת 1927 הפכה אותו אס אט למכשיר תעמולתי רציני ביותר בידי התנועה הרביזיוניסטית בתוניסיה.

כל העתונים היהודיים הנ"ל, כפולמוסיהם ובכתבותיהם, פרסמו בפני כל יהודי תוניסיה את הפעילות הציונית, ודחפו לכיסוסה והרחבתה. פרסומיהם גם עודדו תחרות בין האגודות השונות וסילען ביצירת קשר עם העולם החיצון.

**** "LA VOIX JUIVE"

***** "LE REVEIL JUIF"

4. המשבר בפדרציה הציונית וצמיחת הרביזיוניזם

בשנת 1924, נפטר בתוניס הרב יוסף בראמי.

מזכיר הפדרציה הציונית בתוניסיה, הנרי מערץ כתב להסתדרות הציונית את הדברים הבאים:

"בצער רב, הרינו להודיעכם שחברנו היקר, הרב יוסף בראמי נפטר ב-9-25-1924, בגיל 36, הוא היה אחד ממייסדי "אגודת ציון".

היה אחד משני נציגי הציונים התוניסאיים בוועידת לונדון בשנת 1920.

יוסף בראמי הגיש מלוא עזרתו למפעל "קרן היסוד", כחבר הוועד הפועל בתוניס, וכמראה. בשנה שעברה התלווה לד"ר בוכמיל בסיוריו במספר ערי תוניסיה למען המגבית לקרן היסוד.

הוא היה חבר במועצת הקהילה בתוניס, ושימש מזכיר ראשון לרב הראשי בתוניסיה.

יוסף בראמי היה סופר מעולה בעברית ובערבית-יהודית, מנהל העתון "קול ציון" וכתב בעתון "הצפירה".

הסתלקותו של הרב יוסף בראמי מהווה אבידה גדולה לציונות וליהדות ארצנו.²⁴

בעתון "LE REVEIL JUIF" - מיום 1926-6-4 אנו קוראים:

"ביום 27-5-1926 התכנסו חברי האגודה הציונית "אגודת-ציון" לאסיפה כללית לשם בחירת הועד המנהל. אלפרד ואלנסי, יו"ר האסיפה, הצהיר שאין ביכולתו להציג את מועמדותו היות, והוא עומד לעזוב את תוניס ולהשתכן בפאריס.

לפני ההצבעה, הציע סגן היו"ר, שמעון בלאחסן לבחור בעו"ד אלפרד ואלנסי כנשיא כבוד ל"אגודת ציון". במחילאות כפיים סוערות נתקבלה ההצעה. בהתרגשות רבה הודה אלפרד ואלנסי לכל הנאספים. ומיד לאחר מכן נערכו הבחירות. חברי הועד המנהל של "אגודת ציון" נבחרו: שמעון בלאחסן (יושב ראש); ארנולדו אסיאס (סגן יו"ר); הנרי מערן - (סגן יו"ר); אלי גז (גזבר); אלי בן ש. עלוש (גזבר משנה); איבן שיט (מזכיר); יעקב ברוך (מזכיר משנה) יעקב מאמו (ספרן); אלי עלוש (ספרן משנה); יוסף פורטוגז ומשה עדה (כיועצים)".

עו"ד אלפרד ואלנסי היה גם יו"ר הפדרציה הציונית. בעזבו את תוניס בשנת 1926, הניח את התנועה הציונית ללא הנהגה סמכותית.

תוך שנתיים איבדה הפדרציה הציונית שני עמודי התווך שלה: הרב יוסף בראמי, דובר ומחנכה הנאמן, ועו"ד אלפרד ואלנסי איש הארגון והפעילות המדינית של התנועה.

ההסתדרות הציונית העולמית שיגרה לתוניס במחצית שנת 1926 כשליח קרן הליסוד את נתן הלפרין במטרה להגביר את תרומות יהודי תוניסיה, וכמיוחד לשקט את הפדרציה הציונית מבחינה ארגונית. תפקידו הראשון היה לגלות אישיות מקובלת שתסכים לעמוד במקומו של אלפרד ואלנסי כראש הפדרציה הציונית.

כמעט שנה תמימה עמל נ. הלפרין עד שגילה את עורך הדין ויקטור קסן (1870 - 1944) שנאות לקבל עליו את התפקיד.

ביוני 1927 תוקמה הנהלה חדשה לפדרציה הציונית בהרכב הבא: ²⁵

- ויקטור קסן - יושב ראש (נשיא).
- שמעון בלאחסן - סגן יו"ר.
- יעקב טליב - סגן יו"ר.
- הנרי מערן - מזכיר.

חברי הנהלה:

רוברט ברונשוויג, אלברט לוי, ארנולדו אסיאס (מתוניס); פליקס ביג'אוי וסובר ברנס (מסוסא). אמיל יונס ומתיה גאנס (מספאקס).

עו"ד מוריס מסקה ביקר בתוניס בשנת 1929 כשליח קרן היסוד וזכה לשבחים רבים מכל חוגי הקהילה, בהיותו שליח ממוצא "ספרדי". ²⁶

25. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק Z 4/3262.

26. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק Z 4/3262.

מכתב ויקטור קסן להנהלת קרן היסוד (1929-2-8).

בשנת 1927 התקיימו בתוניסיה הבחירות לקונגרס הציוני ה-15. הרשימה הרביזיוניסטית זכתה בנצחון מכריע ומפתיע מול רשימה ציונית כללית על השגת ייצוג ציוני תוניסיה ע"י ציר אחד ויחיד. זה נובע אולי מהעובדה שלאחר עזיבתו של אלפרד ואלנסי, כראש התנועה הציונית נותרו מנהיגים וותיקים ללא עורף ציבורי וללא תנופה, כך קרה שקבוצת פעילים בספאקס בהנהגת אלי לוזון ופליקס עלוש, יחד עם רוברט כרונושוויג בתוניס פנתה להזדהות עם "כרית הציונים הרביזיוניסטים", שנוסדה בפאריס בשנת 1925 ע"י זאב ז'בוטינסקי אחרי פרישתו מהנהלה הציונית בשנת 1922.

הציונות המדינית של הצה"ר, שתבעה יתר פעילות צבורית, דגלה בעלייה רבתי לאלתר ולא היתה מוכנה לפשרות עם ממשלת המנדאט, נתקבלה על ידי ציוני תוניסיה יותר מאשר כל רעיונות ההסתדרות הציונית ופעולתה ההתישבותית בתקופה זו.

זאב ז'בוטינסקי, שעמד כל הזמן בקשר עם פליקס עלוש, בירך מעל דפי העתון "LE REVEIL JUIF" - את ציוני תוניסיה.

ומאז, עד לפרישת הרביזיוניסטים מההסתדרות הציונית העולמית בשנת 1935, היו ציוני תוניסיה מיוצגים בקונגרסים על ידי חברי הרשימה הרביזיוניסטית.

רוברט כרונושוויג (1927), אלי לוזון (1931) ופליקס עלוש (1933).

למעשה היה הקונגרס הציוני ה-18, שהתכנס בפראג בשנת 1933, האחרון בו השתתפו זאב ז'בוטינסקי וסיעתו הרביזיוניסטית.

העתון "LE REVEIL JUIF" - שימש לכלי ביטוי מרכזי לרביזיוניסטים בתוניסיה (עד יום סגירתו בשנת 1934) ולא חסך מהתקפותיו על הקרן הקיימת לישראל ואף על הנהלת ההסתדרות הציונית העולמית. מספר שוקלי השקל ירד | החלה תחרות בהתרמת יהודי תוניסיה, בין הקרן הקיימת לישראל לבין קרן תל-חי.

5. התארגנות הנוער היהודי

לאחר ליסוד תנועת הצופים באנגליה בשנת 1909 ע"י באדן פואל* והמחנה הצופי הבינלאומי הראשון שערך בשנת 1920, "נדבך" גם הנוער היהודי ביסודות הרוחניים והארגוניים של הצופיות: רעיון הצופיות חינך את הנוער מגיל 9 עד גיל 20 להגברת הכושר הגופני והמוסרי, ולערך המעשה החיובי בחיי יום יום.

בצרפת קמה תנועת הצופים הצרפתיים ובתוכה התארגנה קבוצת צופים יהודיים, בראשות רוברט גמזון, אשר ליסדה בשנת 1920 את תנועת הצופים היהודיים בצרפת.**

גם הבוגרים מעל לגיל 20 התארגנו בשנת 1924 ל"התאחדות עולמית של הנוער היהודי"***, תנועה בעלת אופי חינוכי תרבותי בהנהגתו של גר-הצדק הסופר - AIME PALLIERE.

תנועת ה-U.U.J.J. ארגנה בתוכה סטודנטים יהודיים וקיימה קשר עם מרכזי נוער יהודי בארצות שונות בעולם ואף בארץ ישראל,

* BADEN POWEL
 ** E.I.F. ECLAIRÉURS ISRAËLITES DE FRANCE
 *** UNION UNIVERSELLE DE LA JEUNESSE JUIVE (U.U.J.J.)

והוציאה לאור בטאון בצרפתית בשם "שלום", תוך הדגשת ערכי היהדות והעזרה לארץ ישראל כבניינה המחודש.

סטודנטים יהודיים מתונים שלמדו בצרפת גילו את התנועה, וזה דחף אותם להקים אותה תנועה גם בתוניס בדצמבר 1924.

בראש תנועת ה-U.U.J.J. בתוניס עמדו שני רופאים: ד"ר ר. שלום וד"ר ס. בנמוסא, וכמזכיר התנועה נבחר גסטון כהן.

אחיו הצעיר של גסטון כהן, ז'ול, היה באותה תקופה מדריך בתנועת הצופים הצרפתיים בתוניס. בחודש מרץ 1925 הקים ז'ול כהן-סולאל קבוצה צופית ראשונה בקרב ה-U.U.J.J. קבוצה שבשנת 1927 התרחבה לתנועת צופים יהודיים, המסונפת לתנועת הצופים היהודיים בצרפת ושמה היה: LES ECLAIREURS DE L'U.U.J.J (AFFILIES AUX .E.I.F.) בהנהגתו של ז'ול כהן סולאל. עזר לידו אלפרד רוסי.

סניפים קמו לתנועה זו בערים טוסא וספאקס.

תנועת הצופים היהודיים בתוניסיה הקנתה לחניכיה חינוך צופי ויהודי - אותו חינוך יהודי היה כחלקו דתי ובחלקו אזרחי, על פי יסודות הצופיות.

אופיה של תנועת הצופים היהודית, שהדגישה את חשיבות המוסר במעשה החיובי והקשר לארץ ישראל, גרם לכך שבני חניכיה "השומר הצעיר" מבלגיה, יצחק גינציק וחיים בוסבאום שהגיעו לתוניס בחיפוש דרך לעלייתם לארץ ישראל, התקבלו באהדה על ידי אותם חברי ה-U.U.J.J.

הם כלטו במטענם הרעיוני הציוני המבוטס, ידעו שירים ארץ-ישראלים רבים, והיו שותפים רצויים בכל טיולי התנועה הצופית ומחנותיה.

הרעיונות הציוניים של חניכיה "השומר הצעיר" מבלגיה השפיעו על צעירי ה-U.U.J.J. ואחדים מהם החלו להזדהות עם הציונות המגשימה של איציק וחיים. התעוררה מחלוקת כנגדכם לביין הנהגת תנועת ה-U.U.J.J. שמגמותיה היו כלליות.

בשנת 1929 פרשה מתוך תנועת הצופים קבוצת חברים שילסדה את "השומר הצעיר" בתוניס. זיקתה לצופיות נשמרה בשם התנועה:

"ECLAIREURS JUIFS DE TUNISIE" ("הצופים היהודיים בתוניסיה")²⁷

בשנים 1930 - 1931 שהה בתוניס כשליח "השומר הצעיר" בנימין גרינבוים, חבר קיבוץ גן שמואל, בנו של מנהיג יהדות פולין, יצחק גרינבוים.

הופעת "השומר הצעיר" בתוניסיה עוררה מחלוקת רבה בציבור היהודי. ציבור מסורתי לא היה מסוגל לקלוט הרעיונות החדשים של התנועה הזאת: רעיונות ההגשמה, שוויון בין בניס ובנות, עבודת כפלים - כל זה קומם את רוב ההורים עד כדי פניה לשלטונות לשם פיזור התנועה.

גם החוגים הרביזיוניסטיים, שהחלו להתגבש, פתחו במאבק נגד "השומר הצעיר".

בשנת 1932, ליסד יוסף אנקרי; שפרש מתנועת "השומר הצעיר" מטעמים אידיאולוגיים, יחד עם אלפרד רוסי, את תנועת "בית"ר" בתוניס ובספאקס, בעזרתם של פליקס אלוש ואפרים לוזון.

²⁷. בפני השלטונות לא הוזכר השם "השומר הצעיר", על מנת לזכות בהכרה ובתמיכת מחלקת הנוער הממשלתית.

בשנת 1934 ניתקה תנועת הצופים - U.U.J.J. את קשריה עם תנועת הצופים היהודיים שכצורת E.I.F., והמשיכה להתקיים כתנועה עצמאית.

אך קבוצת צופות בראשות בלנש ברנס והאחיות נטף, שרצו לשמור על הקשר עם ה-E.I.F., פרשו מה-U.U.J.J. וחקימו תנועת ה-E.I.F. בתוניס.

באותה שנה הפגינו צעירים יהודים בפעם הראשונה. היו אלה צעירי ה-U.U.J.J. ו"בית"ר", ההפגנה היתה נגד עלייתו של היטלר לשלטון, מול שגרירות גרמניה בתוניס, בצעקות "הלאה היטלר" *.

קיומן של שתי תנועות נוער ציוניות "השומר הצעיר" ו"בית"ר", העלה על סדר יומה של התנועה הציונית בתוניסיה את שאלת ההגשמה והעליה לארץ ישראל, והגביר את הצורך בקבלת סרטיפיקאטים.²⁸

כבר בשנת 1928 במכתבי מנהיגי הפדרציה הציונית לחנהלה הציונית, חזרה ונשמעה התביעה למחן 12 סרטיפיקאטים לשנה לקהילת יהודי תוניסיה. החנהלה לא נענתה לבקשה זו בנימוק שקיים משבר כלכלי חמור בארץ ושיש צורך להעדיף יהודי מזרח אירופה במתן סרטיפיקאטים בגלל מצבם הכלכלי הקשה.

* "A BAS HITLER"

28. סרטיפיקאטים - רשיונות עליה. שיטת הסרטיפיקאטים, שהוענקו לסוכנות היהודית על ידי ממשלת המנדאט במסגרת מכסות, הונהגה בשנת 1925 אחרי פרסום הספר-הלבן.

באותן השנים ישבו בהכשרות בפולין אלפי צעירים וציפו לעלייתם. הסרטיפיקאטים שהממשלה המנדאטורית העניקה לא כיסו את הצרכים, זהחל אז בארגון העליה הבלתי ליגאלית, היא עליה ב'.²⁹

יהודי תוניסיה זכו רק לשניים או שלושה סרטיפיקאטים לשנה.

כך הצליחו לעלות לארץ, לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה יהודים אחדים, וביניהם חניכי תנועות הנוער: יוסף אנקרי, משה חיים סלאמה ויהודה סעדה מתנועת "בית"ר"; יהודה טויל, יצחק לוזון וקלימאנס מאמו מתנועת "השומר הצעיר".

אנשי בית"ר טענו שמדיניות החנהלה הציונית מקפחת חלקם של הרביזיוניסטים בעליה, כי למרות שלרביזיוניסטים מועמדים רבים, החנהלה הציונית העניקה סרטיפיקאטים בעיקר למועמדים להתישבות חקלאית.

באותה התקופה פקד משבר את תנועת "השומר הצעיר" בתוניסיה.

המאבק של החוגים המסורתיים ושל הרביזיוניסטים נגד הרעיונות "המהפכניים" של "השומר הצעיר" החריף: רעיונות ההגשמה החלוצית, הצדק החברתי, חסוציאליזם, השוויון בין המינים, שאליהם חינכה תנועה זו היו כצבילים בעיני הסבילה הבורגנית והשמרנית שלחמה נגדם בכל כוחה. נוסף לזה, האקטיבה הנאמנה של "השומר הצעיר" עלתה לארץ ואחדים עזבו אותה והצטרפו למפלגה הקומוניסטית;

29. עליה ב': העליה הבלתי ליגאלית, שהחלה בשנת 1934 עם

בואה של אונייט מעפילים "זילוס א" ובה 350

חלוצים מפולין.

שליחים מהארץ לא הגיעו עוד, וכל זה גרם להפסקת פעילותה של התנועה בשנת 1936.³⁰

לאחר פיזור תנועת "השומר הצעיר" יסדה קבוצת צעירים, ביניהם רפאל ז'ורנו ואלבר ממי, מחניכיה לשעבר, יחד עם יצחק אברהמי, את "גדוד הקרן הקיימת" (1937) - זעם חברת חברי תנועת הצופים U.U.J.J. נשאו על שכמם כל העבודה למען הקרן הקיימת לישראל.

נצחון החזית העממית בצרפת, כראשותו של ליאון בלוס (1936) היה בין הגורמים הבלתי ישירים להתעוררות זו. הסוציאליסטים הצרפתים היו אז אוהדי המפעל הציוני, ונצחונם בצרפת חיזק את מצב רוחם המדוכדך של צעירים יהודיים בעלי נטיות שמאליות.

מטרת "הגדוד", שהיה מורכב בעיקר מסטודנטים, היתה הרחבת הפעולה למען הקרן הקיימת, לימוד עברית וחוג רעיוני להעמקת היידע ביהדות ובציונות.

30. מתוך: "פרקים בתולדות בית"ר צפון אפריקה" - בהוצאת הועדה לחגיגות יובל בית"ר (1973).

מכתבים אחדים בחיקים: S 25/5217 - Z 4/5262
הארכיון הציוני-המרכזי, ירושלים -
ועדויות חיות של ראשוני "השומר הצעיר" ושליחים בתוניסיה. (עדויות אלה עומדות להתפרט ע"י גבעת-חביבה, סמינריון הקיבוץ הארצי).

להרחבת היידע על המתרחש בארץ ישראל וכעולם היהודי בכלל תרמה העתונות היהודית, הן המקומית והן החיצונית, אך יותר מכל עשו המורים לעברית, שכבר בשנת 1926 הגיעו לתונים על פי הזמנת תנועת ה-U.U.J.J. והקהילה. אלה הביאו לתונים את דבר ארץ ישראל באופן בלתי אמצעי, ונוער רב מכל התנועות שמע את דבריהם.³¹

ארגון אחר, שפעל להפצת השפה העברית ברובע היהודי, "החארה", היה "החברה האומנותית העברית" שאנשיו אף הציגו מחזות תנ"כיים בעברית.

הסתדרות הנוער העברי ע"ש טרומפלדור, "בית"ר", היתה תנועת הנוער הציונית הכי גדולה בתוניסיה עד למלחמת העולם השנייה. "ברית טרומפלדור" נוסדה בשנת 1932, אחרי התארגנותה של המפלגה הרביזיוניסטית בתוניסיה, ולכן זכתה תנועת הנוער לגיבוי ציונים מנוסים.

לתנועת "בית"ר", כמו סניפים בתונים, בסווא, בספאקס ובגאבס, נצלב "בית"ר" בצפון אפריקה היה אפרים לוזון מתונים. מנהיגיה הכולטים היו: יוסף אנקרי, אלפרד רוסי, פליקס עלוש, אפרים לוזון

31. המורים לעברית שהגיעו מא"י לתונים בשנים 1926 - 1946 היו: גלילי, דובניקוב, מלכה, אליהו בחבוט ונחום ירושלמי.

* "LA SOCIETE ARTISTIQUE HEBRAIQUE" (S.A.H.)

ואברהם סיאר. חבריה היו פעילים לא רק בתחום מושבם. הם השתתפו בליסוד התנועה כאלג'יליה ובמרוקו. התנועה הוציאה לאור שני כתבי עת: "מחברות בית"ר" * בעריכת אפרים לוזון ויעקב סילברה, בשפה הצרפתית; "העברי" בעריכת ויקטור תאוזל ותרב דוד ברדא, בשפה העברית.

חניכל תנועת "בית"ר" למדו עברית אצל המורה הארצישראלי אליהו כחבוט וגם אצל הרב דוד ברדא.

הרביזיוניסטים קיימו בתונים חוג פוליטי על שם "מאקס בורדאו", שהיה מתכנס בקביעות והפך לזירת התמודדות רעיונית, כי היה פתוח גם ליריביו. כשתנועת "השומר הצעיר" היתה עדיין קיימת, ביקרו חבריה בחוג והשתתפו בוויכוחים הסוערים שבין התומכים בתורת ז'בוטינסקי לבין שולליה.

זאת היתה תקופת הציונות התוססת והנאורה.

כדצמבר 1937 ביקרה כנמל תונים ספינת בית"ר "שרה א' " ³², ודגל כחול לבן על תורנה. התלהבות עצומה עורר ביקור זה בקרב הנוער היהודי.

³². בשנת 1936 השיגו הרביזיוניסטים, משלטונות איטליה, רשות להקים בית ספר ימי בצ'יכיסאבקה; ו"שרה א' " היתה הגדולה שבמפינות האימונים של בית הספר. והיא שטה לאורך חופי הים התיכון וערכה ביקורים בקהילות היהודיות.

* "CAHIERS DU BETAR"

ברחבי התנועה הציונית פעלו, משנת 1933 עד לשנת 1939, שני גופים מרכזיים: הפדרציה הציונית הנחלשת כראשותם של עו"ד ויקטור קסן וסגנו שמעון בלאחסן - וההסתדרות הציונית הרביזיוניסטית המתחזקת כראשותם של אלי לוזון, עו"ד אלפרד רוסי ורוברט ברונשוויג.

לרשות ההסתדרות הרביזיוניסטית עמד, משנת 1938, עתון חדש "לה גאזט דישראל" * בעריכתו של אנדרה סממה.

בשנת 1939 זכו היהודים לחצי-שעת-שידור ברדיו תונים, פעם אחת בשבוע. כל יום שני משעה 19.00 עד 19.30, פליקס עלוש ואנדרה סממה ביהלו תכנית שהקנתה ליהודי תונים מידע על היהדות, תרבותה ושירתה העברית - תכנית זו נקראה: "חצי השעה העברית", אף על פי ששודרה בשפה הצרפתית והיה בה מעט מאד עברית. כל תנועות הנוער שותפו בשידורים האלה. שידור "חצי-השעה העברית" התקיים משנת 1939 עד שנת 1941 - הוא הופסק עם הפעלת תקנות ממשל וישי בתוניסיה. ונתחדש משנת 1945 עד שנת 1950 בהנהלתו של א. סממה.

משנת 1950 ועד מאורעות ביזרטה (1961) התקיימה התוכנית בהנהלתם של קלווד בנאדי ורוג'יר כהן.

ג. כימי מלחמת העולם השנייה ולאחריה

1. הכיבוש הגרמני

מלחמת העולם השנייה המחישה לנוער היהודי בצורה התריפה ביותר את הטרגדיה של העם היהודי וחוללה את המפנה הגדול כחי הקהילה היהודית, לא רק בתוניסיה אלא בכל אפריקה הצפונית.

* "LA GAZETTE D'ISRAEL"

בתוניסיה הקימו הגרמנים מחנות עבודה בנמלים, בשדות התעופה וליד מחנות צבאיים, ולשם נשלחו היהודים המקומיים מגיל 18 ומעלה. בית הספר התיכון של ה"אליאנס" שימש תחנת איסוף ומרכז המשלוחים של יהודים למחנות עבודה גרמניים.

כל הארגונים היהודים, ובתוכם תנועות הנוער, הפסיקו את פעילותם. קבוצת צעירים התרכזה סביב המורה ירושלמי והחליטה להמשיך בפעילותה, על אף כל הסכנות, בדירתו ובבית המרחץ המרכזי בתוניס, שהיה שייך לשתי משפחות יהודיות.

גולת הכותרת של פעילות קבוצה זו היתה מסיבת חג הפסח, בשנת 1943, שהתקיימה באותו בית מרחץ, ובה תכנית אומנותית עשירה בעברית. השתתפו בה יותר מ-200 צעירים יהודיים. קומץ חברים נשבע אז, שעם יציאת הגרמנים מתוניסיה, יקימו תנועת נוער ציונית וחלוצית.

בערב שבת, 7-5-1943, שחררו צבאות בנות הברית את תוניס והגרמנים ברחו. למחרת, התקיימה תהלוכת השחרור של "הפועלים היהודים" שחזרו ממחנות העבודה. הנוער היהודי, שלמד עברית ופעל במחתרת היה בין יוזמי התהלוכה שעברה ברחובות תוניס, ובראשה הונף דגל תפלת לבן.

Jacques Sabille: Les Juifs de Tunisie sous vichy et l'occupation. C.D.J.C. Paris - 1954 - pp. 126-127 .
Elie Cohen-Hadria: "Du Protectorat Français à l'indépendance Tunisienne". " (Université de Nice 1976). p. 166.

הממשל הצרפתי של וישי (VICHY) בראשות המרשל הזקן פטן (PETAIN) שיחף פעולה עם הכובש הגרמני והנהיג בארצות צפון אפריקה, בשנת 1941, את תקנות האפלייה נגד היהודים. בעקבות ה"נומרוס קלאוזוס" אותו הסילו השלטונות בבתי-הספר התיכוניים נאלצו נערים רבים להמשיך את לימודיהם בבית הספר של ה"אליאנס" והצטרפו לשעורי עברית, שאיגון בערבים המורה נחום זכושלמו מארץ ישראל, על פי הזמנת הקהילה היהודית.

מספר כיתות הערב הגיע לעשר ותלמידיו של ירושלמי נחלצו להוראת השפה העברית למתחילים. גם אנשי "גדוד הקרן הקיימת" הצטרפו לנוער הלומד עברית. כמו מקהלה וחוג דראמטי אף הם בהדרכתו של ירושלמי. תלמידיו ארגנו עונגי שבת באולם הגדול של בית הספר "אליאנס".

במסגרת זו נפגשו צעירים מכל שכבות הקהילה היהודית. וזה קירב את נערי הגיסו לנערי השכונות האירופאיות, דבר שלא היה קיים לפני כן.

בשבת, 14 בנובמבר 1942, במנוסתם מפני צבא מונטגומרי, פלשו הגרמנים לתוניסיה והגיעו לתוניס הביתה. מנהיגי הקהילה באסרו על ידי הגרמנים ואחדים אף הוגלו לגרסניה.³³

33. בפברואר 1943 עצה המשטרה הצרפתית כעשרים אנשים בעלי אזרחות צרפתית החשודים באהדתם לגנרל דה-גול ולמפלגות השמאל. הם נשלחו לברלין, וביניהם היו ששה יהודים: עו"ד ויקטור כהן-הדריה, ד"ר בנימין לוי, רימון סממה, שנספו במחנות ההשמדה - סרג' מואטי, ויקטור סילכיה וגב' לואיז חנון שזכו וניצלו.

2. "צעירי ציון" והשליחים מא"י

עם הסתלקות הגרמנים, שבו חיים למסלולט והנוער היהודי חזר ללימודיו. אך המפגש, של קבוצת האינטלקטואלים היהודיים "מגדוד הקק"ל" עם התנועה העברית העממית של תלמידי נחום ירושלמי, לצר את התנאים לתקמת תנועת נוער חלוצית.

רעיון זה קרם עור וגידים ביום 1943-7-14. לעזרת המתלבטים כחיפוש שם לתנועה, בא ירושלמי וחציע את השם "צעירי ציון".

נחום ירושלמי היה לליד רוסייה, ונזכר בשם תנועות הנוער הציוניות בתקופת "הבילויים". כך הופיעה ברחוב היהודי בתוניס תנועת נוער חדשה "צעירי ציון" שונה מיתר התנועות הקיימות.

בתוניס הייתה קיימת ספריה עירונית מרכזית עשירה מאד, ב"סוק-אל עטאריין" וכה במצאו גם ספרים על היהדות, תולדות העם היהודי והוגי הרעיון הציוני, כחרגום צרפתי.

ל"גדוד הקרן הקיימת" היה חוג רעיוני בו השתתפו כ-20 איש, ובו למדו בכוחות עצמם, צעירים יהודיים את קורות עם ומורשתו. צעירים אלה שהיו ברובם חסרי השכלה עברית - אחדים מהם חגיכי "הכותאב" * - עז היה רצונם להעמיק ידיעותיהם ביהדות, פילוסופיה יהודית, הסטוריה יהודית, תנ"ך וציונות. הם למדו בעצמם, קראו כל דבר על עניני יהדות שבא לידיהם, התווכחו על מה שקראו, העבירו ספרים ומאמרים זה לזה, ובמשך

* ה"כותאב": ה"חדר" של יהודי צפון אפריקה.

הזמן גם עיבדו בכוחות עצמם תכנית חינוכית לתנועה, מערכת ארגונית ולוח זמנים, הם העמידו בראש סולם העדיפות את ערך ההגשמה העצמית. צעירים יהודיים הצטרפו אליהם מכל שכבות הקהילה. סטודנטים ונוער-עובד, מהרובע האירופאי ומהרובע היהודי ³⁴ למדו יתדות, ציונות, עברית ויצאו לסיועם ולמחנות על פי המסורת הצומחת של "הנמלם-הראשונים".

כואם של השליחים מארץ ישראל סייע לתנועה הצעירה לתרגם לשפת המעשה את לעיונותיה עוד כההליך התגבשותה. ראשוני השליחים היו חיילים יהודיים מא"י ששירתו בצבא הבריטי. אלה הגיעו לתוניס והתעכבו שם בדרכם לאירופה.

הם התפעלו כגלותם חכורת "צעירי ציון" המדכרת עברית, והגישו את מיטב עזרתם לגיבוש דרכה. זכורים לטוב שלום פינצני ואלי זוהר מקיבוץ גת, שישבו ימים ולילות וסיפרו על ארץ ישראל העובדת וגילו לראשונה לאותם צעירים את מהותו של הקיבוץ.

המפנה הרציני בדרך "צעירי ציון" התחולל עם כואם של שלושה שליחים שהגיעו כסוכות תש"ד (1943): יגאל כהן ואפרים פרידמן מקיבוץ בית-אורן, ונפתלי בר-גורא אז מקיבוץ טירת צבי. שליחים אלה הופתעו למצוא בתוניס תנועה נוער חלוצית. הם הגיעו לתוניסיה כשליחי מחלקת הנוער והחלוץ והמוסד לעליה ב'. משימתם הייתה לארגן. תנועת "החלוץ האחד", קבוצות הגנה, ועליית צעירים יהודים לארץ בכל הדרכים.

34. ראה תעודה כנספח מספר 10.

"צעירי ציון" היו. התנועה היחידה בתוניסיה שהיתה מוכנה לשאת על כתפיה את שלוש המשימות האלו, והחליטה לחנך את חבריה לחיי קיבוץ.

בסוף שנת 1943, נשבעו אמונים ל"הגנה" שלושה חברי "צעירי ציון" מההגת התנועה וחמישה חברים יצאו להכשרה בכז'אואה, במרחק 15 ק"מ מתוניס, בחווה השליכת למשפחה יהודית. ומאוחר יותר עברו לחווה יותר גדולה, בבעלותו של גבריאל גביזון, ב"הנשיר סולטנה", ומספרם הוכפל.

התנועה הוציאה לאור את בטאונה הראשון "להגשמה" בשנת 1944. ובאותה שנה, עת הגיעו הדי מרד גיטו וורשה לתוניס, יזמה התנועה עצרת זכרון כללית בבית הכנסת המרכזי, בה השתתפו כל תנועות הנוער וציבור רב.

ראשית העלייה

ביוני 1944, כשנה לקיום התנועה עלה ארצה הגרעין התוניסאי הראשון (רחל כהן, אברהם צרפתי ויצחק אברהמי) לקיבוץ בית אורן.

תנועת "צעירי ציון" קמה באלג'יר ביוזמת שני חבריה מתוניס שלמדו לאוניברסיטה בעיר זו. ובסוף שנת 1944 נשלחו שלושה חברים להקים סניפי התנועה מחוץ לעיר הכירה תוניס: בגאבס, בסוסא ובבאג'ה.

באותה התקופה פעלו בתוניס שלושה שליחים מהקיבוץ המאוחד: יגאל כהן, אפרים פרידמן וכלב קסטל.

בתנועה היו חברים שומרי מסורת וחילוניים. על כן הוחלט להקים בארץ קיבוץ, במסגרת הקיבוץ המאוחד, אך עם מטבח כשר.

באפריל 1945 עלה גרעין שני של "צעירי ציון" לבית אורן (שתי חברות ושני חברים).

למחרת יוט הנצחון של צבאות בנות הברית על גרמניה הנאצית, צעדו ברחובות תוניס כל תנועות הנוער היהודי, ויצאו בריקוד "הורה" המוני מול בנין הנציב הצרפתי.

חלום "החלוצ האחיד" הכולל נוער ציוני וחילוני, נגוז בסוף שנת 1945. המסד המשותף - שמירה על מטבח כשר - לא סיפק עוד צעירים רבים שבאו מה"חארה" ממשפחות מסורתיות. הרצון להגשמה שלהם הביא אותם ליסוד תנועה מגשימה דתית "תורה ועבודה" (תנועת האם של "בני עקיבא") שחבריה צמחו בחלקם מתוך "החברה האומנותית העברית" (S.A.H).

כבר בינואר 1945 הגיע לתוניס יצחק לוזון כשליח "השומר הצעיר". הוא ניסה לקרב את תנועת "צעירי ציון" לדרכו של "השומר הצעיר", אך ללא הצלחה. לעומת זאת הוא התקבל ברצון על ידי "צעירי אגודת ציון", תנועה שקמה זמן קצר לפני כן ע"י פורשים בודדים מתנועת "צעירי ציון". נראה שהפרישה הזאת היתה על רקע אישי. אך יצחק לוזון הצליח לגבש את הקבוצה ולרכז סביבה עוד נוער, שהגדיר את עצמו לתנועת "השומר הצעיר", בסוף שנת 1945.

כנובמבר 1945 עלתה ארצה קבוצה גדולה של צעירים יהודיים מתוניסיה: כ-30 איש מתנועות "בית"ר", "צעירי ציון" ו"תורה ועבודה". ומתוכם, הגרעין השלישי של "צעירי ציון" מנה כ-20 חברים.

הרושם שהותירה עליה זו בקהילה היהודית היה חזק ביותר. מאז התדפקו על דלתות הפדרציה הציונית צעירים רבים מכל התנועות ותבעו סרטיפיקאטים לעלייתם.

כארץ התרכז גרעין "צעירי ציון" בקיבוץ בית השיטה. הצטרפו אליו חברים מאלג'יריה ומרוקו, והגדיר את עצמו כגרעין צפון-אפריקאי בקיבוץ המאוחד.

ה מ פ נ ה

המלחמה והשוואה גרמו לתפנית ביחסה של ההסתדרות הציונית לישראל הפליטה, הן ביצולי מחנות ההשמדה באירופה, והן יהודי ארצות ערב שהיוו בתקופה זו המאגר הגדול של עליה פוטנציאלית. היה גם צורך בארגון מחדש של ההסתדרות הציונית ושל קשריה עם הפדרציות הציוניות בארצות השונות.

כתונים, על אף הפעילות הציונית התוססת של הנוער, הייתה הפדרציה הציונית ללא כל הנהגה. נשיא הפדרציה, ויקטור קטן, נפטר אז, וסגנו, שמעון בלאחסן נשאר בודד וחסר אונים. אנשים חדשים החלו לשתף פעולה עם השליחים הארצישראלים כתונים ותנועת "צעירי ציון": ד"ר ליאופולד ברטכס, יהודי הונגרי שהשתקע כפלרמו בשנת 1919, וברח מאיטליה לחונסיס, בעת עליית הפאשיזם; וגבריאל גביזון, איש בעל אמצעים ויהודי חם שהתמסר בלהט לענין הציוני. מורגש היה הצורך במינוי ועד מצומצם לשעת חירום לפדרציה הציונית בתוניסיה, שישמש כתובת מרכזית להנהלה הציונית.

ועד כזה הוקם בישיבה בה השתתפו: מרדכי ניומן, כבא כוח הסוכנות היהודית, שמעון בלאחסן, ד"ר ליאופולד ברטכס וגבריאל גביזון. שלושת האחרונים היוו את "הועד לשעת חירום" והחלו לעמול במרצות לכינוס מועצת הפדרציה הציונית על מנת לבחור כדת וכדין הנהלה חדשה.³⁵

רק כיום 12-11-1944 הצליחו במלאכתם.³⁶

ד"ר ל. ברטכס מונה מטעם הסוכנות היהודית כאחראי לעניני העליה בתוניסיה.

עם תום מלחמת העולם השנייה, החליטה ההסתדרות הציונית הרביזיוניסטית לשוב לחיק ההסתדרות הציונית העולמית.

בתוניסיה פתחו הרביזיוניסטים במשא ומתן עם הנהלת הפדרציה הציונית על מנת ליישם החלטת הצה"ר. וכצעד ראשון נרתמו לפעולה בהפצת השקל הציוני.³⁷

כל הארגונים הציוניים בתוניסיה הצטיינו כפעילותם בהתנדבות חבריהם לביצוע משימותיהם.

35. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק 5/795

ראה נספח מספר 11.

36. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק 5/795

ראה נספח מספר 12.

37. שבועון הרביזיוניסטים "LA GAZETTE D'ISRAEL" - בעריכת

אנדרה סממה חידש את חופעתו בשנת 1945 (אחרי הפסקה של שש

שנים). עם תום המלחמה, בסוף שנת 1943, הופיע בתוניס השבועון

LA VOIX JUIVE בעל אופי ציוני כללי בעריכתם של מואיז מדר

וארמונד רפה.

בשעות הערב, עם סיום שעוריהם או עם תום עבודתם היומיומית, ובימי החופשה השבועית, נהרו חברים למועדוניהם השונים, הם נחלצו להפצת הרעיון הציוני בקרב הציבור, בכתיב ובעל פה; פעלו ללא כל תמורה חומרית, ואף הפרישו לתנועתם או בטאובם מהכנסותיהם המועטות. כי האמינו שאין לחסוך למען ציון כל מאמץ.

רבה היתה השתוממות פעילי התנועה הציונית התוביטאית במפגשם אחרי המלחמה עם אנשי הממסד הציוני באירופה וב ישראל, בראותם פיזור תקציבים ענקיים בידי שליחיה המרכזיים של ההסתדרות הציונית העולמית.

באוקטובר 1946 התקיימו בתוניסיה הבחירות לקונגרס הציוני ה-22, קונגרס ראשון לאחר המלחמה והשואה. התמודדו ארבע רשימות: רשימת הציונים הרביזיוניסטיים, רשימת "אחדות והגשמה" (צעירי-ציון), רשימת "השומר הצעיר", ורשימת הציונות הדתית ("תורה ועבודה").

התנהל מאבק רעיוני ופוליטי חריף מאד, ולבסוף זכו ציוני תוניסיה בארבעה צירים לקונגרס הציוני:

- גב' רחל רוסי (הופיעה בקונגרס ברשימת הצירים הרביזיוניסטיים).
- רוברט ברונשוויג (הופיע בקונגרס ברשימת הצירים הרביזיוניסטיים), בא במקומו של אפרים לוזון שבחר ולא קיבל היתר יציאה מתוניס, מטעם השלטונות הצרפתיים בתוניסיה.
- ד"ר ליאופולד ברסכס (מ"צעירי ציון" הופיע בקונגרס ברשימת אחדות העבודה - פועלי ציון).

- הרב וזלפה כהן (מ"תורה ועבודה" בג'רבה, הופיע בקונגרס ברשימת המזרחי הפועל-המזרחי).³⁹

אחרי הקונגרס הציוני ה-22, התכנסה בתוניס מועצת הפדרציה הציונית שבחרה אחרי יומיים של דיונים (10-11/5/1947) בועד-מנהל חדש בהרכב הבא:⁴⁰

- נשיא - עו"ד אלי אג'ן גואטה.
- סגני הנשיא - ויקטור תאוזי ויעקב סילבריה.
- מזכיר כללי - אנדרה סממה.
- מזכירי משנה - אהרון ואכיל ואנדרה בלישה.
- גזבר - אלברט מימון.
- גזבר משנה - שלמה גז.
- נציגים בקה"ל - ד"ר ויליאם ג'אולי ומרדכי כהן.
- ארכיבאי ונציג בקרן היסוד - עמנואל פיורנטינו.

משנת 1947 עד שנת 1957 גברה פעילותם, של קרן הקיימת בראשותו של עו"ד סובר ברנס, של קרן היסוד ושל ה"יוצ"ו".

39. מתוך פרטי-כל הסונגרס הציוני ה-22, בבאזל, 1946, ראה - נספח מספר 14.

40. ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק 5/796 S

41 זה היה הביטוי של יהודי תוניסיה להזדהותם עם מדינת ישראל.

עו"ד אלי אג'ין גואטה כיהן בתפקיד יו"ר הפדרציה הציונית משנת 1947 עד שנת 1953. עם התפטרותו מרצון, נבחר בשנת 1953 עו"ד מאיר בליטי כיו"ר הפדרציה, וכיהן בתפקיד הזה עד לשנת 1957.

לאחר עליית האקטיבה הרביזיוניסטית ארצה, השתנו פני התנועה הציונית בתוניסיה, ולקונגרס הציוני ה-23 שהתכנס בירושלים בשנת 1951 נשלחו 5 צירים מתוניסיה:

עו"ד סובר ברנס - (סיעת פועלי ציון - מפא"י).

ד"ר ג'אקומו לומברוזו - (סיעת מפ"ם).

אורבשטיין מיכאל - (סיעת הציונים הכלליים).

41. הגל הראשון הגדול של עולים מתוניסיה, שלא היו חניכי

תנועות הנוער החלוציות, היה בשנים 1949 - 1952.

הגל המשמעותי השני, סביב להכרזת עצמאות תוניסיה,

בשנים 1955 - 1957, כי אז יהודים רבים היגרו חלקם

לישראל וחלקם לצרפת. הגל השלישי היה אחרי קרבות

ביזרטה, שהתחוללו ביולי 1961, בין חיילים תוניסאיים

וחיילים צרפתיים בבסיס הימי הצרפתי. אז עורער עור

יותר בסתובם של היהודים.

42 הרב וזיפה כהן ומרדכי כהן - (סיעת הפועל המזרחי).

בשנת 1948, עם הקמת מדינת ישראל בפתרה שאלת הפליטים היהודים באירופה, והתנועה הציונית על כל גורניה יכלה להפנות מירב שליחיה לכל התפוצות, וגם ליהדות תוניסיה, והגיעו לטמ שליחים רבים.

תנועת "הנוער הציוני" שיגרה את שליחה הראשון, מיכאל אורבשטיין, שלימד ללא כל קושי סניף תנועתו בתוניס בשנת 1949.

כאותה שנה הגיע גם שליח מפא"י, יאיר דואר, והקים שתי תנועות נוער "גורדוניה" ו"מכבי הצעיר", שהתאחדו לתנועה אחת יותר מאוחר.

כשליח מפא"י מצא יאיר דואר בתוניס קבוצת אנשים ציוניים וסוציאליסטיים שהזדהתה עם מצעה הרעיוני, והסכימה להוות גרעין של המפלגה בתוניסיה.

42. מתוך פרטי-כול הקונגרס הציוני ה-23, ירושלים 1951.

באותו קונגרס העלה עו"ד סובר ברנס את ההצעה להעניק, לכל

קרבנות השואה ולכל היהודים הנרדפים ומשוללי אזרחות

בעולם, את האזרחות הישראלית, אך חוק האזרחות הישראלית

אושר בכנסת בשנת 1952, מבלי לקחת בחשבון הצעה זו.

למפא"י היה מועדון גדול במרכז תוניס, בו התקיימו שעורים לעברית ופעולות כל שלוחותיה הצעירות. היא גם הוציאה לאור בסאון פנימי, בצרפתית LE BULLETIN DU MAPAI.

לגורעין המרכזי של מפא"י בתוניס הצטרפו: עורכי הדגן סובר ברנז

ובנו ז'אק ברנז, מאיר בליטי, רנה כהן - חרית, ד"ר פרננד סמאדז'ה, סרג' מואטי, קלימאנט סילבי שהיה לפני כן אחד ממייסדי ה- E.I.F. בתוניס, וגסטון כהן-סולאל ממייסדי ה-U.U.J.J.

חברים אלה הרחיבו את הפעילות למען הקרן הקיימת לישראל וקרן היסוד, ויחד עם עוד אישים מחוגים תנועתיים ופוליטיים אחרים, תיוו האקטיבה המרכזית של המגבית לקרנות הלאומיות, והיוו העורף הבוגר של תנועות הנוער שפשטו על הרחוב היהודי.

הדמות המרכזית של החבורה הזאת, עו"ד סובר ברנז, נתבקש בשנת 1950 לקיים סידרת הרצאות בצרפת למען הקרן הקיימת לישראל.

אחרי הקמת "אגודת ישראל" בתוניסיה בשנת 1950, היו כל הזרמים הרעיוניים והפוליטיים מיוצגים בתנועה הציונית התוניסאית.

אז הגיעו לתוניסיה מישראל שליחים ממוסדות מרכזיים, לסדרת הרצאות פומביות, בקהילות היהודיות, וגם לשם הכרת יהדות זו מקרוב.

פעילות זו נתנה את אותותיה בבחירות למועצת הקהילה בתוניס בשנת 1951, כאשר, כפעם הראשונה מאז 1921, נבחר מספר ניכר של פעילים ציוניים לועד המנהל.

למרות שנשיא הועד המנהל הנבחר, עו"ד שארל חדד, איש כעל אופי שמרני, ציבן את הישגי התנועה הציונית, קיבלה תוצאת השפה העברית תנופה בכל מוסדות הקהילה, ושירותי הבריאות הקהילתיים עמדו לרשות ולשירות מחלקת העליה של הסוכנות היהודית בתוניס; פעילות ארגון הנשים הציוניות "ויצ"ו" התרחבה וסניפים חדשים קמו בכל ערי תוניסיה, ותרמו תרומה רצינית לשיתוף האליטה היהודיה במעשה הציוני.

בשנים 1950 - 1956 קיבלה הפעילות הציונית ממדים שלא נודעו בעבר, ותוצאותיה התבטאו בממדיה החדשים של עליית יהודי תוניסיה לישראל.

ציוני תוניסיה שיגרו את משלחתם האחרונה, לקונגרס הציוני ה-24 שהתכנס בשנת 1956 בירושלים, בהרכב הבא:⁴³

גב' מטילדה גז ועו"ד סובר ברנז (פועלי ציון - מפא"י).

ד"ר אנדרה בראמי וגב' וזיפה כהן (המזרחי - הפועל-המזרחי).

מואיז מדר ואליהו סיטבון (קונפדרציה הציונים הכלליים).

5. הסוכנות היהודית בתוניס

לפני מלחמת העולם השניה היה עו"ד אלברט בסיס נציג הנהלת ההסתדרות הציונית העולמית בתוניסיה ואחראי לענייני העליה לארץ-ישראל.

43. מחוך פרטי-כל הקונגרס הציוני ה-24, ירושלים (1956).

משנת 1943 עד לשנת 1947 מונה ד"ר לואופולד ברטס כנציג הסוכנות היהודית בתוניסיה לענייני עליה. ובשנת 1948 נתמנה עו"ד אלי אג'ין גואטה כקצין העליה בתוניסיה מטעם הסוכנות היהודית ומילא את התפקיד הזה עד שנת 1951.

הסוכנות היהודית שיגרה את שליחה המרכזי הראשון, נחום דווילנגר (גרשונוביץ) לעמוד בראש משרדה בשנות 1949 - 1952.

בשנים 1952 - 1957 ריכז שמואל מרקוזה את משרד הסוכנות על כל שלוחותיו, אחרי נחום דווילנגר.

הכרזת עצמאות תוניסיה בשנת 1956 שמה קץ לאשליית היהודים שיוכלו להמשיך ולחיות בתוניסיה בשליגרה ובכסחון, על אף יחסו המיוחד של בורגיבה לקהילתם.

התוניסאים, שזה עתה קיבלו עצמאותם, שאפו לאיגוש בערבים את כל המוסדות הצלבניים והממשלתיים, שהיו עד אז מוחזקים בידי יהודים דוברי צרפתית.

השפה הערבית, שהפכה להיות בן-לילה לשפה הרשמית בכל בתי הספר ובכל המוסדות הממשלתיים, היוותה גורם נוסף לדחיקת היהודים ממשרות הפקידות והמקצועות החופשיים.

החלפת הפקידות הצרפתית במוסדות הממשלתיים הקלה על הסוחרים הערבים אך הלקשתה על הסוחרים היהודיים שעסקו ביבוא ויצוא.

אף על פי שמכירת רכוש, היסול עסקים, ללא הפסדים, והוצאת ממון לחוץ לארץ, היוו מכשול להגירת היהודים, הם התחילו אט אט להתכונן להגירה.

בינתיים גברה תחרות הסוחרים התוניסאים, וקצב העזיבה גבר, בעיקר אחרי תקרית ביזרטה (1961) שהביאה לחיסול המעוז הצרפתי האחרון בתוניסיה.

אך הפעילות הציונית תופסקה לפני כן, ב-1957, לאחר שהמטרה עצרה

כיום 1957-5-24 שליח קרן הקיימת שהגיע מפאריס כחשד שעסק בהברחת כספי יהודים לחוץ לארץ⁴⁴. יחד איתו נעצרו שלושה יהודים מקומילים בנימין ישי (מזכיר הקה"ל בטווא), אלי סיטבון (מזכיר הקה"ל בטפאקס) ורימון כהן (מזכיר הקה"ל בתוניס). ארבעתם הוחזקו במעצר 24 שעות לחקירה. כל שליחי הסוכנות נקראו לחקירה במשרדי המשטרה.

אחרי התערבות אישים בעלי השפעה בתוניסיה ובח"ל, שוחררו כולם.

6. תנועות הנוער משנת 1945 עד 1961 *

השנים 1945 - 1956 היו תקופת הזוהר של תנועות הנוער החלוציות. לכולן היו סניפים בעריה העיקריות של תוניסיה. נוסף להן, בטפאקס ובג'רבה, התקיימו שתי תנועות נוער חלוציות מקומיות:

- "צעירי אוהבי ציון" - בטפאקס הכשירו את חבריהם לחיי המושב בארץ ישראל.

- באי ג'רבה עסקה האגודה הציונית "עטרת ציון" בחינוך נוער, והקימה חוות הכשרה לצעיריה, ביוזמת הרבנים וזיפה כהן ומשה

44. שליח הקרן הקיימת לישראל שנעצר היה יהודי צרפתי בשם: BRUNSWIG שמו הפרטי לא נזכר.

* פרטים נוספים על התנועה החלוצית בתוניסיה, ראה בחיבורו של יודם פריד, "יהדות צפון אפריקה מחלוציות להגשמה" העומד להופיע.

פעילות התנועה הציונית בתוניסיה היתה תוססת עקב קיומן של תנועות נוער רבות שהגישו את מלוא עזרתן לבוגריהן. שיתוף פעולה פורה התקיים בין בוגרי הפרציה והמפלגות הציוניות לבין הדור הצעיר המאורגן.

מפעלי ההסברה הציונית, השקל, איסוף כספים למען הקרנות הלאומיות והעליה, הפכו לדאגת כל ארגון יהודי.

תנועת "צעירי ציון" הצטרפה בשנת 1947 לתנועת "דרור" העולמית הממונכת את חבריה לקיבוץ המאוחד. באותה שנה היא שיגרה את כוחב השורות האלה למרוקו להקים סניף תנועת. ומאז היא הפכה לתנועת הנוער החלוצית היחידה שסניפיה נמצאו בכל ארצות צפון-אפריקה. העובדה הזו חייבה את תנועת "דרור" לרכז את הכשרותיה באלג'יריה.⁴⁶ וכך בפגשו כחיות הכשרה (RIVET , ROVIGO , L'ARBA) חברים מתוניסיה, אלג'יריה ומרוקו, לפני עלייתם ארצה.

45. ראה תעורה בנספח מספר 13. כג'רבה התקיים בית ספר "דבר עברית" משנת 1951 שהכשיר תלמידים ותלמידות ל"כחינה הירושלמית" והפך לבית מדרש למורים ומורות לשפה העברית.

46. לאלג'יריה היו שני יתרונות לקיום ההכשרות: מיקומה הגיאוגרפי, בהיותה כמרכז צפון-אפריקה - וחשבה הרבה יותר העובדה שבשנים ההן, היו הצרפתים השליטים בארץ הזו. ומיותר להוסיף שהיו אלה שנות הזוהר ליחסי ישראל-צרפת.

היציאה להכשרה הפכה אתגר לכל צעיר יהודי.

בשנת 1948 חל פילוג בתנועת "דרור" ורוב מדריכי הצטרפו לתנועת "השומר הצעיר" בתוניס. הרקע לפילוג היה גם אישי וגם רעיוני.

בינואר 1948 נוסדה בתל-אביב "מפלגת הפועלים המאוחדת" (מפ"ם) על ידי איחוד מפלגות הפועלים "השומר הצעיר" ו"אחדות העבודה - פועלי ציון".

באותה תקופה פעלו בתוניס שליחי הקיבוץ המאוחד, אפרים פרידמן ורחל כהן.

מדריכי תנועת "דרור" בתוניס שקלסו משליחים אלה ביקורת חריפה על דרכה הרעיונית של תנועת "השומר הצעיר" תהו ולא הבינו משמעות האיחוד הפוליטי הזה בארץ. הם היו יותר פתוחים מהשליחים להתקרבות אל תנועה שמאלית.

הויכוחים עם השליחים, שהתנגדו לאיחוד הפוליטי, הגדילו את הפער ביניהם.

גם הכשלון בהנהגת "המסבח הכשר" בגרעין הצפון-אפריקאי, ערער את האמון בפתיחותו של הקיבוץ הגדול וגדל.

גם הקשר, בין חברי הגרעין בארץ לבין החברים, שנשארו ונשאו על שכמם את עול הביסוס החינוכי של התנועה, התרופף אחרי העליה של הקבוצה הגדולה האחרונה; וחבלת הגרעין, שהגיעה לתוניס כשליחת הקיבוץ המאוחד, לא השכילה לחזק אותו.

עתה עמדו זה מול זה, שליחים מוצקים בהשקפתם ובלחי סובלניים, וקבוצת מדריכים צעירים התוכעים את זכותם לעצב את דרך החינוך התנועתי לפי הבנתם. הם ידעו עכרית, קיבלו וקראו את העמדות שבאה מהארץ, וראו את עצמם מוכשרים לעשות זאת. בעיני השליחים נראו צעירים אלה חסרי נסיון בחיי הקיבוץ והארץ ודעותיהם מכוסות.

חוסר היכולת להידבר הביא את המדריכים הצעירים לעזיבת התנועה ולהצטרפותם לתנועת "השומר הצעיר" שדרכה הרעיונית החינוכית נראתה קרובה לדעותיהם.

מיד אחרי הפילוג, עלו רוב המדריכים ארצה. ושליח "השומר הצעיר" הגיע מהארץ לתוניס ללוות את התנועה.

הסטודנטים היהודים בתוניסיה התארגנו כסניף של "התאחדות הסטודנטים היהודים בצרפת" (U.E.J.F.), זכו למועדון מרכזי בחונים, ופיתחו פעילות תרבותית חברתית וספורטיבית בקרב ציבור הסטודנטים, שלא מצא את מקומו בתנועות הנוער הקיימות. זו היתה אגודת סטודנטים כללית אוהדת לישראל ובלתי מחייבת מבחינת ההגשמה הציונית.

חברי תנועת "בית"ר" הגבירו את פעילותם ועלייתם. להקמת מדינת-ישראל היו השלכות חיוביות בציבור היהודי בתוניסיה. גבר שיתוף הפעולה - ותנועות הנוער אף ארגנו מדי פעם מפגנים משותפים ומחנות בין-תנועתיים.

אחרי הכרזת עצמאות תוניסיה ומאסר שליח הקרן הקיימת, קשה היה לתנועות הנוער לזכות באישור מחודש להיתר פעילותן החוקית.

על כן, בעת שחקנות "פדרצית הנוער היהודי" זכו בשנת 1958 לאישור בלעדני של השלטונות, חסו כל תנועות הנוער היהודי תחת כנפי הארגון הזה להמשך פעילותן - בדאש "פדרצית הנוער היהודי" עמד רוז'ה כהן.

יש לזכור שבשנת 1958 פיזר ממשלו של חכיב בורגיכה את מועצת הקהילה היהודית (הנבחרת) בחונים, ומינת חתיה "ועדה זמנית לעבילי הדת היהודית".

אחרי ההתנגשות בין חיילים תוניסאיים לבין צנחנים צרפתיים ליד ביזרטה (באוגוסט 1961) נפסקה פעילותן של כל תנועות הנוער היהודי המאורגן בתוניסיה.

שלט "הסוכנות היהודית" בחונים הוסר, ומאז קיימת בחונים "סוכנות" ללא כל תוספת, ובראשה עומד יהודי מקומי.

7. ארגון ההגנה בתוניסיה

בשנת 1943 הניחו שליחי "המוסד לעליה ב' ", יגאל כהן ואפרים פרידמן את היסוד לתא "ההגנה" בחונים - אליהם הצטרפו מספר חברי תנועת "צעירי ציון" ושני אישים מהקהילה היהודית - היום אפשר לגלות, אחרי פטירתם, ששני האישים ששימשו כאנשי קשר לשליחי "ההגנה" היו שני עורכי-דין: אלברט בסיס ופול גז.

אט ובזהירות התרחכו שורות ההגנה.

בשנת 1946 הגיע לתוניס מצרפת איש המחותר היהודית ז'אק לזארוס, כנציג ההגנה בצרפת והעמיד במקום מפקדה מתאמת ואחר-אית בהרכב של שלושה אנשים: ראול טיאר (בית"ר) אנדרה בלישה (צעירי ציון) ובג'יין ז'ורנו (ניטראלי).*

בשנת 1947 גברה פעילות הכשרת האנשים המקומיים למכחנל העתיד. אפרים פרידמן ארגן בהכשרה ליד אלג'יר מחנה ראשון כיון-ארצי למפקדי קבוצות הגנה. השתתפו בו חברים מתוניסיה אלג'יריה ומרוקו. ושם נקבעו (בינואר 1947) האחראים לעניני הגנה והעפלה בכל אחת הארצות:

- בתוניסיה - נדיה כהן וחנניה אלעל.
- באלג'יריה - איכן האג'ג' והנרי סכאון.
- במרוקו - סם אבוטבול ואל. אוחיון.

באותה שנה התקיימו בצרפת קורסים למפקדי כיתות בהדרכתו של עמנואל נשרי, ובהם השתתפו עשרות חברים מצפון אפריקה, שמיטתם היתה לחזור לארצותיהם ולבסס בהן את שורות ההגנה.

* Raoul Tayar , André Bélicha , Béjin Journo...

משנת 1943 החלו פעולות רכש נשק חם, אך בשנת 1948, אחרי הפוגרום באוז'דה (מרוקו)⁴⁷ הועמדו תקציבים הרבה יותר רציניים למטרה הזאת.

גם האצ"ל פעל בחשאיות רבה כתוניסיה כעיקר בקרב נאמני בית"ר.

ארגון "ההגנה" בתוניסיה הקיף בשנת 1948 את צעירי כל תנועות הנוער היהודי, והוא התפשט לכל ערי תוניסיה, במקביל לאימונים, עסקו פעילי "ההגנה" בשנת 1947 גם בהעפלה.

הנכונות להתייצב לקריאת ההגנה מצד כל יהודי צעיר השרתה הרגשת בטחון בכל קהילה וקהילה בצפון אפריקה שידעה את נוכחותם, בכל מקרה שלא יבוא.

47. אוז'דה: עיר מרוקאית על הגבול הצפון מזרחי, שימשה עורק תעבורה ראשי ממרוקו לאלג'יריה, ודרכה עברו שיירות רבות של מעפילים. ביום 6-7-48 התנפלו אלפי ערבים על היהודים, הרגו 3 מהם באוז'דה ופצעו מאות נוספים. למחרת נשחטו עוד 48 יהודים בכפר דז'רדה, הנמצא במרחק 32 ק"מ מאוז'דה. נראה ששני הפוגרומים התחוללו כתשראתו של הנציב הצרפתי המחוזי, מתוך מגמה להסית דעת הערבים ממאבקם לעצמאות מרוקו. מאותם הימים הועמדו לרשות "ההגנה" אמצעים רבים יותר לרכישת נשק.

8. ההעפלה והעליה מתוניסיה

שנת 1947 הייתה שנת העפלת יהודי צפון אפריקה. המוסד לעליה ב' לא האמין שקיימת אפשרות לרכז מאות יהודים להעפלה לארץ ישראל. אך השליחים ופעילי תנועות הנוער היהודי בצפון אפריקה לחצו לקבל ספינה, והבטיחו לרכז 400 איש להעפלה תוך תקופה קצרה.

יאני אבידוב מנהלל הגיע לאלג'יר לריכוז וניהול המבצע הזה. ביוזמת אפרים פרידמן, שליחים ארצישראלים נוספים ופעילים מקומיים הוקם מחנה עליה בטנס, עיירה הנמצאת על החוף במרחק 170 ק"מ מערבה לאלג'יר.

יהודי מרוקו ותוניסיה יצאו לדרך, ובהדרכת פעילי ההעפלה חצו גבולות בחשאי והגיעו לטנס. על אף התנאים הירודים והקשים של המחנה, הצטופפו בו נוער ומשפחות רבות והמתכננו בסבלנות לעלייתם.

ביום 10-5-1947 הגיעה לחוף טנס הספינה "ANAL" בנירוטו של ישראל חורב, חבר קיבוץ שדות-ים, והועלו בה 400 מעפילים. פעילי ההעפלה הכנירו אותה אוניה בשם "יהודה הלוי". ספינה ראשונה זו הגיעה לארץ ביום 31-5-1947, נתפשה ע"י הצי הבריטי וכל מעפיליה הורדו בקפריסין.

ביום 16-7-1947 הגיעה לנמל אלג'יר ספינה שניה בשם - "DUCIANA" ונקראה ע"י החברים בשם "שיבת ציון". הפליגו בה 411 מעפילים. גם ספינה זו נתפשה ע"י הבריטים בקרבת חופי הארץ ביום 28-7-1947 והופנתה לקפריסין.

ביום 5-12-1947 הגיעה ספינה ליד אלג'יר, אך כוחות המשטרה גילו את בואה והחלו לירות בה על מנת להבריחה. 100 איש הצליחו לעלות בה לפני בריחתה, ומאות יהודים נשארו על החוף. המשטרה עצרה את שליחי ההעפלה באלג'יר ושמה קץ להעפלת יהודי צפון אפריקה מחופי אלג'יריה, בסגרה את מחנה העלייה.

אותה ספינה שהצליחה לכרוח, עגנה כנראה באיטליה והביאה לארץ עוד מעפילים.

יהודי תוניסיה העפילו לארץ גם דרך צרפת באוניית המעפילים "בן הכס" במרץ 1947 ובספינות נוספות.

אחרי הקמת המדינה ופתיחת שעריה, החלה העליה ההמונית של יהודי צפון אפריקה, דרך צרפת, לישראל.

יהודים ששיגו פספורטים הפליגו למרסיי, ושם טיפלו בעלייתם שליחי הסוכנות היהודית. אך יהודים רבים שלא הצליחו לקבל פספורטים באופן חוקי, המשיכו להתגנב לאלג'יריה, ושם סיפקו להם אנשי המוסד לעליה ב' תעודות מזויפות על מנת שגיעו לצרפת.

שליחים ישראלים ופעילים מקומיים עמדו בראש כל המערכה הזאת.

וכך הגיעו מחובניסיה לישראל : 48

שנים	1949-1948	=	6000 *	עולים ותיירים משתקעים
בשנת	1950	=	4852	" " "
בשנת	1951	=	3491	" " "
בשנת	1952	=	2709	" " "
בשנת	1953	=	618	" " "
בשנת	1954	=	2646	" " "
בשנת	1955	=	6126	" " "
בשנת	1956	=	6543	" " "
בשנת	1957	=	2667	" " "
בשנת	1958	=	1326	" " "
בשנת	1959	=	425	" " "
בשנת	1960	=	509	" " "
בשנת	1961	=	1600 *	" " "

48. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: "העלייה לישראל 1972 - 1948", ירושלים תשל"ה.

* (היות ומספר העולים ותיירים בשנים 1948 - 1949, 1961 הופיע בחוברת כמספר משותף לחובניסיה ואלג'יריה, המספרים העגולים הנ"ל בשלושת השנים הנ"ל הינם הערכה, קרובה למציאות בלבד !).

בשנת	1962	=	2093	עולים ותיירים משתקעים
בשנת	1963	=	904	" " "
בשנת	1964	=	816	" " "
בשנת	1965	=	933	" " "
בשנת	1966	=	677	" " "
בשנת	1967	=	878	" " "
בשנת	1968	=	1321	" " "
בשנת	1969	=	1685	" " "
בשנת	1970	=	1363	" " "

סך הכל

בשנים 1970-1948 = 50,182 עולים ותיירים משתקעים.

היום מעריכים את מספר ילידי תוניסיה, שעלו לישראל, מעל ל-50,000. מחצית הקהילה היהודית התוניסאית עלתה לארץ ישראל !

תנועות הנוער החלוציות הכשירו אידיאולוגית את צעיריהן לעלייה, ואותם צעירים לא עלו כבודדים, אלא כחלוצים לפני המחנה. אחריהם הלכו, אולי מתוך דחף משיחי, המוביל בית ישראל.

Maitre ALFRED VALENSI
1878-1944

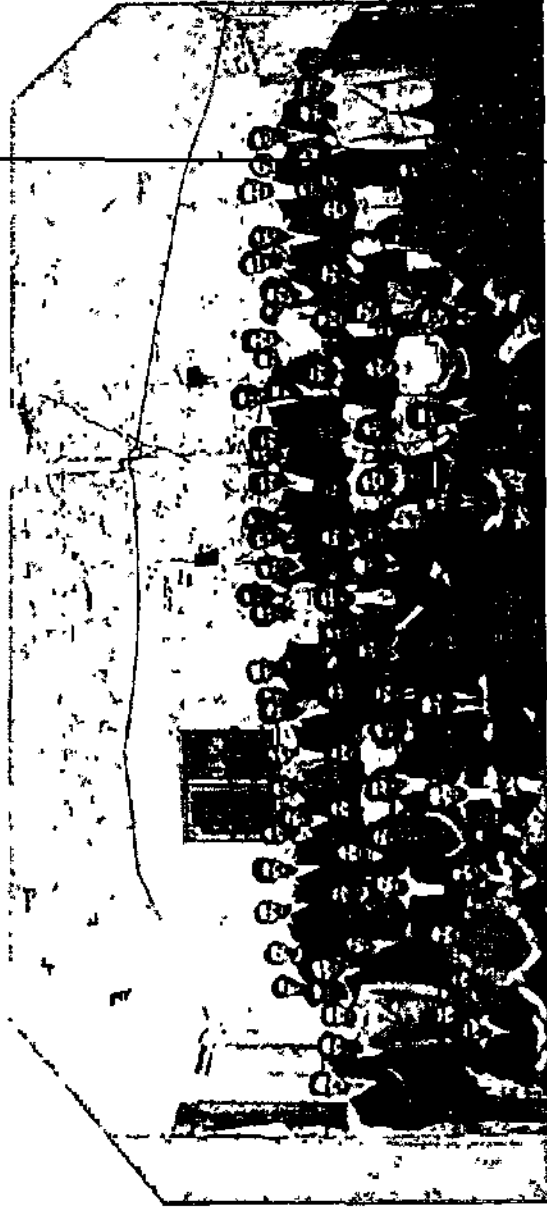
ר"ר אלפרד ואלנסי
1878-1944

הרעיון הציוני העמוק, חוסר הבטחון לקיום היהודים במדינה ערבית עצמאית, והרצון לאיחוד משפחות, חברו יחד והיוו גורם מכריע לעלייה הזאת.

הרצון להיות שותף בכניו הארץ, דחף את אותו ציבור לחקים בארץ את הקיבוצים - רגבים וכרמיה, ואת המושבים - גילת, שרשרת, עזריקס, ינוב, ברכיה, תלמים, פתחיה, צרופה, כפר עבדון, ניר-יפה, איתן וזימרת.

עליית מנהיגי תנועות הנוער היהודי בתוניסיה החלה בשנת 1944 ונמשכה עד שנת 1957.

מנהיגי התנועה הציונית בתוניסיה, חברי הוועד המנהל של הפדרציה הציונית והקרנות הלאומיות, החלו את עלייתם לארץ מיד לאחר הקמת המדינה, ורובם הגיעו ונמצאים בארץ.

*Cours d'Hebreu de M. M. Yerusalmi
Communauté Israélite de Tunis*

. 1942 . תלמידי נחום ירושלמי, בתוך בית-הספר "האליאנס" בתוניס, בשנת
-. Les élèves "adhésionistes" de M. Nahum Jerusalemi, à la cour de l'école de "L'Alliance"
à Tunis, en 1942 .

הרב 'עקב בוקארא (1843-1941)
Rabbi YAACOV BOCCARA (1843-1941).

הרב יוסף ברמי בשנת 1918 .
JOSEPH BAMBI en 1918 .

הרב יוסף ברמי (1888-1924) ותלמידיו בשנת 1922 .
Rabbi JOSEPH BAMBI (1888-1924) et ses élèves en 1922 .

חברי "צעירי-ציון" בהכשרה בביג'אואה, בשנת 1944 .
 les premiers "Tséiré-Tsion" à la "Hakhohara" de Béjaoua
 en 1944 .

סמינר ראשון למפקדי כיתות של "ההגנה"
 בצפון-אמריקה, בשנת 1947 .
 Séminaire en 1947 des responsables de la "Haganah"
 en Afrique du Nord .

ע"ד אלפרד רוסי
 Maître ALFRED ROSSI

ע"ד ויקטור קטן
 Maître VICTOR CATTAN

פליקס עלוש
 FELIX ALLOUCHE

ע"ד מאיר בליטי
 Maître MAIR BELLITZ

מסיבת פרידה לעו"ד סוכר ברנס ולרעייתו, לרגל עלייתם ארצה, בשנת 1952.
 משמאל לימין : עו"ד רנה כהן-הדריה, עו"ד סוכר ברנס, נסטון כהן-סולאל,
 גב"ר ברנס, הרב הראשי דוד בנברון,
 נשיא הקהילה בתוניס, עו"ד שארל חרד (נואם) ;
 קדימה ופזד ימין : ר"ר ליאופולד ברסבס .

HOMMAGE DE LA COMMUNAUTE A Mme. et Me. Sauveur Baranès, à l'occasion
 de leur "Alyah", en 1952 .

de gauche à droite : Me. René Cohen-Hadria, Me. Sauveur Baranès,
 M. Gaston Cohen-Solal, Mse. Baranès,
 Le Grand Rabbin David Benberon,
 Le Président, Me. Charles Haddad (debout) .
 en avant et à droite : Dr. Léopold Beresvas .

הרצאה למען הקה"ל, בתוניס, בשנת 1951 .
 מימין לשמאל : עו"ד אלי אג'ז גואטה, עו"ד סוכר ברנס,
 גב"ר גלבוע (שליחת הקה"ל מצרפת),
 ד"ר ג'אקומו לומברושו .

CONFERENCE EN FAVEUR DU K.K.L. A TUNIS en 1951 .

de droite à gauche : Me. Elie Eugène Guetta,
 Me. Sauveur Baranès,
 Mme. Guilboa (déléguée du K.K.L. de
 France)
 Dr. Giacomo Lombroso .

רשימת הנספחים *

=====

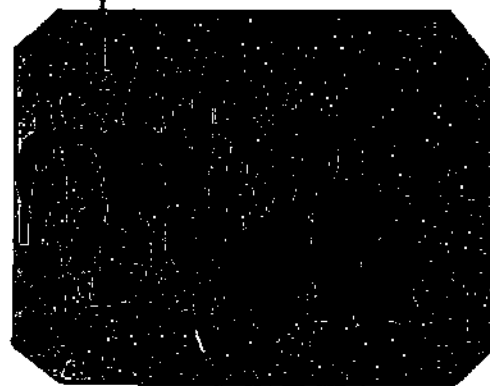
<u>עמודים</u>	<u>מספר</u>
	1. "האליאנס והעבריה" - ("המבשר" 1910) מאת: יוסף בראמי.
66	צילום המקור בכתב רש"י
69-67	בכתב אשורי
	2. "Sionisme et Socialisme". Réponse de Maitre Alfred VALENSI à M. Alfred Naquet. 1911 "ציונות וסוציאליזם" - מאת: אלפרד ואלנסי
77-70	צילום המקור בכתב רש"י
90-78	התרגום העברי.*
	3. מכתב יוסף בראמי למר האנטקה (1914) צילום המקור
92-91	בכתב אשורי
95-93	מכתב שלמה בן ר' חי חגי'אג' (באג'יה 1914)
97-96	4. אזכרה ליום השנה ה-14 למוח חרצל - (חוניס 1918).
99-98	5. התרגום העברי.*
	6. Lettre adressée à M. LE MINISTRE RESIDENT (Tunis le 17-11-1918) מכתב לנציב צרפת בתוניס (17-11-1918)
101-100	צילום ההעתק
107-102	6. התרגום העברי.*

*. החקירות המסומנות * תורגמו בידי המחבר.

מפקד תנועת הנוער הציונית בתוניסיה בשנת 1946 .
Reassemblement des Mouvements de Jeunesse Sionistes en 1946 .

ר' נוימה כהן

מרדכי כהן

נציגי מחלקת העליה בכיכרות בג'רבה יחד עם מנהיגי הקהילה
בשנת 1953 .
Les représentants du Département de l'Immigration et les dirigeants
de la Communauté de Djerba, en 1953 .

<u>עמודים</u>	<u>מספר</u>
	.13
מאת: ר' וזיפה כהן - ג'רבה 1949	
12914
רשימת צירי תוניסיה בקונגרסים הציוניים -	
130 (מ-1911 עד 1956)	
.א 13015
מפעל השקל משנת 1921 עד שנת 1954	

* * *

<u>עמודים</u>	<u>מספר</u>
	.7
"Pourquoi contre l'alliance". Article de M. HENRI MAAREK . (31-8-1920)	
"למה נגד האליאנס" -	
מאת הנרי מערן	
109-1088
113-110	
"UN DEVOIR" , Article de Me. ALFRED VALENSI (31-12-1920)	
"חובה" -	
מאת: אלפרד ואלנסקי (31-12-1920)	
115-1149
118-116	
"APPEL aux Juifs de Tunisie" du 10-7-1922.	
גילוי דעת למען קרן היסוד 10-7-1922	
11910
122-120	
מאמר מאת לוסיין בראמי מחוך "עם וספרי" -	
125-12311
אוגוסט 1944	
דו"ח מרדכי ניומן -	
תוניס 19-3-1944	
12612
מכתב ד"ר ל. ברטבס -	
מיום 16-12-1944	
128-127	
התרגום העברי*.	

תצמיח. ומי גרם לזה? הלא רק החנוך הבלתי-עברי! קוה קוינו כי בין יתר הלמודים, אשר היא מלמדת את בני-הנעורים שלנו תתן החברה גם מקום לשפתנו הלאומית, בסדר הנכון והישר, ואת שעת הלמוד הפרוע לשמצה ואשר עלינו אבד בלתי-הזרה הלאה. כי הנער אשר נפקח על-בין כאכלו מעץ הדעת על שדמות נכריה נפשו תקוץ בסדר הלמוד הישן בעברית ובשאט בנפש יביט עליו ועל מורהו. תקותנו זו נכזבה למורת רוחנו. והחברה בכל טובותיה ותסדיה עם אחינו, שבשבילם אנו חייבים לה תודה רבה, עוד ממנה והלאה הדבר הקדוש הזה, ומעצוב הוא לראות שתחת להטיב את הלמוד העברי עוד ירד הלמוד הזה בבתי-הספר של אליאנס מטה-מטה. ובעודנו מתרעמים על אופן ההנהגה המעצובה הזאת והנה בקול רעם הפתיעה אותנו והחרידה את רוחנו השמועה כי החליטו מנהיגי החברה פה לבלתי חייב את החלמידים לקחת חלק בשעוריהם העבריים. כושה חכמה את פנינו לדבר כדברים האלה בפני קהל ועדה. ועם ישעיהו הנביא נוכל לאמר: עמי! מאשריך מתעים ודרך אורחותיך בלעו!

היודעים הם האנשים הללו מה זאת "ביבליאה" ומה טיבה? מה זאת יהדות? לו ידעו אותם ואת ערכה האמיתי כי עתה לא העליבו באופן גס כזה את רגשי ההמון. ואלה רוצים להיות מנהיגי הדור!

עלינו לקדם את פני שונאי גזעם אלה. בטוחים אנו כי לכל הריסת שרידי היכלנו יתעוררו גם ראשי החברה המרכזית ויתקנו את אשר עוין עד עתה - "לכבים בפלו וגזית יבנו"; שקמים גדעו זארזים יחליפו."

אחריו נאם החכם מר ז'אק שמאמה. הוא אמר כי בעת-שקרא החלטת הוועד מעל עמודי העתון "Le Defenseur" שלח תיכף תלגרמה אל נשיא החברה המרכזית, שבה הודיעו כי הרבנות הרשמית והרבנים כולם מוחלים בכל תקף כנגד החלטה זו. זאת ההחלטה חושבים המה לברטלה מעיקרא. אחר קרא את התנאים במלואם שבהם התקשרה חברת כ"י"ח בשנת 5638 עם העדה היהודית שבטוניס. והוא מוסיף כי חלילה לנו לחשוך את החברה המרכזית שתתן את ידה אל ההחלטה הזאת, שיצאה מאת מנהיגים בוגדים. הוא מציע לשלוח את המחאה הזאת בכתב עם חתימות הרבנות הרשמית ורבני טוניס שדורשים ג"כ שימנו ועד רבנים שישגיח על עניני החנוך והלמוד העברי. ובזה נסגרה האסיפה.

לנסף בראמי.

ג.ב. אומרים כי נתקבלה תלגרמה מהחברה המרכזית הפריזית ובה מודיעה, כי דוחה היא את החלטת הוועד לחנוך וכלי היא חפצה בלמוד העברי בבתי-הספר. אך בנוגע לדרישת הרבנים על דבר יסוד ועד המפקח על עניני החנוך לא ענתה כלום.

מתוך "המבשר", קושטא.

גליון ט"ז-י"ז, שנה א'

ג' ניסן התר"ע.

נספח מספר 2
(תרגום)

"ציונות וסוציאליזם"

תשובה למר אלפרד נקה -
מאת: עו"ד אלפרד ואלבסלי.

"מולדת ואומות אינן רק עובדה,
יש לתן ערך סוציאליסטי ואנושי.
כי על שטח בניית האומות יוכל
הפרולטריון לפעול לשחרורו.
מקוריות האומות דרושה לאחדות
האנושית, כפי שדרושה ספונטניות
היחידים".

ז"א ז'ורס.

(מתוך גאום בקונגרס בנאנסי)

מר אלפרד נקה הקדיש כאן מאמר מענין לציונות.¹
יורשה לפעיל צנוע בתנועה הציונית להשיב כקיצור, ככל האפשר,
למר א. נקה. בבקורתו על הציונות, הופיע מתנגדי הדגול ללא

1. בכתב העת "התברה החדשה" - "LA SOCIETE NOUVELLE" (ינואר 1911).
(כטאון בינלאומי לסוציולוגיה, אמנות, מדע וספרות).

משוא-פנים, אך נראה שאינו מספיק בקי במצב היהדות בזמננו;
ומאידך, בשם עקרונותיו הסוציאליסטיים, מעמיד מר נקה
אינטרנציונליזם נדיב כנגד הציונות, במקום להכריז בשם אותם
העקרונות על תמיכתו בה.

מר טענתו הראשונה של מר נקה כנגד הרעיון הציוני ?

"הדת - הוא כותב - היא בלסוד הלאומיות היהודית, באם
לאומיות קלימת. וזה מספיק לדחות את הציונות בעלת
הצביון הדתי. בוסף על כך, העם היהודי הוא עם מזרחי,
ועל כן אינו מסוגל, כיתר עמי המזרח, להפריד בין הרשות
הרוחנית לבין הרשות החילונית. והפרדה זו היא תנאי
עיקרי ראשון לכל קידמה."

אמנם, אהבת המולדת אצל אבותינו העבריים, כאהבת המולדת
האזרחית בימי קדם כיוון וברומא, היתה תופעה בעלת אופי דתי.
ואפי זה נשמר על ידי הפטריאטיזם היהודי במשך כל ימי הביניים
ואף בחלק מהזמנים החדשים. אך התפתחות הרציונליות החלה, בסוף
המאה ה-18, לשחרר את הלאומיות היהודית מטיגיה המיסטיים.
ובימינו, במידה ולא מתכחשים לזרמים הרעיוניים הקלימים בישראל,
אי אפשר לבוא ולטעון שהלאומיות היהודית הינה לאומיות
תלאוקרטית.

כתב, בצדק, ברנרד לזר:

"מה ישיב איש דתי אורטודוקסי, איש חסיד, למדן או סתם
יהודי, לאפיקורס המכריז: אני מרגיש את עצמי יהודי?"

אלפרד נקה טוען: "הוא ישיב לאפיקורס שהוא יוצא מן הכלל, ובאם כל היהודים היו דומים לו היתה דועכת הלאומיות היהודית".

איזו טעות! בקרב יהודי כל התפוצות² כמה עזבו את עיקרי דת משה ואף השליכו מאחוריהם כל אמונה דתית, אך הם מרגישים את עצמם יהודים, מצהירים על כך ומביעים גם רגשי סולידריותם!

מאידך, הפרדת הרשות הרוחנית מן הרשות החילונית היא כיום עובדה קיימת. ובאם דרושה הוכחה למר אלפרד נקה, ימצא אותה בנקל בספרות ובעתונות המודרנית.

השפה העברית אינה שפה מתה, כפי שטוען מר נקה, שמספר למדנים מנסים להחיותה. השפה העברית העתיקה היא כיום צעירה, עשירה ומתאמת למושגי תרבותנו החדשה; ובידי סופרים מעולים היא שפה מודרנית אמיתית שחזיתה מלווה בהתפתחות הרעיון הציוני, והמדוברת במספר ריכוזים יהודיים, ובמיוחד בהתיישכות היהודית בארץ ישראל.³

2. פרט, אולי, ליהודי מרכז מרוקו ופרס - הנמצאים במצב די נחשל.

3. במחקרו המענין והיסודי על "תחילת הספרות העברית" מוכיח נתום סלושץ שהעברית קיימת ומתפתחת כשפה ספרותית ועממית, והוכיח את שוויונה עם השפות המודרניות בזה שהיא מסוגלת לתרגם כל הרעיונות וכל צורות הפעילות האנושית, ולכסוף היא מגשימה מעשה של ציביליזציה ושל אמנציפציה.

הרעיון החילוני שולט בספרות העברית בת-זמננו, ובה ביטוי הרוח היהודית האמיתית, נפש ישראל. ובאם הספרות היא המשקפת נטיותיו האינטלקטואליות והמוסריות של עם, זה נכון פי כמה וכמה אצל היהודים, בהם נפוצה ההשכלה יותר מאשר בקרב עמים אחרים. התפיסה המודרנית של הלאומיות היא כמסדה של העצונות, לכן תורונם דבריו של אחד ממנהיגי התנועה שאמר:

"הציונות הינה מפעל לאומי ופטריוטי. יהודי שהתנצר לא יאבד את לאומיותו הישראלית. בקרבנו יוכלו זרים לקבל את האזרחות הישראלית. יהיו גם אנשים חופשיים בדעותיהם ובאמונותיהם; ולמה לא גם נוצרים? יהיו יהודים בעלי אמונות שונות כפי שקיימים צרפתים בעלי דתות שונות".

לטיעון שהיהודים בארץ ישראל ישובו לתחיקה הדתית, בהיותם מוקפים עמים שנעצרו כשלב התרבותי הזה, זוהי, מצידו של מר נקה, טענה הנסתרת על ידי העובדות. במקום להפוך לאסיאטים⁴

4. מאקס נורדאו אמר כנאומו, בקונגרס הציוני ה-8 בתאג - אוגוסט 1907: "אין לנו כל חשש מפני הגידוף "אסיאטים" - כי דוגמת העם היפאני מלמדת שהיוולדות באסיה אינה מונעת צעידה בראש דרך הקידמה. למעשה אנו כה בטוחים בתכונתנו האירופאית בה אלפיים שנה, שאנו מקבלים בחיוך העקיצה המגוחכת הזאת הטוענת שבארץ ישראל ניהפך לאסיאטים. לא ניהפך לאסיאטים, במונן האנטרופולוגי הנחות של המלה או בני תרבות נחשלת, באותה המידה שבאמריקה הצפונית האנגלו-סאקסים לא הפכו לאינדיאנים, ובדרום אפריקה להוטנטוטים ובאוסטרליה לפאפואנים. נשתדל להגשים באסיה התיכונה מה שהאנגלים הגשימו בהודו, מפעל של תרבות וציביליזציה, ולא מפעל של כיבוש. ברצוננו לשאת בארץ ישראל דגל הציביליזציה

אלפרד נקה סוען: "הוא ישיב לאפיקורס שהוא יוצא מן הכלל, ובאם כל היהודים היו דומים לו היתה דועכת הלאומיות היהודית".

איזו סעות! בקרב יהודי כל התפוצות² כמה עזבו את עיקרי דת משה ואף השליכו מאחוריהם כל אמונה דתית, אך הם מרגישים את עצמם יהודים, מצהירים על כך ומביעים גם רגשי סולידריותם!

מאידך, הפרדת הרשות הרוחנית מן הרשות החילונית היא כיום עוכרה קלימט. ובאם דרושה הוכחה למר אלפרד נקה, ימצא אותה בנקל בספרות ובעתונות המודרנית.

השפה העברית אינה שפה מתה, כפי שסוען מר נקה, שמספר למרנים מנסים להחיותה. השפה העברית העתיקה היא כיום צעירה, עשירה ומתאמת למושגי תרבותנו החדשה; וכידי סופרים מעולים היא שפה מודרנית אמיתית שתחליטה מלווה בהתפתחות הרעיון הציוני, והמורבת במספר ריכוזים יהודיים, ובמיוחד בהתישבות היהודית בארץ ישראל.³

2. פרט, אולי, ליהודי מרכז מרוקו ופרט - הנמצאים במצב די נחשל.

3. במחקרו המענין והיסודי על "תחילת הספרות העברית" מוכיח נחום סלושץ שהעברית קיימת ומתפתחת כשפה ספרותית ועממית, והוכיח את שוויונה עם השפות המודרניות בזה שהיא מסוגלת לתרגם כל הרעיונות וכל צורות הפעילות האנושית, ולבסוף היא מגשימה מעשה של ציביליזציה ושל אמנציפציה.

הרעיון החילוני שולט בספרות העברית בת-זמננו, ובה ביטוי הרוח היהודית האמיתית, נפש ישראל. ובאם הספרות היא המשקפת נטיותיו האינטלקטואליות והמוסריות של עם, זה נכון פי כמה וכמה אצל היהודים, בהם נפוצה ההשכלה יותר מאשר בקרב עמים אחרים. התפיסה המודרנית של הלאומיות היא ביסודה של הציונות. לכן מוכנים דכריו של אחד ממנהיגי התנועה שאמר:

"הציונות הינה מפעל לאומי ופטריוטי. יהודי שהתנצר לא יאבד את לאומיותו הישראלית. בקרבנו יוכלו זרים לקבל את האזרחות הישראלית. יהיו גם אנשים חופשיים בדעותיהם ובאמונותיהם; ולמה לא גם נוצרים? יהיו יהודים בעלי אמונות שונות כפי שקיימים צרפתים בעלי דתות שונות".

לטיעון שהיהודים בארץ ישראל ישובו לתחיקה הדתית, בהיותם מוקפים עמים שנעצרו כשלב התרבותי הזה, זוהי, מצידו של מר נקה, טענה הנסתרת על ידי העובדות. במקום להפוך לאסיאטים⁴

4. מאקס נורדאו אמר כנאומו, בקונגרס הציוני ה-8 בהאג - אוגוסט 1907: "אין לנו כל חשש מפני הגירוף 'אסיאטים' - כי דוגמת העם היפאני מלמדת שהיוולדות באסיה אינה מונעת צעידה בראש דרך הקידמה. למעשה אנו כה בטוחים בתוכנתנו האירופאית בת אלפיים שנה, שאנו מקבלים בחיור העקיצה המגוחכת הזאת הטוענת שבארץ ישראל ניהפך לאסיאטים. לא ניהפך לאסיאטים, במובן האנטרופולוגי הנהחות של המלה או בני תרבות נחשלה, כאותה המידה שבאמריקה הצפונית האנגלו-סאקסים לא הפכו לאינדיאנים, ובדרום אפריקה לחוטנסוטסים ובאוסטרליה לפאפואנים. נשתדל להגשים באסיה התיכונה מה שהאנגלים הגשימו בהודו, מפעל של תרבות וציביליזציה, ולא מפעל של כיבוש. ברצוננו לשאת בארץ ישראל דגל הציביליזציה על מנת לדחוק את גבולות המוסר האירופאיות הרחוק מעבר לפרת".

הציונים העולים לארץ ישראל מפעילים השפעה גדולה על יהודי המזרח שממרו אמונים למנהגים עתיקי יומין.

המפגש עם יהודי אירופה עורר אצל יהודי המזרח הרגלים של סובלנות שלא ידעו עד כה. עלתה דמתם האינטלקטואלית והמוסרית. שני עתונות הוצגו אלגנטים מרכיבים מופיעים בשפה העברית בירושלים. אורת חיים אירופאי מתפתח בארץ ישראל⁵.

בהמשך ביקורתו על הציונות, מר אלפרד גקה כותב:

"הציונות הינה תביעה לאומית שאינה מצדיקה השגת שפה משותפת ואף לא טריטוריה. בזמננו, התביעות הלאומיות המבוססות והצודקות ביותר הן מיושנות. אנו צועדים לקראת אינטרנציונליזם ולקראת מיזוג העמים; הציונות כתבועה מתבוללת נראית לנו כסטיה מהסוציאליזם; ובתקופתנו הסוציאליזם הינו התורה החיה היחידה, וכל סטיה ממנו הינו מעשה של ריאקציה."

קודם כל, שפה משותפת איננה יסוד הכרחי בלאומיות מודרנית: אומות יציבות (כגון שוויץ) מדברות שפות שונות.

5. נא לעיין בנידון במחקרה של גבי אלכסנדרה דוד על:

"המושבות הציוניות בארץ ישראל"

(הוצאה כספית צרפת 1909).

ראה גם "העולם היהודי" מאת: נתום סלושץ

(הוצאת רעיונות מודרניים - ינואר 1909)

הלאומיות המודרנית איננה מבוססת על אחדות השפה ולא על אחדות הגזע או הדת.

בנוגע לטריטוריה, בדי שאיננה מהווה תנאי לקיומה של לאומיות, כי אם לחופש שלה ולהתפתחותה הבורמלית; על כן הציונות השואפת להציב את העם היהודי בתנאי חיים בורמליים, פועלת להשיג לו טריטוריה.

לאומיות מודרנית מתבטאת בחכרה וברצון השייכות לאותה קבוצה, רעיון שרנאן (Renan) העלה בהגדרה היפה הבאה: מה שהופך אנשים לעם זהו הזכרון למעשי יחד גדולים ותרצון לעשות עוד מעשים חדשים ביחד.

מנקודת ראות זו, קיום עם יהודי, וקיום אומה יהודית, הינו עובדה בלתי מעורערת.

כל יסודות הלאומיות, כולל היסודות הבלתי עיקריים, קיימים אצל רוב היהודים, רוב המרוכז דוקא בארצות מזרח אירופה (והמגיע ל-8 מיליון נפש) והופכים את הלאומיות היהודית ללאומיות הנחרצת והנמרצת ביותר⁶.

6. יהודי ארצות המערב, המתבוללים פחות או יותר לעמי אירופה המערבית, מהווים מיעוט קטן (קרוב ל-400,000 נפש). ואף בין היהודים האלה, ישנם יחידים, מהשכבה העילית השומרים על אופיים היהודי.

הרי הם שונים גם בעברם, עבר שיצר ביניהם קשרים חזקים, כי זהו עבר של מכאוב ומצוקה; הם מקורבים אחד לשני על ידי הווה מעציב וסבל בלתי ישוער, שעורר שאיפותיהם עתיקות היומין וחזק בהם חלומות של אושר ותקוות.

ליהודי מזרח אירופה הכרה חדה של שניכנות לאותה קבוצה אתנית,

וגם רצון - שכל יסוריהם הפליטים והמוסריים במקום לערער רק חזקוהו - לחשתליך לקבוצה זו, ולא להיטמע.

באם קיים עם יהודי, מוצדק והכרחי שיהיה חופשי ועצמאי ככל עם, על מנת להתפתח בהתאם לכשרונותיו.

אמנם מר אלפרד נקה מצביע על פתרון הנראה כאילו יותר מתקדם ויותר פשוט.

תאם היעלמות כזאת, תוך התמזגות כללית, היא אפשרית ?

אלפרד נקה מכיר בקשיי ההתמזגות ואף הוא חוזה שתהיה איטית: אין התמזגות חליבת להיות כניעה מצד היהודים, אלא קליטת ה"אריים" (Aryens) והיהודים באנושות משוחררת.

אך רוב היהודים החיים בארצות השקועות כברבריות כמעט פרימיטיבית, כמו רוסיה ורומניה, לא יוכלו להמתין לימי המשחית האלה. אין לשכוח שהמצוקה הפסיכולוגית והחברתית,

פרי הזכוי⁷, אצל יהודי ארצות אלה היא כה גדולה שדרוש פתרון מידי, ואין אנו רוצים להיות עוד עדים להתנוונות המוחלטת ולגסיסת שמונה מליון בני אדם.

אמת, שאפשר להחיש את מיתתם בעזרת פוגרומים אחדים כפי שפרצו בקישינייב.

שנה שנה רבבות יהודים, המסוגלים לברוח מהארצות הכבריות האלה, מהגרים למערב אירופה וליכשת החדשה.

אך מסיכות כלכליות⁸, ארצות אלה סוגרות את שעריהן לעלובי החיים האלה.

חזיונות קשים ואכזריים מתרחשים ככל שמגיעים מהגרים יהודיים לנמליה הגדולים של אמריקה.

7. "מצב זה מכרסם בנפש ובגוף היהודי. הניווון הפליטי מקביל לירידה המוסרית והשכלית. ידוע, למשל, שהנה מספר שנים ועדות הגיוס ברוסיה, בהיווכחם שלרוב הטירונים היהודיים אין מידת החזק המקובלת, הפחיתו מידה זאת, בתקנות הגיוס, ביחס ליהודים".

(מתוך "רבינו סוציאליסט", שנת 1903, עמ' 183).
השחפת, מחלות עצבים ומחלות נפש קיימות באופן מחריד בקרב האוכלוסיה היהודית במזרח אירופה.

8. עיין במאמר שהופיע בכתב העת "מסמכי הקידמה"
Les Documents Du Progrés (אוגוסט 1910).

מחד, היהודים לא יכולים עוד לשהות בארצות כהן חם נמצאים כיום, ומאידך, אינם נקלטים בארצות החופש. איזה פתרון אפשרי, רציונלי והגיוני קיים מלבד עלייתם לסריסורדיה פנויה המציעה לחם מקלט בטוח, שיוכסח בערבות החוק, כרצון הציונות?

למימוש מטרה זו, הציונות, במקום להפריך את העם היהודי מעמם אחרים, ולבקש מעשה דיאקריזני, כפי שאלפרד נקה מאשימה, פועלת לקידום היהודים אל האנושות המתורבתת, ומגשימה מעשה של קידמה.

חבר דגול בסיעה הסוציאליסטית הציונית טוען בצדק:

"העם היהודי הבונה את עצמאותו בארץ ישראל נפרד מאומות אחרות מנקודת ראות של המרחב אך מתקרב אליהן מנקודת ראות תבאי הקיום. לא רציפות השטח (המרחב) מקרבת עמים ומגבירה סולידריות, כי אם השוואת תבאי חיהם החומריים והפוליטיים; השוואה זו מתגשמת רק בדרך העצמאות ההדדית של העמים, עצמאות המפתחת כישוריה העצמיים של כל אומה, מגבירה את חילוצו ומעודדת חליפיו. ארצות הברית של אמריקה, אוסטרליה, קנדה, ניו-זילנד, יוחד קרובות לאומות האירופיות מאשר רוסיה או טורקיה, על אף המרחב שמפריד ביניהן.

אפשר להתזיק מאות שנים באותה ארץ, רוסים, יהודים ופולנים או גרמנים וצ'כים או יוונים וטורקים. החזק ידכא תמיד את החלש, השיטנה והשנאה העמוקה ביותר תשרור ביחסיהם ההדדיים. אך תנו לכל אחד טריטוריה עצמאית, תנו לכל עם להיות אדון למעשיו, ותשיגו מיד התקרבות אמיתית ואף רגשי סולידריות.

הציונות, בהקימה בית של ציכיליזציה יהודית ואירופאית בארץ-ישראל, היא היחידה המסוגלת להחיות את העם היהודי ולהגשים את התפייסותו עם האומות".

והסוציאליזם, נוכח היטב בלגיטימיות התביעות הלאומיות, ובהכרח, מנקודת ראות סוציאליסטית, באוטונומיה וכתופש העמים.⁹

9. "חכמי קדם חיו אומרים"

"רחמו על העבד, כי הוא בעל מחצית נשמתו בלבד".
כן, קיימות אומות עבדים, אומות משועבדות: נשמתם שטועה וגאונם פגום. ולנו דרושה עוצמת כל המוחות, שלכל בני-אדם יהיה כוח מחשבה, ולכל האומות כוחן המקורי, חכמתן וכושרן העצמי להתפתחות, על מנת להגשים את המשימה הגדולה של שחרור העובד וארגון האנושות".

(ז'אן ז'ורס: קונגרס שטוטגרט -
והאנטי-מיליטריזם.
מתוך נאום באסיפת עם - ספטמבר
1907).

"הלאומיות היא פונקציה סוציולוגית וטמון בה יסוד של קידמה, ומתוך כך הסוציאליזם יכול ותייב להיות לאומי אין סתירה בין אהבת המולדת לבין אהבת האנושות. באם המיליטריזם פירושו תלות מוחלטת האומה בצבא, יש להתנגד לו. ובאם פירושו חינוך צבאי לאומה לשם שמירת עצמאותה, על הסוציאל-דמוקרטיה לחזק אותו".

(אדוארד ברנשטיין -
הירחון הסוציאליסטי - יוני 1907).

כך הוא לא מרפה מלציין עקרון זה והוא רשם אותו בתכנית כינוסיו הבינלאומיים.

ברנרד לזר כותב:

"על מנת לנישט את האינטרנציונליזם, יש צורך שקבוצות אנוש יכבשו קודם כל עצמאותם; עליהן להיות מסוגלות להתבטא באופן חופשי וגם להיות בעלות הכרה עצמית. האם מרכיב הסוציאליסטים, גם האינטרנציונליסטים, אינם מבקשים כעת, ובצדק אוטונומיה לקובאנים, לקרואטים ולארמנים ?
האם אינם מכירים בזכות כולם להיאבק למען החופש ?
והאם אינם משלבים חופש זה בתביעתם ללאומיות ?
מי שהוא יכול להגיד לי כמה היהודים שונים ?
האם משום שהם מחוסרי קרקע יותר זמן מאחרים ?
האם משום שנכרה קבר במקום בית המקדש ?
האם משום שעבודם היותר ממושך ?
העיקר שהם התעקשו. צבירת עינויים, זלזולים ומשטמות איננה מחליכת יתר אהדה ?"

מאידך, הציונות, השואפת להקים חברה יהודית עצמאית מבחינה פוליטית בארץ ישראל, מעוניינת עוד שחברה זו תהיה מבוססת על יסודות יותר צודקים מאלה של החברות הקיימות. ומנקודת ראות זו, הציונות היא גם תנועה כלכלית וחברתית.

הציונות החליטה מכבר לשלב בפעילותה שיטת ההתיישבות.

הקואופרטיבית. 10

הלאמת הקרקע ושינוי זכויות אזרחיות ופוליטיות לאישה, כלולים בתכניתה הכלכלית והחברתית. ומבין כל הסיעות הציוניות, קלימת סיעה סוציאליסטית בעלת משקל המקבלת תוכן הסוציאליזם במלואו.

ללא ספק, כל זמן שהעולם שרוי במשטר קפיטליסטי, יקשה להקים בפינה אחת של כדור הארץ חברה שתופית או קומוניסטית. אך היות והציונים בפעולתם ההתיישבותית לא ייתקלו במכשולים המסורתיים של החברות האירופאיות הישנות, הם יוכלו לבטח להקים חברה יותר מתקדמת.

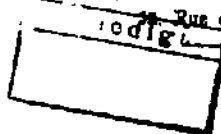
אין כל יסוד לתחזיות הפסימיות של מר נקה בענין עתיד הישוב היהודי, שעבורו הציונים דורשים רק אוטונומיה, וארץ ישראל נשארת צמודה לממלכה העותומנית.

10. הקונגרס הציוני ה-9, על פי הצעת הכלכלן פרנץ אופנהיימר, הצביע והחליט על ייסוד קרן להתיישבות קואופרטיבית - והרי נוסח החלטה:
"הקונגרס ה-9, נאמן להחלטותיו הקודמות, מחליט לשלב בפעולה הציונית את שיטת ההתיישבות הקואופרטיבית. על מנת לאפשר ביצוע החלטה זאת, הקרן הקיימת תעמיד לרשות הישוב הקואופרטיבי את האזמה הדרושה.
לשם יצירת הון ראשוני תוקם, בעזרת התרמות, קרן קואופרטיבית הצמודה לקרן הקיימת".

3 מספר פ ח ס פ

אגודת ציון בלונדון
נאמרה מס' 10078
ASSOCIATION SIONISTE TUNISIENNE
Autorisée par Arrêté Ministériel du 19 Janvier 1911
Rue des Clacières, 52

Paris, le 19 février 1911

למר האגודה

מר מוסר הסגל זצ"ל

אמן זכור!

מר זאבא! מר לו את חתונתו ואת כל
מחשבותיו לזאת כל סוכת האמן של סתקוונות נגד האלמנה הקוראנית של אגודת
והנשים איתו לזאת אשר ל בית הספר העברי המשותף שלנו על ירכי בלוי,
לפי שיהיה את קונס, בעדיהם אישיות ממשית גולות וקונות.
בבנין זה הנו להודיע כי תגרתנו כבר עשתה את הצעד הזה ונראה שיהיה
בזאת כי יאמרו לנו: גם כן זו יבואר נאל כותב השירים הללו ואלו
כן חשבת הנהגתנו את האלמנה לחנות נגד העם העברי.
זה תעורר האלמנה הראשונה כבר נאלה פתחנו כי תערכת. די ואלה
והאלמנה תעלה, ומתן חסות לראות כי לחנות גדולת וסגור השירים זין
אחת על פי, ונראה כי חתונתו יו את כסף לשובת הקהל ולשובת בית-
הספר המרכזי של. ללחנותו רחוקים שני עשרי עתו האוספת פתונותנו.
ישותם של נדבות חירות בעת. הללו, זין המרכזי נקרא לראות את התלמיד
בקרוב ולי נאלה לפי את הכסף שנקבץ.
הנו נבקשים חכם להודיעו את הולאת האלמנה כאלה! האם עלה צרכי
לקחת את החלטת הסוכנות לשובת? ואלו לנו האם חשבת את כי תהיה
החלטה כזוהי ומשכח?
עוד הנו להודיע כי לא קבלנו עד כה את הסקלית לזאת התרעה ועל
השלוחה האלמנה ולחיות בזה התשובה כי יש הירשפס הטעות צופת לל

T.S.V.P

24/251

אפשר להעמיד כנגדו תחזיות יותר אופטימיות - אך זהו תחום הנבואה,
אשר להפתעתנו איש כה רציני כבר נקה נכנס אליו.

ולסיכום, אנו עומדים בפני תנועה חילונית, דמוקרטית ועממית
הרוצה בדרכי שלום, להקנות מולדת וחופש לעם המדוכא בזוהר
בעולם, וליצור חברה שתתקרב יותר מכל חברה אחרת לאושיות הצדק,
תזון הנפלאים העבריים שנוסח בימינו באופן מדעי על ידי היהודי
קרל מארכס.

לחמוד במאמצי תנועה כזאת, זוהי החובה של כל בר-דעת חופשי
ורודף צדק.

אלפרד ואלנסקי

(שנת 1911)

נספח מספר 3

"אגודת ציון" בתוניס

נתאשרה מטעם הממשלה בתשעה עשר לחדש טבת התרע"א

(19-1-1911)

Rue Des Glacières .52

תוניס, 19 בפברואר
1914

למר האנטקה

חבר הועד הפועל בברלין.

אדון נכבד!

מר טאובי מסר לנו את מכתבכם מיום 12 לחדש הנכחי. במכתב זה אתם מודיעים לו את כל פרשת הענין של ההתקוממות נגד החלטת הקורטריום של ה"עזרה", ומזרזים אותו לבוא לעזר אל בתי הספר העבריים החדשים שנוצרו על ידיכם בא"י, להבטיח את קיומם, בעריכת אסיפות עממיות גדולות וקטנות.

בענין זה הננו להודיעכם כי חברתנו כבר עשתה את הצעד הזה וערכה אסיפה גדולה ב-11 יאנואר 1914. גם ביום 11 פברואר נשא כותב הטורים הללו באום ע"ד מטרת החג ט"ו בשבט ועורר את הנאספים למחות נגד מעשי ה"עזרה".

קבלה עד כה האומה ובהיות כי טובלים אמתו חזק חסרת כי סתורים תלנו
לכלי את התגלים הטובים של סדרה צמחים יפרעו את הקליס, ובהיות כי
התורמים את פן יורם הספר סוקלים צמח הנכחת לרגל האמו חוס, עם
עיתו חיה כי תשלחו לנו תומי לקר שקלים. כחבר, זאת הכסף נשלח
אחרי הוציאה, פאריום, ורק בהודאת שעה, להרוח את הזמן, אנו
קוראים כי תשלחו לינו ישר את הקלים.
הננו חשקנים מחזים והלאה תהי תשנו ישר לינו בכל הנוגע לעני
הכונות פני את הקלדיקות שלמטה. חליפות המכשמים תהי, כחבר
בעברית (צמח רש' או אשורית).

החברים לתשובתם פרנסי כבוד יקר
1914 שן והתחיים
החומר הרב
יוסף זכאוי
Joseph Zakhai
Rue du 24

Alfred Vassier
Rue du 24

חליפות המכתבים תהיה, כמוכן בעברית (בכתב רש"י או אשורית).

המכתבים לתשובתכם ברגשי כבוד ויקר

ובכ"צ ציון, והתחיה

המזכיר הכללי

יוסף בראמי
JOSEPH BRAMI
Rue du Sel , 4

הנשוא

ALFRED VALENSI
Avocat au Barreau de Tunis
14, Rue des Tanneurs .14

ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים - תיק 3/751 Z

דו"ח מפורט מהאסיפה הראשונה כבר נשלח במועדו אל מערכת "די וולט" ואצלה תמצאוהו, וחזיון משמח לראות כי למרות הדלות והעוני השוררים בין אחינו כנ"י פה, גדבו איש כמתנת ידו סכי כסף לטובת הקה"ל ולטובת כתי הספר החדשים כא"י. לדאכוננו רחוקים עוד עשירי עמנו מההשתתפות כתנועתנו.

שימות של נדבות חוזרות, כעת, חלילה, בין החברים ונקות לדעת את התוצאה בקרוב ואז נשלח לכם את הכסף שנקבץ.

הגנו מבקשים מכם להודיענו את תוצאת המלחמה הזאת. האם עלה כידכם לקחת את הנהלת הטכניקום לרשותכם ? ואם לאו האם חושבים אתם כי תהיה ההצלחה כרוכה במעשיכם ?

עוד הגנו להודיעכם כי לא קיבלנו עד כה את השקלים לשנת התרע"ד ועל הטלגרמה ששלחנו פאריזה באה התשובה כי גם הפדרציה הציונית בצרפת לא קבלה עד כה מאומה ובהיות כי סובלים אנחנו מזה מפאת כי החברים מאנו לשלם את התשלום השנתי של החברה בטרם יפרעו את ה"שקל", ובהיות כי מתיראים אנו פן יגרע מספר השוקלים כשנה הנכחת לרגלי האחור הזה, ע"כ עצתנו היא כי תשלחו לנו תו"מי אלף שקלים. כמוכן, שאת הכסף נשלח אחרי גובליגא, פאריזה, ורק כהוראת שעה, להרויח את הזמן, אנו דורשים כי תשלחו אלינו ישר את השקלים.

הגנו מבקשים שמהיום והלאה תפנו ישר אלינו בכל הנוגע לעניני הציונות עפ"י אחת מהאדריסות שלמטה.

נספח מספר 4

המכתב הבא נכתב ע"י מזכיר אגודת "בני-ציון" בשנת 1914.

"אדונים נחמדים !

תלא עטי לתאר גודל צערינו בעת קבלנו בשורה הכנה אשר הניעה
לב ישראל מן הקצה לקצה, והיא כל השפה הרשמית שתהיה בטכניקום
אשר בחיפה תהיה שפה גרמנית, וזאת מכת לחי עצומה לעם ישראל
ולתנועה בפרט מאת חברת יהודים המתלימרת כי רק נוצרה למטרת
התחיה וידעה לרמות עשירי ישראל לצבור כסף תועפות לתועלת
שאיפות זרות.

שמחנו מאד לנגוד שהתנגזה לשכתנו המרכזית ויחד עם זה גדלה
שמחתנו למעלה על דבר "המכללה העברית".

ואין אני יכול לשער ג"כ גודל שמחתנו בעת קראנו בענין
"החרות" החלט' כי לתח מדי שנה בשנה 35 אלף פרנק לכה"ס
העבריים בא"י בשעה מלחמה כזא' שיש נגד "העזרה". וזה נתנת
יד בלי ספק לחלוצים הלוחמים בעד שפה עברית. הנה אדוני אמת
להגה חכני כי כל חברי אגודתנו משתחווים מרחוק לפניכ', וקוראים
חזקו ואמצו ראשי ישראל אשר כל העם מסוף העולם ועד סופו
עיניהם תלויות ונשאות לכם.

יהיה ה' עמכם וחראו תצלחה מרובה בכל מעשה ידכם ובע"ה בקרוב
רעיוננו יצא לאור ותקוותנו תתקיים אכי"ר.

ואין להאריך עוד כי אם בשלומכם ובשלום ציון שירבה.

והנני חותם בכרכ' ציון משאת בפשנו.

מאת ע"ה שלמה בן ר' חזי חג'אג' ס"ט

מזכיר אגודת "בני-ציון" פה העירה באג'ה".

1914

הארכיון הציוני-המרכזי, ירושלים, חיק 3/751.Z.

נספח מספר 5

(תרגום)

אזכרה ליום השנה ה-14 למותו של ת. הרצל

ע"י "אגודת-ציון" בתוניס

ביום 30-6-1918 התקיימה במועדון "אגודת-ציון" אזכרה ליום השנה ה-14 למותו של תאודור הרצל.

אלפרד ואלנסי, נשיא האגודה, נשא נאום פתיחה, שהנבו מפרסמים כנפרד.

יוסף בראמי, סגן הנשיא, באם בשפה העברית ותרגם לאחר מכן את דבריו לשפה היהודית-ערבית.

הרצל, אמר הנואם, קרא לא רק לתמיכת המעצמות בהגשמת הרעיון הציוני, אלא גם רצה שהעם היהודי יהיה ראוי לשחרורו הלאומי מתוך הכרה, ובהכרת מורשתו. קיים הכרח, אמר הרצל, לשוב לעם ישראל לפני השלבת לארץ. זאת היתה המשימה העיקרית של הציונות.

הנואם הוכיח שהרצל היה חוזה גדול, שהתוה דרכי שלום להגשמת הציונות, ולא אוטופיסט, כפי שהציגוהו יריביו.

בכך הוא היה תלמיד נאמן וממשיך נביאינו הגדולים, שהטיפו לעולם על שלום אוניברסאלי.

לבסוף, סקר יעקב בראמי, יו"ר הקה"ל, בקצרה את תאירועים המרכזיים בתולדותינו, ועמד על חיוניות העם היהודי והצביע איד, הודות להרצל, העם הזה מכיר כיום בזכויותיו ובחובותיו.

הנואם סיפר על השלכות ההצהרה הבריטית מיום 2-11-1917 והועדה הציונית הנמצאת כעת בארץ ישראל.

הוא סיים בקריאה לכל הנאספים להכפיל את מאמצייהם על מנת להגדיל מספר השוקלים ולהגביר הפעילות למען הקה"ל ולמען "אוצר ההתלשבות היהודית".

עם בעלת האסיפה, נחרמו ע"י הנאספים תרומות לשם נטיעת עצי זית ביער הרצל.

ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק 1-2087/4 Z

הרינו מצטערים להגיד לך שמשאלותינו הצודקות והשקולות לא נענו כלל.

והראיה :

1. לא קראנו שום הצהרה מפורשה בגנות הפוגרום שהחולל בחודש אוגוסט 1917.

2. כבעבר, המשיכו הפקידים בדכריהם, ולעתים קרובות במקומות צבוריים, להכיע את שנאתם ליהודים.

3. על אף ההבטחות החוזרות והנשנות, קרבנות המהומות, החיים בתנאים צנועים, לא קיבלו שום פיצוי, בנימוק שרק אחד העלה את בעייתו בפני בית המשפט.

4. ולבסוף, על אף כל ההבטחות המפורשות, עתונים ממשיכים להסית נגד יהודים, תחת עינייה החסודות של הצנזורה, שהפעילה את שבטה רק כנגד עתונאים שניסו להגן על היהודים מפני אשמות שוא.

היש לתמוה שמהומות, מעשי ביזה ורדיפות בני אדם, שלא דוכאו ולא גובו, יחחדשו שוב ?

ביום 12-11-1918, יום הנצחון של צרפת, מעל בימת האנושות, בימת הפרלמנט הצרפתי, טובי אנשי המצפון בעולם, קראו דרור ובטחון לכל החלשים והנדכאים, ואיש לא יסבול יותר מפאת מוצאו או אמונתו.

ובתובים, בה מתנוסס דגל צרפת, זעקות שנהא פראיות פרצו יחד עם מרדף אחרי בני אדם שוד וגניבות בוצעו.

נספח מספר 6

(תרגום)

תוביס, 17-11-1918

אדוני הנציב,

בחודש אוגוסט 1917, אחרי מהומות חמורות שנלוו למעשי ביזה והתנפלות על בני אדם, התכבדנו להתקבל על ידך, והבהרנו לך שפקידי הממשל, במקום למנוע ולהתנגד למהומות, עודדו אותם. אין לסבול שבארץ בה מתנוסס הדגל הצרפתי, יותקפו אזרחים שלווים, ייפצעו ויישדו, בגלל זיקתם לאמונה דתית כזאת או אחרת.

ביקשנו ממך אז כי :

1. יגונו בפומבי מעשים כרכריים אלה בפני נציגה של צרפת בארץ זו.

2. יזכרו לפקידיו הממשל שאסור להם לעודד בדכריהם ובהתנהגותם מעשים מבישים כאלה.

3. ואחרון, ינתן פיצוי הולם לכל נפגעי המהומות.

קיבלת אותנו בסבר פנים והענקת לנו בטחון. הודינו לך במלא הכנות.

ובאם מעשי הביזה הם מעשי ידיהם של אנשים ללא חת, יש להודות שההסתות באו מגבוה, ויזמיהם לא רק שלא הועמדו לדין, אלא הם מצהירים בקולי קולות שיחדשו את המהומות.

הרינו מתכבדים להביא לתשומת לבך את הדברים הבאים:

שוב ושוב, שמענו איומים שהמהומות בעתיד תהיינה חמורות יותר, בעיקר גדולה הסכנה מפני שובם של חיילים צרפתיים מהחזית.

הננו מרשים לעצמנו להעיר, שהמהומות לא תימנענה עם אמצעי הבטחון שיינקטו, באם כבר כיום ממשלת החסות לא תדאג בחומרה את העכירות הנ"ל ולא תחקור את מקור הרע.

מחדש הננו פונים אליך בבקשה:

1. לגנות בפומבי מעשים בלתי נסבלים אלה בארץ צרפתית.
2. להזכיר שוב לכל הפקידים, בכל הדרגים, שהחובה המוטלת עליהם אינה רק להימנע מכל הסתה ומכל דבר העלול לעורר שנאה גזעית, אלא להיות שוחרי השלום, ההתפייסות והסדר.
3. לדרוף במרץ וליישם בחומרה את החוקים נגד מעוררי המהומות; שתקנת ה-1917-8-30 המענישה כל אלה המסיתים לשנאה גזעית, חיושם בכל הנסיבות וכלפי כל האנשים, אפילו חברי המועצה לענייני מסחר ותעשייה, או צירים ב"ועידה המזיעצת".

4. לבסוף נבקש; אל נא יהיו הכוזזים משוחררים מאחריות למעשיהם בתוניסיה ארץ צרפתית. וכך נקוה כי קרבנות מעשי הביזה יפוצו, כפי שהובטח בכתב ובעל פה.

על כל אלה שגרמו לאירועים פראיים ובלתי-אנושיים, יש להטיל עונש חמור, ולקרבנותיהם יש להגיש פיצויים, את המטרופים יש להעמיד לדין חמור, ואז יחזור הסדר על כנו.

אחרת, באם הפשעים יותרו ללא עונש, הכל יחזור לקדמותו והממשלה תעמוד מחוסרת אונים ובלתי מסוגלת להשליט סדר.

לא יהיה אף פעם כוח האדם הדרוש למניעת מעשי הביזה.

יתר על כן, עם שובם של החיילים והעובדים הקולוניאליים מהחזית, הגבר הסכנה, אם ידעו כי מותר לפגוע ביהודים ללא כל עונש.

האם יעשו מעשי ביזה ואלימות רק ביהודים ?

הנכבדים החתומים מטה מתריעים על המצב הבלתי נסבל בו נתונים בני-דתם, ומקווים שלא פנו לשוא לנציג צרפת.

בכבוד רב, אדוני הנציב.

התמו:

ד"ר בולאקיה, לאון גז, חאג'ג, ארביב, אלברט בסיס,
וויטוריו בוקארה, סלכטורה קאלו, ויקטור קטן, ז'אק
שמלה, אלי קטן, אדולף לומברוזו, עוזיאל, ז'אק צדיק,
מרדכי סמאג'ה, רימון ואלנסקי.

לכבוד השר מיופה הכח, הנציב הכללי של הרפובליקה הצרפתית
בתוניס

שמות, משלח יד, תאר ואזרחות החתומים במכתב הנ"ל

ד"ר בולאקיה, נציג יהודי (ממונה מטעם הממשלה)
ל"ועידה המייעצת", נתין תוניסאי.

מר לאון גז, יו"ר "קופת עזרה וצדקה" (ממונה מטעם
הממשלה), נתין תוניסאי.

מר חאג'ג, סגן יו"ר "קופת עזרה וצדקה" (ממונה
מטעם הממשלה), נתין תוניסאי,

מר ארביב איש עסקים, אזרח בריטי.

מר אלברט בסיס, עורך דין בסגל עורכי-הדין בתוניס,
נתין תוניסאי.

מר וויטוריו בוקארה, איש עסקים, אזרח איטלקי

מר סלכטורה קאלו, העשין, אזרח איטלקי, חבר בלשכת "הבונים"
האיטלקית קונפורדיה.

מר וויקטור קטן , ראש סגל עו"ד לשעבר, עו"ד בסגל עו"ד
בתוניס, אזרח צרפתי.

מר ז'אק שמלה , איש עסקים, נתין תוניסאי.

מר אלי קטן , איש עסקים, נתין תוניסאי.

מר אדולף לומברוזו, העשין, אזרח איטלקי.

מר עוזיאל , מנהל בית-הספר כ"ח לבנים בתוניס, אזרח
צרפתי.

מר ז'אק צדיק , העשין, נתין תוניסאי.

מר מרדכי סמאג'ה , מנהלו לשעבר של העתון היהודי "הצדק",
נתין תוניסאי.

מר רימון ואלנסקי, מהנדס-ארכיטקט, אזרח צרפתי, סגן יו"ר
לשעבר בעיריית תוניס.

ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק Z 4/2087-1

נספח מספר 7

(תרגום)

מאמר ראשי מתוך כתב העת "הקול היהודי"

"LA VOIX JUIVE"

שהופיע בתוניס ביום 31-8-1920

למה נגד ה"אליאנס" ?

למה אנחנו נגד תאליאנס ? אגיד לכם.

אל תחשבו שרק בגלל היותה אנטי-ציונית, ובעיוורונה היא מעמידה כראשה אבטיפוס האנטי-ציונים - סילבן לוי.

לא רק בגלל שלחמה בחשאי נגד תנועתנו, והצהרתה בניגוד לאמת, שאינה נוקטת שום עמדה כנגדנו.

לא מפני שהיא הזניחה במתכוון את הוראת העברית בכתי הספר שלנו, וגידלה דורות שהתרחקו מהיהדות.

ולא בגלל טעויותיה בארץ ישראל ותעתועיה בעולם אנו שומרים לה טינה. העבר - הקרוב ביותר - יכול להישכח אם קיים רצון טוב, וחיילים לה משהו, כפי שאני חייב לאליאנס.

מה שמחייב אותנו, למרות הכל, ללחום נגדה, זהו המצב בו נקלענו אנו, תלמידיה הוותיקים, לחוסר כל אפשרות לחיאבק בתוכה.

התקדמנו - יהדות העולם גם היא התקדמה - זהו סימן מובהק לחיותנו. אפילו כדוגמה נתן הזמן אותותיו - על אחת כמה וכמה כהשקפה החברתית. אך האליאנס לא התקדמה כהוא זה.

אבותינו האמינו באמנציפציה. אנו לא מאמינים בה עוד.

היהדות כולה הגיעה להבנה שהאמנציפציה לכדה לא תפתור את השאלה היהודית. האמנציפציה זהו תופש ליחידים (לפרטים). במקום בו חי ציבור גדול, הוא זקוק להגנה כקבוצה אתנית, כמיעוט לאומי.

אך על מנת שלקבוצות שונות אלה יהיה מרכז משותף, דרושה ארץ עצמאית, בה יוכלו היהודים לפתח תכונותיהם העצמאיות וגאוניות גזעם, דרושה ארץ ישראל.

אין עקרון המיעוטים סותר את הציונות. להיפך, הציונות משלימה אותו עקרון, ומשמשת אמצעי להבטיח הגשמתו.

היהדות התקדמה. יחד עם המשך האמנציפציה של יחידים, היא מנסה לשמור על קיום עם ישראל כאומה - היא פועלת מתוך אידיאל גדול.

כהרמוניה עם כל התרבויות, היא רוצה שהגאוניות היהודית תתבלט כבעבר. היא תושבת שזה לטובת היהדות ולטובת האנושות כולה.

אך האליאנט חושבת אחרת. היא מטיפה להתכוללות למען האמנציפציה. אנו חושבים אחרת. זה לא בורא. אנחנו סובלניים - אנו סובלים, בדרך כלל, דעות אחרות. למה, הפעם הבנו נאבקים במרץ נגד האליאנט ? למה ? כי האליאנט איננה עוד ישראלית (יהודית) ; כי לאליאנט יוקרה בעבר שאיננה קיימת עוד בהווה. כי האליאנט אינה מייצגת עוד את היהדות ואף לא חלק ממנה, ובדברה בשם היהודים, היא הומסת זכות שלא ניתנה ע"י העם היהודי. הקופת שלטון הפילאנטרופים הלפה בישראל. העם היהודי מכיר רק בנציגיו הנבחרים כהלכה.

מה ומי מייצגת האליאנט ? כמאת יהודים מתנכרים ! זה הכל: מאה יהודים המהווים האריסטוקטיה היהודית במערב, הזוכה לביקורת אפילו מפל מ. פראג, מיעוט קטן שבקטן שאינו יודע כלום על סבל העם היהודי ושאיפותיו.

מאה יהודים אלה מתיימרים לדבר בשם עמנו. ועוד יותר: הם מונעים בדרך אנטי-דמוקרטית חדירה זרמים חדשים לתוך האליאנט, ע"י סגירה מוחלטת של שעריה. האליאנט, נוטלת מחבריה הזכות המקודשת לבחור.

חבר האליאנט אינו יכול עוד לבחור - הוא רשאי תמיד לשלם. האליאנט דורשת ממנו את כספו, פועלת בשמו אך נוטלת ממנו את הזכות להביע את דעתו. הועד שנבחר בפעם האחרונה נשאר על כנו לצמיתות. במקרה של פטירה או התפטרות, הוא מצרף אליו - כמו באקדמיה הצרפתית - חברים אחרים. מנין ? כמובן מבין אלה שמזדהים איתו ביותר - והקומדיה מסתיימת.

כך יש לנו ועד מרכזי של "האליאנט הישראלית האוניברסלית".

הועד הזה מתיימר לדבר בשם היהודים, בזמן שאינו יכול לדבר אפילו בשם כל חברי האליאנט.

במשטר הצירופים אנו רואים שורש הרע.

האליאנט חליכה לפתוח את שעריה ולחטלים לחופש ההצבעה, על מנת שנשלים איתה.

אז נוכל להיאבק על דעותינו והשקפותינו, על עתיד היהדות, בתוך האליאנט.

וביום זה, האליאנט תשתנה !

הנרי מערץ

שום דבר לא נשתנה בכתי הספר של האליאנס, והוראת המקצועות העבריים אינה קיימת כלל. כבעבר, שום דבר לא יכול להשתנות בכתי הספר שלה, כי האליאנס מתנגדת להוראת כל נושא יהודי. היא לא עשתה ולא ניסתה לעשות דבר כדי להשיג את כוח האדם המוכשר להקנות נושאים אלה.

עלינו להוקיע, ללא הרף, בפני דעת הקהל היהודית ותלא-יהודית את האנטי-דמוקרטיות של האליאנס, בעיקר מאז הפיכת 1911, בה חלפה את משטר הבחירות הכלליות במשטר צירוף חברים לועד המרכזי; כך האליאנס הפכה להיות מחוץ חפצה של קבוצת סנובילים ופקידים פחדניים וצרי אופק.

אין להפסיק את המאבק נגד האליאנס, אף על פי שהיא כבר נפגעה עמוק. היות והמושגים "עתידו הלאומי של עמנו", "גאווה יהודית", "דמוקרטיה" שייכים לשפה שהאליאנס אינה מבינה ואינה מנסה להבין, יש להכות את האליאנס בקופתה!

כי זאת היא השפה היחידה שהיא מסוגלת להבין.

יש צורך שהקהילות היהודיות יפסיקו להעניק לה כל סיוע כספי.

בתוניסיה, בה המצוקה היהודית היא כה גדולה, יש לנו סיבה מספקת לא לסבול יותר העברת סכומים רציניים לאליאנס, סכומים שנוכו מהמס המוטל על הבשר הכשר.

בארץ הזאת, בה צרפת מחוייבת להבטיח הינוך לכל נתיניה, אין לקהילות היהודיות שום ענין באפוטרופסות ההרסנית של האליאנס.

נספח מספר 8

(תרגום)

מאמר ראשי מתוך כתב העת "הקול היהודי"

"LA VOIX JUIVE"

שחופיע בתוניס ביום 31-12-1920

"ח' ב' ה'

המאבק נגד האליאנס (כ"ח), המנסה בעקשנות, באמצעות בת-חספס שלה ונציגיה, לקיים עוד פעילות בעולם היהודי הספרדי, על אף חוסר האימוץ בה והתנוונותה, מוטל על הציונים כצו מחייב.

עלינו להזכיר, ללא הפסק לאוכלוסיה היהודית את האנטי-ציונות הערמומית והבוגדנית של האליאנס, פעולותיה הבזויות במשך 23 שנים, ועוינותה המופגנת לציונות.

מינויו של מר סילבן לוי כנשיא הועד המרכזי הוא משמעותי ביותר. מינויו זה המשלים ירידתה בעיני מיעוט היהודים שעוד לא נפקחו עיניהם מחייב אותנו. ועלינו לפעול בהתאם.

אנו חייבים לגלות את פרצופה האנטי-יהודי בחינוכה להתבוללות, המרעיל רוח ילדינו. עלינו להזהיר את האוכלוסיה היהודית מפני המרובי המוסד הזה.

לחוזר האחרון של האליאנס, בענין הוראת השפה העברית, היתה מטרה אחת בלבד: הטעיית בודדים תמימים.

LA VOIX JU

Journal Hebdomadaire d'Informations et d'Education Juive
Organe Officiel de la Fédération Sioniste de T

Le sionisme a pour but la création, et
d'un foyer garanti par le droit public. (.)

Aux Juifs de Tunisie !

A San Rémo les grandes puissances du monde ont reconnu le droit pour notre peuple, d'établir son foyer national dans sa patrie historique, et l'Angleterre a accepté la mission de valloir au développement du nouvel Etat.

Ainsi le monde civilisé a solennellement salué la renaissance juive en Palestine. Il y encourage favorablement le retour des proscrits qui, vivants, enfin, dans les conditions de vie normales, pourront donner un libre essor à leur génie national et, partant, contribuer plus efficacement au progrès de la civilisation.

Des garanties politiques nous sont données. Aux Juifs eux-mêmes à faire les efforts nécessaires. Ils sont encouragés.

Pour cette entreprise unique, formidable, la restauration de la Palestine, un fonds a été créé, le « Keren-Hayessod » qui, pendant cinq ans, réunira les contributions des Juifs du monde entier et entreprendra les grands travaux d'ordre général indispensables au développement de la colonisation juive.

Ce devoir impérieux est sacré pour chaque Juif de verser sa contribution au Keren-Hayessod. Il est, aujourd'hui, particulièrement urgent de l'accomplir. En effet, nos frères de l'Europe orientale sont cruellement menacés. Par centaines de mille ils voudraient fuir les terres de douleur où, comme en Ukraine, par exemple, leur situation, pesante longtemps encore, restera infailliblement lamentable.

Où fuiront-ils? Aucun pays ne leur est ouvert: les Etats-Unis, par une législation restrictive de l'immigration, leur ferment, en fait, depuis 1921, leurs portes. Le Canada, l'Australie les entraînent à peine.

Un seul pays peut leur offrir un refuge matériel et moral, c'est notre vieille Palestine, vers laquelle Israël s'est cessé d'aspirer depuis son exil, et qui, peuplée de quelques centaines de mille âmes, pourra en contenir facilement plusieurs millions.

Juifs de Tunisie, fils de ce pays ou citoyens d'autres Etats, un grand devoir s'impose à vous. Vous ne voudrez pas y échapper. Rien que l'horrible atteinte par la crise économique générale, vous voudrez collaborer avec vos frères plus fortunés pour assurer un foyer à plusieurs millions de vos frères malheureux; par dignité vous répondrez à l'offre des Alliés, par fierté juive vous aiderez à la reconstruction d'Israël.

L'heure est tragique, l'heure est glorieuse. Juifs de Tunisie, sans distinction d'opinions politiques; vous le comprendrez; vous répondrez à notre appel; vous aurez à cœur de contribuer à la reconstruction d'Israël autant par solidarité juive que par humanité.

Rabbi Mecha SITREK
Grand Rabbin de Tunisie

Eugène BESSIS
Président du Comité
de la Communauté Israélite de Tunis
Chevalier de la Légion d'Honneur

Alfred VALENSE
Président
de la Fédération Sioniste
de Tunisie

Albert BESSIS
Chef de Bureau d'Education Juive
en Palestine

Docteur Joseph BOULARIA
Député à la Conférence Consultative

Joseph CHER-BOULARIA, Samuel BELAÏCHE, Victor BESSIS
Membres à la Chambre Consultative Indigène des Intérêts Commerciaux et Industriels, etc.

Léon GIEZ
Ancien Président du Comité de Bienfaisance Israélite
Chevalier de la Légion d'Honneur

M. Solomon ITBI
Président
du Keren-Hayessod à Sousse.

Victor GIEZ
Conseiller Municipal de Sfax,
Membre du Gouvernement provisoire de
Tunisie et Chef de Bureau
Président du Keren-Hayessod à Sfax.

Pour tous renseignements prière de s'adresser au Bureau du Keren-Hayessod, 11, Rue des Tanneurs (Télé. ph. 11.54).
M. Joseph Cohen Beulakia, 30, Souk-El-Douar, a été désigné comme trésorier général du Keren-Hayessod pour la Tunisie.
Les donateurs de chaque pays ont le droit d'être des délégués dans le Conseil Central, qui contrôlera la gestion financière et l'emploi des fonds du Keren-Hayessod. Ce Conseil Central nommera aussi le comité des directeurs du Keren-Hayessod.

על לנו להשיג ייסוד בתי ספר צרפתיים-יהודיים ברומה לאלה שנוסדו
ע"י ממשלת צרפת במרוקו.

לשם כך, הכרחי שהעתונות הציונית - הראויה לתואר זה - תנהל את
המאבק הנכון.

אז, לא ירחק היום, וה"אליאנס", שהפכה להיות קללה לעמנו, תסולק
מארצנו בה היא עדיין נאחזת."

אלפרד ראלנסקי

בספח מספר 9

(תרגום)

גילוי דעה מתוך כתב העת "הקול היהודי"

"LA VOIX JUIVE"

שהופיע בתוניס ביום 10-7-1922

יהודי תוניסיה !

בסך-דמו הכירו מעצמות העולם הגדולות בזכות עמנו להקים ביתו
חלאומי במולדתו החסטרית, ואנגליה הסכימה לערוב לפיתוח
המדינה החדשה.

כך הצדיע העולם הנאור חגיגית לחתייה היהודית בארץ ישראל:
הוא רואה בחיוב שיבת הנידחים, שסוף סוף יוכלו לפתח בתנאים
נורשאלים ובחופשיות את חגניוס חלאומי שלהם, וכך להשתתף באופן
יותר יעיל בקידמת הציביליזציה.

ערובות פוליטיות ניתנו לנו.

על תיחודים עצמם לשאת כעת במאמצים הדרושים, והם עצומים,
למען המפעל היחיד במינו, תקומת ארץ ישראל. קרן נוסדה,
"קרן היסוד", שתרכז במשך חמש שנים תרומות יהודי העולם כולו
ותבצע העבודות הגדולות הדרושות לפיתוח ההתישבות היהודית.

חובה מקודשת זו מוטלת על כל יהודי, להגיש את תרומתו לקרן
היסוד, ויש לקיימה היום ביתר דחיפות.

אחינו כמזרח אירופה נרדפים באכזריות.

מאות אלפים מעוניינים לברוח מארצות הכבא כגון אוקראינה, שם
מצבם יהיה, עוד זמן רב, עלוב ביותר.

לאן ילכו ? אף מקלט לא פתוח בפניהם.

ארצות הברית בעלת חוקה ומגבילה כל הגירה, סוגרת למעשה את שעריה
משנת 1921. קנדה ואוסטרליה פותחות את שעריהן דק במקצת.

ארץ אחת בלבד מסוגלת להציע להם מקלט חומרי ומוסרי: זאת ארץ-
ישראל הישנה שלנו, אליה לא פסק עם ישראל מלהתגעגע מאז גלותו.
היא כיום סיושבת בכמה מאות אלפי נפשות, אך תהיה מסוגלת לקלוט
מיליונים רבים.

יהודי תוניסיה, לילידי הארץ ונתינים זרים, חובה גדולה מוטלת
עליכם, לא נהיה מעוניינים להתחמק ממנה.

על אף המשבר הכלכלי, תרצו להיות שותפים עם אחיכם היותר
אמידים, לשם הבטחת בית למליוני אחיכם המסכנים.

בגאווה תשיבו להצעת בנות הברית ובגאווה יהודית תגישו את עזרתכם
לתחילת ישראל.

השעה היא חרת גורל, השעה היא היסטורית.
יהודי תוניסיה, ללא הבדל דעות פוליטיות, הבינו: יש להיענות
לקריאתנו.

בלב שלט השתתפו בכנינת המחודש של ארץ ישראל, תוך סולידריות יהודית ותוך רגשי אנוש.

הרב משה שטרוב
הרב הראשי בתוניסיה

<u>אלברט בסיס</u>	<u>אלפרד ואלנסקי</u>	<u>אגין בסיס</u>
ראש משרד ההגירה	נשיא הפדרציה	נשיא מועצת הקהילה
היהודית לארץ-ישראל.	הציונית בתוניסיה	היהודית, בעל עיטור לגיון הכבוד.

ד"ר יוסף בולאקיה
ציר בוועדה המייעצת

<u>יוסף כהן בולאקיה</u>	<u>שמאל בלעיש</u>	<u>ויקטור בסיס</u>
צירים במועצה התוניסאית	לענייני מסחר ותעשייה	

<u>ויקטור גז</u>	<u>ליאון גז</u>	<u>עו"ד שלמה טיבי</u>
חבר במועצת עיריית ספאקס, נציג הממשלה	ושגא לשעבר של "קופת עזרה וצדקה"	גנ"ר קרן התנדב רחמא
"קופת עזרה וצדקה"	חבר במועצת עיריית יו"ר קרן היסוד תוניס.	
בספאקס.	בעל עיטור לגיון הכבוד.	

בכל שאלה, בא לפנות למשרד קרן היסוד, רח' הכורסקאים 14 - טל: 21.54. מר יוסף כהן בולאקיה (שוש הבדים 30) נתמנה כגזבר קרן היסוד בתוניסיה.

נספח מספה 10

המאמר נכתב ע"י לוסין בראמי (כיום יצחק אברהמי - קיבוץ רגבים) בנו של הרב יוסף בראמי ז"ל, במחצית הראשונה של שנת 1944, ונתפרסם ב"עם וספר" בחודש אלול תשי"ד (אוגוסט 1944).

ל. בראמי :

משנתארגנה קבוצת "צעירי ציון" בטוניס, הרואה בהפצת שפתנו והתעמולה למען התרבות העברית תחיה - פועלת - יסוד ומטרת ראשית - נפתחו אפיקים חדשים לתנועה העברית במדינה. אחד מסעיפי תכניתנו אומר: "כל חבר מחוייב ללמוד ולשרת את השפה העברית", ואמנם לא מעטים המכשולים העומדים בדרך הוראת השפה העברית; ראשית כל הוסר תקציב וחוסר מקום להוראה. הבעיה החשובה ביותר הריהי המצאת כספים לשלם למורים כדי מחייבתם. האדון נ. ירושלמי, מורה מירושלים - אין בכוחו לשאת בעצמו בעול ההוראה העברית. ורק שנים מאחד-עשרה המורים לעברית מקבלים את משכרתם מקופת הקהילה הישראלית בטוניס. יתר תשעת המורים הצעירים, מלמדים את השפה העברית, אחר יום עבודתם הפרטית, מתוך התנדבות, אבלם אחדים מהם צריכים נכל זאת לבוא על שכרם. חמשה מהם משתייכים לתנועת "צעירי ציון", חוץ מכותב הטורים, שהוא חבר ל"גדוד של קרן הקיימת לישראל".

על אף כל הקשיים, אנו מקווים להתגבר עליהם ולהמשיך בעבודה פוריה. הג'וינט האמריקאי, אשר ממנו אפשר להשיג סיוע ממשי, אינו עושה כלום בשטח הזה, וכל מעיניו שם הוא רק בפליטים.

ואשר לתנועת "צעירי ציון", הרי אין היא יכולה להתמסר רק לעברית, כיוון שהיא נושאת בעולה הכשרה של הנוער. אבל מאמציה בשטח התרבות מרובים וראויים לשבח. בירחון התנועה "הנוער" הוקצו בתחלתו רק שורות מעטות לעברית, ועכשיו הגיעו לעשרה עמודים כתובים עברית (הרצאות, דין וחשון, בקורת, שירים, פואמות) ובקראים על ידי הצעירים, מרבית החברים לומדים עברית בבתי-הספר וגם מסיכות "עונג שבת" מוקדשות ברובן לעברית. השירים, השלחות וההצגות, הכל מבוצע בעברית. כחג פורים, הציגו מערכון "אסתר" כתוב עברית בידי אחד מחברי התנועה והוצג בהצלחה על ידי השכבה הצעירה.

בטיולים משתדלים לדבר רק עברית. אגב, שעה של שיחה בעברית חובה היא בצאתנו ובבואנו. כל הצעירים של התנועה מוכרחים להבחן בעברית.

קיים אצלנו "חוג עברי", שבו מתכנסים בכל שבת יודעי עברית מהגטו ומחעיר. אולם אין להסתפק בפעולה העברית שנעשתה עד עכשיו, וחייבים אנו להרחיבה. ומשום כן צריכה ה-ב.ע.ע. לסייע ל"צעירי ציון" לבצע את תכניתה התרבותית. אנו סובלים מחוסר ספרי לימוד מתאימים, אין כאן אף ספר אחד שהתלמידים יוכלו להשתמש בו, חוץ מהספר למתחילים "שפת ישראל", שיצא בטובים על ידי מר ירושלמי. חוץ מזה אין לנו די מורים בעלי תרבות עברית והשכלה פדגוגית. חברי העברית העולמית צריכה לשלוח לנו ספרי לימוד וקריאה, ובמיוחד ספרים כתובים בעברית קלה, המיועדים לצעירים ומבוגרים גם יחד. כן אנו מעוניינים לקבל ידיעות על החיים התרבותיים, הספרותיים והאמנותיים של ארץ ישראל על ידי חוזרים וכתבי העת.

בשיחה עם מנהל הספרייה הציבורית של טרניס, הביע לי הלז את משאלתו לרכוש ספרים עבריים במידה שאמצעים הכספיים ותנאי המסחר בין-הארצות (שער הכספים, אפשרות התשלום) יאפשרו לו. לספרייה הציבורית יש כבר מספר גדול של ספרים על היהדות. בטוחני, כי תבינו עד כמה חשובה יצירת מדף של ספרים עבריים בספרייה הציבורית בטוניס, שהיא אחת הספריות הגדולות שבאפריקה הצפונית. הרי זה אמצעי להפצת העברית לא רק בין היהודים, אלא גם בין הלא-יהודיים, כאות לתרבותנו החיה וגם ללמד ולתכיר את ארץ ישראל ולחבבה.

נספח מספר 12
(תרגום)

הפדרציה הציונית
בתוניסיה.

16-12-1944

רחוב הכלגים, 4, תוניס

אל: מחלקת העליה
בהנהלת הציונית
ירושלים.

עם קבלת מכתבכם מיום 28-11-1944 מס' 2421/73/7/974,
הנני מתכבד להודיעכם שארבעת הסרטיפיקטים אינם עוד
שימושיים כי פג תוקפם.

בענין 30 הסרטיפיקטים, שהנכם מציינים במכתבכם, הננו תקוה
לקבל אותם בהקדם האפשרי, וחננו מרשים לעצמנו לשאול אתכם
את השאלה, האם אנו יכולים לייעד את כולם לנוער שלנו או
שעלינו למסור אותם לרבידותינכם.

הננו מנצלים הזדמנות זו להודיעכם שמועצת הפדרציה הציונית
בתוניסיה, בכינוסה ביום 12-11-1944 כחרה כועד המנהל החדש
הבא:

ג'ה של אה היגה מהתאחדות 1911
בשדה סבך הקנה
4 Rue de Belvoir, תוניס

כ"ה
א"ה

בנוכחים: מר מרדכי ניומן, ב"ט הסוכנות הישראלית
מר שמעון גאמסון, מנהל קניית של והסתפקה הציונית בתוניס
כ"כ מאורע הרטבים
מר גביאל סקיסון

לאחר תסווי דעוה שנוה, קאה לכנו של מר ויקטור קין, נליח ההסתפקה
הציונית א"ה

החלטתה:
מר מרדכי ניומן, בא כח הסוכנות הישראלית מציד לאתן יראון חקט
מר מרדכי ניומן, הציונית בתוניסיה - ארלון אהרן יענה אהע של הקואליציה הציונית.
מר גאמסון מציד לארסר צי. קואולציה לנהלה ההסתפקה הציונית בהקואליציה
אהרן בארניס מר אהיסון והכל הרטבים. מני צה יבנה צה שהחל הסולטון יאסער
בחינה פולקרטית של הארנונים אהרן יענה צה אהרן אה של האהרן והסתפקה
הציונית וכל פועלתיה. לשאול ענה הציונית אה הנהלה הקדשה של
מר ניומן, הקנה ססוף גאו. אסוף ענה הציונית אה הנהלה הקדשה של
ההסתפקה הישראלית, ואה חכמי הועד הציונית. מר גאמסון, קצ הרטבים מר אהיסון
אולר יבין אהראיים לנדבים לעדי הנה" הציונית. הם יבין וקצ שאלמה לסער

היום.
באשרה שלסוכנות הישראלית אהרן אה ההחלטה הזאת, היא געלה
הקצויה הקנה אה האספקה הקנה: מרדכי ניומן הקצויה העלמה
(Shachal Newman arrived safely)

(Handwritten signatures and stamps)

אהרן אהרן אהרן
אהרן אהרן אהרן
אהרן אהרן אהרן
אהרן אהרן אהרן

55/795

נספח מספר 13

נשיא:

עו"ד אלברט לוי.

סגני הנשיא:

עו"ד אדמונד סלאמה, שמעון בלאחסן.

מזכיר:

ד"ר ליאופולד ברטנס.

ארכיבאי:

אדואר אלעל.

גזברית:

גבי גואידו בוקארה.

חברים:

האדוניים: ביג'אולי, כחן-הדרית, כהן סולאל,

גבילזון, תמאט.

כ"ח		כ"ט		ל"א		ל"ב		ל"ג	
111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

הנהלה "עמדת-ציון" . הארץ קבירה . ג'רבה .

כטאון ענייני המפתח של התנועה . תשרי השולן כפילין ת"י : מרץ 1949

סקירה . (ע"ד) . (ויסמ כחז)

אמח מארץ תמח .

עשרים וחמישה ימים במדינת ישראל הקמנה, יש כחם די זמן נטכיל הייר רגול לראות את הכל מרן ועד כאר טבע. לרבות גם חיי הקיבוצים וחקצונות, המוסבים והמושב, הקלאות ועבודה, טשקי עור וקונצרטיות לטיגיתם. דחייט ולא רמיים, כרכיט ועיריות, בחי חרוטת ובתי משהר גוללים וקטנים.

רק לנו, אוהט העשרים והמטה ימים טעשינו בישראל, לא המפיקו. לא רק שלא ראינו את הכל, אלא גם טעם לא ראינו. מהוץ לאיזה קיבוץ או מוסך או קונצרטיות, שבקרנו במקרה לרכז עבודותינו אשר למענם באנו לישראל.

גם ח"א וירושלים וחיה, טחיינו כחם במשך כל דוב אוהם הב"ה ימים, לא היה לנו זמן לראות בהם את הכל. רק חיינו כחם טחם חיים של חוטבים רגילים כביכול, שבבר הכל נחייטן אצלם, ואין כל חדש לענין אוהם. והחושב אוהנו כחושבי איזה כרך גדול מפורטט כעולם אשר מדינת ישראל הקמנה אינה טעשינה אוהנו ואין לנו מה לראות בה, אינו אלא טועה. טאנו באמת חושבו אי קטן בערבות צפון-אפריקה, אשר למדינת ישראל לגבינו, יש בה ב"כ מה לראות ולענין אוהנו.

וגם הרגשותינו הלאומיים הם משהחיים ועדים טאר לכל המהרשט כמדינת ישראל ואין אנו מוטיביט כל חדמנות טחבוט ליידינו לקרוא ולטמוץ ולקלוץ מכל המקדמות כישראל, חן מהעונוים, חן מחרדיו, חן מהטכחיים. ואין אנו עצלים כלל ולהיטן כל זמן טחותרו בישראל חיינו מחרוציים טחבורי ער עטר כלילה, מפקום לקוט. וטעט"כ. ואלא מה ? הטיבה היא טעופה טאר .

אנו לא טאנו לישראל למייל ולראות. אנו טאנו לישראל לראות אין למוד העולם טלנו (ו"א עולי דרום חוניטיה) ומהנו דאבה ח"נו טמא אי גם א" מהעולים שלנו יחזור מישראל. ולנקוח עצמו בחזרתו מישראל, נע"כ יחיה טמוציאי דבה הארץ רעה. וכל הדרכים יחיו בטריים בעינינו, בלין דבה טקר בין רבה אמת.

וכאשר טכר ראינו וטטענו מכל החודים טטקומה אחרים, טעל א" טוחט טקו וכוכיא טמנה כל מיכז טקרים ומגדילים כל מקרא ומקרא לא טוב במקירותוף הטפלי, בלתי טיכיאו בחטכוץ הטכב הטיוחד במיטו טעוטה בו טרינחנו הקמנה, עט כל טרבוט המטכות ער למטרות טונטר נטכוכים.

חן אמח טאין להכחיש הטמיאוה, ומה טעם אמת דואה נקורות אעלוה : חן גאפליות כ"ץ יהודי ליהודיותן בחקים החועלה הטפלתית על יעילות המדינת, חן בטטיחות לב והעלפת עין מוצרכי העולה החדט, גם במטמות טרובות ולידים, כץ הנקורות האלה על פי רוב אמת דואה אוהם בטקירות חנסוכה. ואך טוה אינו מוסר מנהיגי המדינת והעט, מהטחירות והאיפוף טנתן העט להט. והט מוכריים להיט עדים לכל דבר אוהום המדינת והעט. ע"כ מה ערך יש למקרים הבורים האלה מול כובד המכורה הענקיה על בנין מדינה טלמה ועט טלט טחוא טמור ומטורר לא דק טארטן ג'אוגרפי, אלא גט כלטון, במנהבים, בחיינו, בחיים היומיומיים. ולכל קיבוץ מכל מדינה ומדינה טעלה טמנה, וצורר דרישותיו ומטלותיו ממדינת חקמנה והפעילה, כלדו. ומה טנרוא לקיבוץ חוז נורמלי ובדבר הטובן טאלי, הקיבוץ היהודי ח"ן עומד למנין בקת טעור ובעיניים טמיהות. ומה גם ננוצע למפלגות טנהברכנו בחט כמידה טלא חטבז אוהם גם כמדינת היותר גדולות נעולם חמנות טאנה טילוינים נטקוח. חקומונטיטטי ועד לגמוטי-קרתא. וכל א" אורטה אני ומטי עור.

וכחך כל החטוכה וחרטוכותיה והלבלוף חוז, עוסדים מנהיגי המדינה הטעורה, ומקכלים טערות אלפי עולים בכל חודטן ומעעלים בכלכלתם, בונוט אלפי דיוריט, טמיאיים עכורה לעטרות אלפי עולים חדשים, טייטכיים טטרבו, טייעדים חרטים, מנחמים חחרוט היטנה ופוחמים חרוטת חרטה, טארגנים קופרציות, טמחתים מקלאות ע"י יהודים אשר מעולם לא טאו או ביד לא מעור ולא טוריה.

טארנגים טכז מידר גם מיהודים אשר מעולם לא טמחטבו בטום נטקן מוחמים. כח-טער טכל הויליט וטמיטג וכ" וכ".....

קבלו ברכת רגשותינו הציוניים,

המזכיר: ד"ר ברטנס.

ארכיון ציוני-מרכזי, ירושלים, תיק S 5/795

נספח מספר 15

מפעל השקל משנת 1921 עד שנת 1954

שנה	בהרזיסיה	במרוקו	בצרפת	בכל העולם
1921	1502	1810	600	778.487
1922	1412		791	373.217
1923	515		1519	584.765
1924	415	677	524	300.267
1925	785	831	2128	638.017
1926	1018	291	3557	214.384
1927	549	352	2099	416.767
1928	702	154	161	217.550
1929	802	607	2650	387.106
1930	643	433	1387	201.250
1931	1501	1083	3045	425.987
1932	460	121	1056	152.214
1933	981	880	2912	691.393
1934	228	221	1095	239.901
1935	215	634	6127	978.033
1936	251			
1937	408			
1938	417			
1939	901			
1946 *	13.296			
1949	24.744			
1950	7.456			
1954	22.652			

- מתוך פרטי-כל הקונגרסים הציוניים : ה-19, ה-20, ה-21, ה-22, ה-23, ה-24.
* הנהוגים משנת 1946 ואילך אינם מבטאים, לטענת סקורות שונים, את מספרם הנכון של שוקלי השקל.

צירי תוניסיה בקונגרסים הציוניים *

- 1911 - בקונגרס הציוני ה-10 בבאזל: הרב יעקב אבוקארא.
- 1913 - בקונגרס הציוני ה-11 בווינה: א. טורצ'ינר.
- 1921 - בקונגרס הציוני ה-12 בקרלסבורג: עו"ד אלפרד ואלנסקי.
- 1927 - בקונגרס הציוני ה-15 בבאזל: רוברט ברונשוויג.
- 1931 - בקונגרס הציוני ה-17 בבאזל: אלי לוזון.
- 1933 - בקונגרס הציוני ה-18 בפראג: פליקס עלוש.
- 1946 - בקונגרס הציוני ה-22 בבאזל: רוברט ברונשוויג, ד"ר ליאופולד ברטכס, הרב וזיפה כהן.
- 1951 - בקונגרס הציוני ה-23 בירושלים: מיכאל אורנשטיין, עו"ד טובר ברנס, הרב וזיפה כהן, מרדכי כהן, ד"ר ג'אקומו לומברוזו.
- 1956 - בקונגרס הציוני ה-24 בירושלים: ד"ר אנדרה בראמי, עו"ד טובר ברנס, מטילדה גז, גב' וזיפה כהן, מואיז מדר, אליהו סיטבון.

* מתוך "הפרוטוקולים" של הקונגרסים הציוניים.

ה ע ר ו ת ב י ו ג ר פ י ו ת

אבוטבול סם (כיום אביסל סם) :
פעיל מרכזי ב"הגנה" וב"עליה" במרוקו בשנים
1947-1948 . נולד בשנת 1923 בקזבלנקה . עלה
לארץ בשנת 1948 . היום יו"ר "ברית יוצאי מרוקו"
בישראל , ועובד במשרד הבטחון .

אבוקארא יעקב : רב ראשי של קהילת הגראנה בתוניס בשנים
1914-1941 . נולד בשנת 1843 , ונפטר בתוניס בשנת
1941 . מייסדי "אגודת-ציון" ו"יושבת ציון" .

אבידוב יאני : חבר מושב נהלל . פעל בשליחות רבות
בארצות ערב . בין המארגנים את ההעפלה בצפון-
אפריקה בשנת 1947 . נפטר בארץ בשנת 1970 . כתב
ספרים, ומהם בעניינינו "נתיבים נעלמים" (הוצאת
עם עובד - חשט"ו) .

אברהמי יצחק (לפני כן, לוסיין בראמי) :
בנו של הרב יוסף בראמי . נולד בתוניס בשנת 1920 .
מראשוני "גורד הקק"ל" . עלה לארץ בשנת 1944 .
מייסדי קיבוץ רגבים, וחבר בו . עוסק בחקר
יהדות תוניסיה .

אלמליח אברהם : סופר, עתונאי ומילונאי . (1885-1967) .
מראשי העדה הספרדית בא"י . בין עורכי העתונים
"החידות" ו"דאר היום" . מחבר המילונים, עברי -
צרפתי , צרפתי-עברי , עברי-ערבי , וערבי -
עברי . חבר הכנסת הראשונה מטעם הסתדרות הספרדים.

אלעל אדוארד יגאל : נולד בתוניס בשנת 1920 . נתמנה ע"י נתום ירושלמי כ"קצין" שעורי הערב ללימודי השפה העברית . מייסדי חנועת "צעירי ציון" . עלה לארץ בשנת 1945 . היה מראשוני קיבוץ רגביס . כיום עובד בבאר-שבע .

אלעל חנניה : נולד בתוניס בשנת 1924 . מראשי "ההבנה" בתוניסיה בשנים 1945-1948 . עלה לארץ בשנת 1949 . הצטרף לגרעין הצרפתי-תוניסאי בבית-זרע . כיום עובד בעיריית אילת .

אנקרי יוסף (כיום אנקורי יוסף) :

נולד בספאקט בשנת 1912 . מייסדי תנועת "בית"ר" בתוניסיה . עלה לארץ בשנת 1934 . מראשי התאחדות עולי תוניסיה . היום, עובד בקופת הולים לעובדים לאומיים בירושלים .

בוכמיל יהושע : (1869-1938) . יליד רוסיה, למד חקלאות בצרפת בשנים 1896-1903 . מנהיג ושליח ציוני ברוסיה ובאירופה . בשנת 1896, הטיל עליו הרצל את המשימה לשכנע את "חובבי-ציון" להשתתף בקונגרס

הציוני הראשון . היה חבר ודובר ה"פרקציה הדמוקרטית" של ההסתדרות הציונית . משנת 1923 עבד בארץ כ"קרן היסוד" , ובשליחותה ביקר בתוניס .

כתובט אליהו : המורה הארצישראלי לעברית שהגיע מספר פעמים לתוניס , בשנים 1930-1933 , 1935-1938 , 1946-1952 . נפטר בתוניס בשנת 1952 .

ביג'אוי פליקס : מייסדי "חרתם ציון" בסומא . עלה לארץ בשנת 1955 . נפטר במושב ניר יפה בשנת 1960 , בגיל 60 .

בליטי מאיר : עורך דין, חבר המפלגה הסוציאליסטית בתוניס . יו"ר הפדרציה הציונית בתוניסיה בשנים 1953-1957 . עלה לארץ בשנת 1967 . נפטר בבת-ים בשנת 1975 .

בלישה אנדרה : בין מייסדי "גדוד הקק"ל" בתוניס, וחנועת "צעירי ציון-דרור" בצפון אפריקה . עלה לארץ בשנת 1948 , והצטרף לקיבוץ נחשונים . נפטר בצרפת בשנת 1980 , בגיל 60 .

בסיס אג'ן : (1871-1951) . בעל נכסים ובנקאי . נשיא הקהילה בתוניס משנת 1921 עד לשנת 1934 . היה חבר "המועצה העליונה" התוניסאית .

בטיס אלברט : (1883-1973) . עורך דין, מדינאי ועסקן פעיל בקהילה היהודית בתוניס . נתמנה לשר השיכון והפיתוח בממשלת המעבר התוניסאית בשנים 1954-1955 . נשיא "אורט" בתוניסיה משנת 1956 . נפטר בצרפת בשנת 1973 .

בראמי יוסף : (1888-1924) . רב, עתונאי ומורה לעברית בתוניס . בין מייסדי "אגודה-ציון" . מזכיר הרבנות הראשית משנת 1921 עד לשנת 1924 . ציר ציוני תוניסיה בוועידת לונדון, בשנת 1920 .

כרדא דוד : רב ומורה לעברית בתוניסיה במשך שנים רבות . נולד בתוניס בשנת 1917 , ונפטר בצרפת בשנת 1969 . היה חבר תנועת "בית"ר" וההסתדרות הרביזיוניסטית.

בר-ג'ורא נפתלי : שליח הסוכנות בתוניסיה בשנת 1943, ובלוב בשנים 1944-1945. היה חבר קיבוץ סירה-צבי. היום עובד במחלקת העליה של הסוכנות בירושלים וממונה על חנועת העליה.

כרונשוויג רונרט : נולד בשנת 1901 בכנרת. התל בהוראת חשפה הלטינית והיוונית בגימנסיה בתוניס בשנת 1925. משנת 1933 עד לשנת 1945 שימש פרופיסור לציביליזציה המוסלמית באוניברסיטת אלג'יר. משנת 1945, פרופיסור לשפה הערבית ולספרות הערבית בכנרת. משנת 1955, מנהל המכון ללימודי האיסלאם באוניברסיטת סורבון (פאריס). התפרסם במחקריו על האיסלאם; חיבורו הגדול "ג'בריה המזרחית בימי התפוצים...". פעיל ציוני וציר מטעם הרביזיון-ניסטים בקונגרסים הציוניים ה-15 וה-22.

ברטס ליאופולד : (1890-1978). יליד הונגריה. רופא דרמטולוג. התישב בפאלרמו בשנת 1919, והגיע לתוניס בשנת 1933. שימש רופא ומחורגמן לועד הקהילה היהודית בתוניס בימי הכיבוש הגרמני. מזכיר הפדרציה הציונית ונציג הסוכנות היהודית בתוניסיה בשנים 1944-1947.

ברנס ז'אק : עורך דין. נולד בסוסא בשנת 1928. עמד בראש התאחדות הסטודנטים היהודיים בתוניס. עלה לארץ בשנת 1952. כיום עובד בהנהלה בבק דיסקונט בחל-אביב, ופעיל בארגון W.O.J.A.C.*

כרנס סובר : נולד בשנת 1899 בסוסא. מהפעילים הראשונים בעיר זו. אחרי המלחמה, ריכז את הפעולה למען הקרן הקיימת בתוניס. עורך דין. עלה לארץ בשנת 1952. מראשי ארגון יוצאי תוניסיה בישראל.

גאנם מתיה : מראשי "אוהבי ציון" וה-U.S.J.J בספאקס. עורך דין. עלה לארץ בשנת 1951. נפטר בירושלים בשנת 1963.

גביזון גבריאל : בעל נכסים קרקעיים בתוניסיה. פעיל ציוני מימי מלחמת העולם השניה. מראשי הפדרציה הציונית בשנים 1944-1946. העמיד את הוותו לרשות הנוער החלוצי בתוניסיה כהכשרה לעבודה חקלאית. עלה לארץ בשנת 1949. נפטר בחיפה בשנת 1968.

גז מסילדח : מראשי ארגון ה-"ויצו" בעיר ספאקס. עלתה לארץ בשנת 1957. השתתפה בקונגרס הציוני ה-24 בירושלים כצירת תוניסיה מטעם מפא"י. נבחרה לכנסת הששית, השביעית והשמינית מטעם מפלגת העבודה.

גז פול : עורך דין. ממנהיגי הקהילה היהודית בימי הכיבוש הגרמני בתוניסיה, עליהם כתב בספרו "Six mois sous la Botte". סייע לשליחים ארצישראליים בארגון "החוננה" בתוניס. נפטר בצרפת בשנת 1972.

ואלנסי אלפרד : (1878-1944). עורך דין. ממיסדי התנועה הציונית בתוניסיה עד לשנת 1926. השתקע בצרפת בשנת 1926. נעצר ע"י הגרמנים בפאריס ונשלח למחנה ריכוז בו קיפח את חייו בשנת 1944.

ואלנסי רימון : מהנדס וארכיטקט. ממנהיגי קהילת הליבורניזים. שנים רבות היה חבר בוועד המנהל של הקהילה היהודית בתוניס, משנת 1921 עד לשנת

זוהר אלי : חבר קיבוץ גת . שירת בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה . ביקר בתוניס בשנת 1943 . הוצנח ביובוסלביה בשנת 1944 . כיום חבר גבעת-ברנר .

ז'ורנו רפאל בן-אשר : נולד ב- 1914 . מראשוני חברי "השומר הצעיר" בתוניס . בין מייסדי "גדוד הקק"ל" בשנת 1937 . עלה לארץ בשנת 1949 . חבר כפר מנחם .

טויל יהודה (כיום ניר יהודה) : נולד בתוניס בשנת 1912 . עלה לארץ בשנת 1935 . חבר קיבוץ נן שמואל . יצא לשליחויות בתוניסיה ובצרפת מטעם הקיבוץ הארצי והסוכנות היהודית .

טיאר ראול אברהם : נולד בגאבס בשנת 1923 . מפקד בית"ר בגאבס, ומזכיר התנועה בתוניסיה לפני עלייתו ארצה . העפיל לארץ באוניית "בן הכס" בשנת 1947 . פעיל מרכזי בהסתדרות העובדים הלאומיים . נבחר לכנסת החמישית מטעם גח"ל, ולכנסת הששית מטעם המרכז החופשי . וכיום עורך דין בירושלים .

ירושלמי ג'חום : נולד ברוסיה בשנת 1890 . עלה לארץ בשנת והתישב בירושלים . הגיע לתוניס בסוף שנת 1938 כמורה לעברית ותור ארצה בסוף שנת 1945 . פעל רבות בהוראת השפה העברית ובתנועה הציונית בתוניס במיוחד בימי מלחמת העולם השנייה . נפטר בירושלים בשנת 1961 .

ישי בנימין : נולד בסוסא בשנת 1922 . ממיסדי תנועת הצופים U.U.J.J. בעיר זו . מזכיר חקרן הקיימת . כגלל פעילותו הציונית נאסר על ידי משלטונות התוניסאיים בשנת 1957 . עלה לארץ בשנת 1962 . עובד בבנק דיסקונט, תל-אביב .

כהן וזיפה : רב, נולד באי ג'רבה בערך בשנת 1900 . עמד בראש האגודה הציונית "עטרת ציון" בג'רבה . שיתף פעולה עם השליחים הארצישראלים ועם כל התנועות החלוציות . השתתף בקונגרסים הציוניים ה-22 וה-23 . נפטר בשנת עלייתו ארצה בשנת 1956, בירושלים .

כהן יגאל : דור ששי בארץ . הוריו היו מורים לעברית בסלוניקי . שם נולד בשנת 1912 . בין מייסדי קיבוץ בית-אורן . שליח הסוכנות והקיבוץ המאוחד בתוניסיה בשנים 1943-1945 . נפטר בבית-אורן בשנת 1977 .

כהן מדכי : נולד בתוניס בשנת 1922 . בין מייסדי "תורה ועבודה" ו"בני עקיבא" בתוניסיה . השתתף בקונגרס הציוני ה-23 בירושלים . עלה לארץ בשנת 1957 . עובד במחלקת העליה והקליטה של הסוכנות היהודית בירושלים .

כהן נדיה : ילידת תוניס, מראשי תנועת "צעירי ציון-דרור" בצפון-אפריקה . פעילה מרכזית בעליה ב" בתוניסיה, אלג'יריה ומרוקו . עלתה לארץ בשנת 1949 . חברת קיבוץ רגבים .

כהן רוג'ר מדכי : נולד בתוניס בשנת 1925 . עורך דין . עמד בראש "התאחדות הסטודנטים היהודיים" בתוניסיה והפדרציה של הנוער היהודי בימי עצמאות תוניסיה . עלה לארץ בשנת 1972, ועוסק במקצועו בנתניה .

לוזון אלי : בנו של נסים לוזון, נולד בספאקס בשנת 1901 . התישב בתוניס יחד עם הוריו בשנת 1928 .

(הצה"ר) וההסתדרות הציונית החדשה (הצ"ח)
בתוניסיה . השתתף בקונגרס הציוני ה-17 בשנת
1931 . נפטר בתוניס בשנת 1952 .

לוזון אפרים : בנו של נסים לוזון, נולד בספאקם בשנת
1914 . נציב בית"ר, בתוניסיה בשנים 1935-1945,
ובצפון-אפריקה בשנים 1945-1955 . עלה לארץ
בשנת 1955, ונפטר בתל-אביב בשנת 1957 .

לוזון יצחק : בנו של נסים לוזון, נולד בספאקם בשנת
1916 . מראשוני "השומר הצעיר" בתוניס .
עלה לארץ בשנת 1935 . חבר קיבוץ דן . יצא
לשליחויות בתוניסיה ובצרפת מטעם הקיבוץ הארצי
והסוכנות היהודית .

לומברוזו ג'אקומו : נולד בתוניס בשנת 1899 .
בן למשפחה יהודית איטלקית ותיקה בתוניסיה .
רופא עיניים . פעיל ציוני מרכזי מימי מלחמת
העולם השנייה . השתתף בקונגרס הציוני ה-23 בשנת
1951 כציר תוניסיה מטעם מפ"ם . עלה לארץ בשנת
1959 . נפטר במעגן-מיכאל בשנת 1975 .

מאמר קלימאנס (ביום שטרן עופרת) : בת למשפחה
ציונית מפורסמת מנאבל . מראשונות "השומר הצעיר"
בתוניס . יחד עם האחיות גסף ובלוש ברנס היא
סללה את הדרך לאמנציפציה של הבת היהודית בתוניסיה.
עלתה לארץ בשנת 1937 . היום היא מתגוררת בבת-ים .

מואסי טרג' : (1903-1957) עתונאי, נולד בתוניס,
השתתף בעריכת העתונים "לה ז'וסטיס" ו"תוניס
סוציאליסט" . חבר המפלגה הסוציאליסטית בתוניסיה.
נעצר ע"י הגרמנים בתוניס בשנת 1943 . נישאה

למחנה ריכוז בגרמניה . אחרי המלחמה חזר לתוניס
ופעל דכות במפלגה הסוציאליסטית ובעתונות היומית .

ממי אלבר : נולד בתוניס בשנת 1920 . בין מייסדי "גדוד
הקק"ל בתוניס, בשנת 1937 . סופר וסוציולוג .
זכה בפרס קרטאגו בתוניסיה על ספרו "נציב המלח"
שיצא לאור בשנת 1953 . פרסם עד היום 12 ספרים
בצרפתית, ומחובם שלושה מוקדשים לשאלה היהודית .

מערך הנרי : פעיל ציוני ועתונאי בתוניס בשנות העשרים.
מזכיר הפדרציה הציונית משנת 1920 עד 1926 .
פעל גם במוסדות הקהילה היהודית התוניסאית .
נפטר בנכר בשנות החמישים .

סלושץ נחום : (1871-1966) . פרופיסור וחוקר תפוצות
ישראל בארצות ערב . ביקר מספר פעמים בתוניסיה,
בראשית המאה ה-20 . חיבר מספר ספרים, וביניהם
שניים המקדשים ליהדות תוניסיה : "נפוצות ישראל
באפריקה הצפונית, מימי קדם עד ימינו" ,
ו"האי פלאי" .

סמאג'ח מרדכי : (1869-1921) . עורך העתון "לה ז'וסטיס"
בתוניס . ארגן כנס אלפי יהודים בתוניס בשנת
1909 למען החלח המשפס הצרפתי על הנתינים היהודים
התוניסאיים . הוא התנדב במלחמת העולם הראשונה
לצבא הצרפתי, והודות לכך זכה באזרחות הצרפתית .
בתו היתה עורכת הדין התוניסאית הראשונה בשנות
העשרים . קבוצת אנשים שהשתתפה בעריכת עתונו
נקראה "קבוצת לה ז'וסטיס", ורוב חבריה הצטרפו
מאוחר יותר למפלגה הסוציאליסטית .

סממה אנדרה : נולד בתוניס בשנת 1918 . הצטרף לתנועת בית"ד בשנת 1933 . עתונאי ועורך "לה גאזט דישראל" בתוניס . בעל הטור "חצי שעה עברית" ברדיו תוניס בשנים 1939-1941, 1945-1950 . עלה לארץ בשנת 1950 . עבד ב"קול ישראל" בשנים 1950-1956 . כחב העתון LE MONDE בישראל בשנים 1951-1977 . כיום כחב רדיו צרפת בירושלים, תפקיד שהוא ממלא משנת 1956 .

עלוש פליקס : נולד בספאקס בשנת 1901 . בין מייסדי תנועת בית"ד והתנועה הדביזיוניסטית בתוניסיה . עורך העתון הציוני "לה ריבי ז'ואיף" בתוניסיה . עלה לארץ בשנת 1954 . עבד בכחב העתון "L'INFORMATION D'ISRAEL" . נפטר בבת-ים בשנת 1978 .

פאלייר איימה : Aimé Pallière (1875-1949) . בן למשפחה קאטולית אדוקה . סופר צרפתי וחיאו-לוגיסט . התגייר בשנות העשרים של המאה ה-20 . פרסם את הספרים הבאים : "Le Sanctuaire Inconnu" (1926), "Bergson et le Judaïsme" (1932), "L'âme juive et Dieu" (1936) .

הוציא כחב העת "שלום" בצרפתית, בפאריס . שימש יו"ר "ההתאחדות העולמית של הנוער היהודי" UNJSU .

פירנטינו עמנואל : נולד בשנת 1913 . מראשי תנועת בית"ד בתוניסיה . עתונאי . עלה לארץ בשנת 1953 . טיפל, מטעם מחלקת הקליטה של הסוכנות והעובד הציוני, ביישוב מושבי עולים צפון-אפריקאיים . נפטר בתל-אביב בשנת 1978 .

פינצי שלום : נולד בבוסניה בשנת 1916 . חבר קיבוץ גת . שירת בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה .

ביקר בתוניס בשנת 1943 והוצגת ביוגוסלביה בשנת 1944 . שליח הקיבוץ הארצי בחוות ההכשרה בצרפת בשנת 1951 . נהרג ביום 29-7-1954, בעצרת הזכרון במעגן (לזכר הצנחנים שפעלו באירופה הכבושה) בה נפל מטוס לתוך הקהל וגרם ל-14 הרוגים ו-23 פצועים .

פרידמן אפרים (כיום בן-היים) : נולד בשנת 1916 בחולנד . עלה לארץ בשנת 1939 . מראשוני קיבוץ בית-אורן . היה מספר פעמים בשליחות בצפון-אפריקה מאז 1943 . "נדלק" לגאולת יהדות צפון-אפריקה . נתמנה שגריר בריפובליקה המרכז אפריקאית בשנים 1961-1963 . היום, חבר מזכירות בתנועת "התחיה" .

קסן ויקטור : (1870-1944) . עורך דין בצרפת משנת 1891, ובתוניס משנת 1911 . עסק גם בפיתוח הקלאי, וניה בעל אלפי דונמים אדמה הקלאית בתוניסיה . יו"ר הפדרציה הציונית התוניסאית משנת 1927 עד לשנת 1944 .

קסטל קלב : בן למשפחה יהודית איטלקית עתיקה . חבר קיבוץ גבעת ברנר, היה בשליחות הסוכנות היהודית בצפון-אפריקה ובאיטליה . רופא ילדים במקצועו . כיום חבר קיבוץ נצר סרני .

רוסי אלפרד : נולד בבירות בשנת 1908 . הגיע לתוניס עם הוריו בשנת 1913 . שירת בצבא הצרפתי ב-1933 . עורך דין בתוניס בשנים 1931-1941 . נציג "בית"ד בתוניסיה בשנים 1933-1935 . היה קצין בצבא הצרפתי בראשית מלחמת העולם השנייה .

לקבוצת המחנכת הגוליסטית בשם "רשת מוניה".
 בשנת 1941, שלה מצולות הים שקי מסמכים, מתוך
 אוניה גרמנית שטבעה ליד חופי תוניסיה, והעביר
 אותם לפיקוד כוחות בנות הברית. עזב את תוניסיה
 ביום 1941-5-26, ולא חזר יותר.
 השתתף כצנחן בפלישות בנות הברית בצפון-אפריקה
 ובאיטליה. בשנת 1943 נשבה באיטליה כצנחן צרפתי
 ונשלח לשבי בסיציליה. בעת נסיון בריחה, נרצח
 על ידי זקיפי המחנה.

רוסי רחל : אשתו של אלפרד רוסי, ואחותו של יהודה טואיל.
 נולדה בתוניס בשנת 1915. הצטרפה לתנועת בית"ר
 בשנת 1933, שנה אחת לאחר נישואיה.
 הצליחה להעביר את גופת בעלה מסיציליה לתוניס
 בשנת 1945, ואת עצמותיו מהונזיס לבאר-שבע בשנת
 1963. השתתפה בקונגרס הציוני ה-22 בבאזל,
 כצירת הרשימה הרביזיוניסטית. עלתה לארץ עם שתי
 בנותיה בשנת 1958, והשתקעה בבאר-שבע.

שלום דריו : נולד בתוניס בשנת 1880. רופא כללי.
 היה רופא הפרטי של משפחת המלוכה התוניסאית,
 וגם רופא יהודי הגיסו. דמות פופולארית וצד
 היהודים והערבים כאחד. נקרא כפי הבריות :
 "רופא הגיסו והמדריגה" ו"הרמב"ם מחוניס".
 שימש נשיא כבוד בארגונים יהודיים רבים, וכמיוחד
 של "ההתאחדות העולמית של הנוער היהודי" U.S.J.A.C.

World Organisation of Jews from Arab Countries: W.O.J.A.C.
 הארגון העולמי ליהודים יוצאי ארצות ערב.

REFERENCES BIBLIOGRAPHIQUES ב י ב ל י ו ג ר פ י ה

1. Archives . . . ארכיון ציוני מרכזי. ירושלים .
 - Archives Sionistes . Jérusalem .
 חיקים :
 Dossiers :
 Z1/288 : 1898 Z1/313 : 1900
 Z1/321 : 1901 Z3/979 : 1913
 Z3/751 : 1913-1914
 Z4/2087 I : 1918-1919 Z4/2087 II.
 Z4/1905 : 1919-1920 Z4/2129
 Z4/1882 : 1921-1922 Z4/2629
 Z4/2486 : 1922-1926 Z4/3214
 Z4/3245 : 1927
 Z4/3262 : 1927-1934 Z4/3263
 Z4/10310 : 1936 S5/2249
 S5/80-81-82-85 S25/3498
 S5/492 : 1937-1941 S25/5212
 S5/795 : 1941-1946 S25/7962
 S5/796 : 1947-1949 S26/1396
 "Fédération Sioniste de France : Rapport général
 1918-1919".

ארכיון ההגנה בתל-אביב : חיק צפון-אפריקה .

2. אוספי מקורות .

צבי יהודה : "מקורות על הפעילות הציונית בארצות
 המזרח". (1897-1917) עמ' 61 - 67.
 (אוניברסיטה ב"נ בג'ב. באר-שבע. תשל"ח)
 פרוטוקולים של הקונגרסים הציוניים .
 (ההסתדרות הציונית העולמית . ירושלים.)

- שלום פלאח : "הצומח אה פני תוניס" ("האסיף" , שנה ו', התרנ"ד , עם' 78-94).
- אפרים פרידמן : "האימפריאה של עליית יהודי צפון-אפריקה". ("למרחב", 12-7-1964).
- "פרקים בחולדון בית"ד צפון-אפריקה". (בהוצאת הועדה לחגיגות יובל "בית"ר". 1973).
- אנדרה נתן שוראקי : "קורות היהודים בצפון-אפריקה". (עם עובד, תל-אביב. 1975).

- D.BENSIMON-DONATH : "Immigrants d'Afrique du Nord en Israel". (Editions Anthropos.Paris.1970)
- ANDRE CHOURAQUI : "La Saga des Juifs en Afrique du Nord". (Hachette Littérature.Paris.1972)
- ELIE COHEN-HADRIA : "Du Protectorat Français à l'Indépendance Tunisienne". (Editions Université de Nice.1976)
- ALBERT MEMMI : "Juifs et Arabes". (Editions Idées/Gallimard.Paris.1974)
- JACQUES SABILLE : "Les Juifs de Tunisie sous Vichy et l'occupation". (Editions du C.D.J.C.Paris.1954.)

- ALFRED VALENSI : " Sionisme et Socialisme ". Réponse à M.Alfred Naquet. ("La Société Nouvelle". Revue Internationale de Sociologie, Arts, Sciences et Lettres. Paris.1911.)

3. עתוננים וכחביעה

- Hebdomadaires Juifs de Tunisie :
 - " LA JUSTICE "
 - " L'EGALITE "
 - "LA VOIX D'ISRAEL "
 - " LA VOIX JUIVE " (1920-1924)
 - " LE REVEIL JUIF "
 - " LA VOIX JUIVE " (1943- .)
 - " LA GAZETTE D'ISRAEL "
- VICTOR NATAF : "Annuaire Sioniste de Tunisie".1931.

4. BIBLIOGRAPHIE ביבליוגרפיה

- אברהם הטל : "יהדות צפון-אפריקה". ביבליוגרפיה . (מכון בן-צבי.ירושלים.1973).
- ROBERT ATTAL : "Les Juifs D'Afrique du Nord" Bibliographie.(Institut Ben-Zvi . Jérusalem. 1973 .)

5. מחקרים ומאמרים

5. Etudes & Articles

- מיכאל אביטבול : "הפעילות הציונית בצפון-אפריקה עד סוף מלחמת העולם השנייה." ("פעמים" מספר 2, קיץ תשל"ט.1979. עם' 65-91).
- יצחק אברהמי : "פרקים בחולדות האמנציפציה של יהודי תוניסיה." (אוניברסיטה בר-אילן.תל-אביב.1974)
- אלבר ממי : "יהודים וערבים." (ספרית פועלים .1975)
- נתום טלושץ : "נפוצות ישראל באפריקה הצפונית." (ספרית קו לקו,ירושלים תש"ו.)